

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Iris Kumari

KÜBERKIUSAMINE EESTIS JA SELLE ÕIGUSLIK REGULATSIOON

Magistritöö

Juhendaja
PhD Marianne Paimre

Tallinn
2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KÜBERKIUSAMISE MÕISTE JA OLEMUS	7
1.1. Mõiste	7
1.2. Liigid	11
1.3. Toimepanija	14
1.4. Ohver	15
1.5. Motiveerivad asjaolud	17
1.6. Mõjud ohvrile	19
2. METAANALÜÜS EESTIS LÄBIVIIDUD UURIMUSTEST	22
2.1. Analüüsimeetod ja valim	23
2.2. Analüüsitulemused	24
2.2.1. Küberkiusamisega kokkupuuted uurimustes osalejate hulgas	24
2.2.2. Küberkiusamise enimlevinud viisid Eestis	28
2.2.3. Toimetulekuvõid küberkiusamisega	31
2.3. Järeldused	33
3. KÜBERKIUSAMISE TSIVIILÕIGUSLIK JA KARISTUSÕIGUSLIK REGULATSIOON EESTIS	36
3.1. Tsiviilõigusliku vastutuse piirangud	39
3.2. Karistusõigusliku vastutuse piirangud	40
3.3. Isiku au ja hea nime teotamine	42
3.4. Delikaatsete isikuandmete ebaseaduslik avaldamine	44
3.5. Teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine	47
3.6. Edastatavate sõnumite saladuse rikkumine	49
3.7. Arvutisüsteemi ebaseaduslik kasutamine	51
3.8. Arvutisüsteemi toimimise takistamine	53
3.9. Arvutiandmetesse sekkumine	54
3.10. Eraviisiline jälitamine internetis	55
3.11. Ähvardamine	56
3.12. Isiku tervise kahjustamine	57
3.13. Lapsporno valmistamine või edasisaatmine	59
3.14. Vahekokkuvõtte ja järeldused	61
KOKKUVÕTE	63
CYBERBULLYING IN ESTONIA AND ITS LEGAL REGULATION. SUMMARY	67
KASUTATUD KIRJANDUS	70

LISAD

76

LISA 1

76

SISSEJUHATUS

Interneti lai levik ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire areng pakuvad tänapäeva noortele palju erinevaid ajaveetmise võimalusi. Veedetud aeg ekraani taga ei pruugi selle kasutaja jaoks olla aga alati arendav ja mõistlik. Järjest enam on hakanud ilmne informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire arengu pahupool – interneti ja mobiiltelefoni kasutatakse kaaslaste kiusamiseks¹. On tekkinud uus kiusamise liik – küberkiusamine, mis sai alguse alles mõnikümmend aastat tagasi seoses interneti laiapõhise kasutuselevõttuga.

Mis on küberkiusamine? Küberkiusamine hõlmab endas palju erinevaid kiusamisilminguid, millel on üks ühine näitaja – kiusamine toimub tehnikavahendeid kasutades. Tehnika arengut ja võimalusi arvestades saab kiusamine toimuda paljudel erinevatel viisidel paljude erinevate tehnikavahendite kaasabil.

Küberkiusamise käigus leiab üldjuhul aset teise inimese (ohvri) põhiõiguste ja -vabaduste rikkumine. Seetõttu on tegemist ühiskonna tasandil olulise teemaga, mida ei tohi tähelepanuta jätta. Eesti Vabariigi Põhiseaduse² (edaspidi PS) § 11 kohaselt peab põhiõiguste riiveks olema seadusandlik alus, see peab olema demokraatlikus ühiskonnas vajalik ning riive ei tohi moonutada piiravatavate õiguste ja vabaduste olemust. Kuivõrd ükski ülaltoodud loetelust ei õigusta küberkiusamist, on küberkiusamise näol tegemist isiku õiguste rikkumisega, mis peaks demokraatlikus riigis olema taunitav ja vastuvõetamatu tegevus.

Käesoleva magistritöö autor leiab samuti, et küberkiusamise käigus asetleidvate põhiõiguste ja -vabaduste kaitse pole Eestis kehtiva seadusandluse kontekstis täielikult tagatud. Riivata saavad mitmesugused isiku põhiõigused ja -vabadused, mille riivatavate õiguste esemeline kaitseala kuulub lisaks karistusseadustikule ka põhiseaduse, andmekaitseaduse, võlaõigusseaduse jt seaduste kaitsealasse. Sisuliselt tähendab see seda, et kuna küberkiusamine võib hõlmata endas väga erineva iseloomuga süütegusid, asuvad seda reguleerivad sätted lisaks karistusseadustikule ka teistes seadustes. Autori hinnangul vajab kohalduvates sätetes orienteerumine aga õiguslaseid eriteadmisi, mida ei saa eeldada ega oodata tavainimeselt, kuid just tavainimesed on need, kelle põhiõigusi küberkiusamisega rikutakse. Autorile tundub, et küberkiusamise “lai reguleeritus” erinevate seaduste ja sätete kontekstis tekitab segadust mitte ainult küberkiusamise ohvrite, vaid ka erialase haridusega juristide hulgas. Samuti võib kerkida küsimus, kas olemasolev küberkiusamist hõlmav

¹ K. Naruskov. Küberkiusamine: kiusamiskäitumise peidus pool. – Õpetajateleht. Kättesaadav aadressil: http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/1_22008/11-13.pdf 02.03.2017

² Eesti Vabariigi Põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2

regulatsioon vastab õiguselguse põhimõtetele, kuivõrd nimetatud põhimõtte³ kohaselt peavad küberkiusamise ohvrite põhiõigusi riivavad seadused olema piisavalt määratud. Kui aga konkreetset seadust pole olemas või tuleb küberkiusamise teo koosseise otsida erinevatest seadustest ja seadusesätetest; samuti kui inimõiguste riive piir on kübermaailmas hetkel veel niivõrd hägune, võib selline olukord paratamatult tekitada palju segadust ning olla siinkohal soodsaks kasvupinnaseks küberkiusajate tegevusele. Seetõttu ongi autor seadnud magistritöö esimeseks hüpoteesiks väite, et Eestis kehtiv küberkiusamist reguleeriv seadusandlus ei taga isiku õiguste tõhusat kaitset küberruumis toime pandud kiusamiste puhul.

Justiitsministeeriumi poolt 2017. a koostatud statistika näitab, et arvuti teel toime pandud süütegude arv on aasta-aastalt järjest kasvanud.⁴ Nende süütegude tegelikku arvu ei tea keegi, sest paljud inimesed ei pöördu oma õiguste rikkumisel korrakaitseorganite poole. Seetõttu registreeritakse vaid osa neist, kuid registreeritud osa ei ole siiski kaugeltki korrelatsioonis sellega, kui palju neid süütegusid tegelikult sooritatakse.⁵ Toimepandud süütegude statistika lahkne misel realselt aset leidnud tegude arvust on mitu põhjust. Esiteks, tegu võidakse pidada vähetähtsaks või ei usuta, et politsei väär- või kurjategija tabab. Teiseks, kuivõrd paljud küberkiusamise ohvrid on alaealised, mängib suurt rolli ka teadmatus ja oskamatus oma õiguste eest seista. Küberkiusamise teadvustamine ka täiskasvanute, sh lapsevanemate ja õpetajate hulgas, ei ole autori arvates Eestis piisavalt tähelepanu saanud.

Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade küberkiusamise olemusest, selle liikidest ja muudest sellega seotud aspektidest; analüüsida tehtud uurimuste pinnalt küberkiusamise esinemist Eestis ning lõpuks ka küberkiusamisega seonduvat õiguslikku regulatsiooni. Küberkiusamist kui kiusamise eriliiki on tänaseks päevaks sotsiaalvaldkonnas palju uuritud, kuid autorile teadaolevalt ei ole süvitsi uuritud sellele kohalduvat regulatsiooni õigusteaduslikust vaatenurgast lähtudes. Seetõttu on teema autori arvates aktuaalne ja päevakohane ning lisandväärtust tööle pakub ka teostatud meta-analüüs, mis annab ülevaate küberkiusamise levikust Eestis ja selle käsitlest õigusteaduslikus paradigmas.

³ E.-J. Truuväli jt (koost). EV PS komm, § 13 p 5.2.

⁴ Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium 2017. lk 72 jj. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf 24.04.2017

⁵ E. Hirsnik. Arvutikuritegevuse regulatsioon Eestis: karistusõiguse revisjoniga toimunud muudatused ja lahendamata jäänud probleemid. *Juridica* 2014, nr 8 lk 611.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist, mille esimeses, teoreetilises osas käsitletakse küberkiusamise mõistet ning selle ühtse definitsiooni leidmisega seonduvaid probleeme. Autor annab ülevaate ka küberkiusamise eri liikidest, uurib lähemalt küberkiusaja isikut ja kiusaja profiile ning küberkiusamise üldlevinud motiive. Samuti püüab autor tuua selgust ohvri isikule iseloomulikest tunnustest ning küberkiusamise tagajärgedest ohvrile. Teoreetilise osa koostamisel on tuginetud peamiselt välismaistele teadusartiklitele ning uuringutele. Kasutatud on olulisemaid ning võimalikult värskeid teadusallikaid, et maksimaalselt tagada probleemi käsitluse kaasaegsus.

Töö teises osas esitab autor Eestis läbi viidud küberkiusamistalaste uurimuste kohta ülevaatliku metaanalüüsi. Analüüsi tulemusena peaks selguma, kas ja kui võrd suur probleem on Eestis küberkiusamine ning kus ja kelle seas seda enim esineb. Küberkiusamise laiapõhjalise esinemise puhul on väga oluline, et probleemiga tegeletaks mitte ainult kodu ja kooli, vaid ka riigi tasandil ja seda nii ennetustöö, tõhusa põhiõiguste kaitse tagamise kui ka väljatöötatud toimetulekustrateegiatega. Eelnimetatud kolm aspekti mängivad suurt rolli küberkiusamise vastu võitlemisel ning selle vähendamisel, seetõttu ei tohiks ükski neist jääda probleemi laiapõhise esinemise korral tähelepanuta.

Meta-analüüsi aluseks olevate uuringute arv Eestis peaks olema piisav teatavate üldistuste tegemiseks küberkiusamise näitajate ja statistika osas. Magistritöö autor on seadnud teises osas hüpoteesi, et küberkiusamise ohvrid Eestis ei ole alati abi otsima ega pöördu oma õiguste kaitseks ei korrakaitseorganite ega kohtu poole. Kuigi küberkiusamise ohvril on põhiseaduse §-st 13 tulenevalt õigus riigi ja seaduse kaitsele⁶, ei pruugi kõik küberkiusamise ohvrid nimetatud õigust ära kasutada.

Töö kolmandas peatükis analüüsib autor küberkiusamise tsiviil- ja karistusõiguslikku regulatsiooni Eestis ning toob võimalusel näiteid ja võrdlusi muude (peamiselt Euroopa) riikide vastava seadusandlusega. Samuti analüüsib autor küberkiusamise reguleerimisega seotud sätete rakendumist ning vastuolusid Eestis. Õiguslike aspektide analüüsiga loodab autor saada vastuse püstitatud hüpoteesile, et Eestis kehtiv küberkiusamist reguleeriv seadusandlus ei taga isiku õiguste tõhusat kaitset küberruumis toime pandud kiusamiste puhul.

Samuti otsib autor vastust küsimusele, kas küberkiusamist tuleb karistusseadustiku kontekstis käsitleda kuriteo või väärteona - saadud teadmise põhjal saab teha teatud üldistusi ja järeldusi ning mõista, milline on seadusandja suhtumine sellesse.

⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.

1. KÜBERKIUSAMISE MÕISTE JA OLEMUS

1.1. Mõiste

Küberkiusamist kui kiusamise ühte liiki on keeruline defineerida, sest küberkiusamiseks kasutatavate meetodite küllus teeb selle kiusamise liigi defineerimise teadlastele üsnagi keeruliseks ⁷. Erinevad teadlased nimetavad küberkiusamist teaduskirjanduses ka elektrooniliseks kiusamiseks (electronic bullying), e-kiusamiseks (e-bullying), küberahistamiseks (cyber harassment), tekstisõnumitega kiusamiseks (text-bullying), mobiiltelefonide vahendusel kiusamiseks (SMS-bullying), mobiilseks kiusamiseks (mobile bullying), digitaalseks kiusamiseks (digital bullying), internetis kiusamiseks (internet bullying) ja sotsiaalseks julmuseks online keskkonnas (online social cruelty).⁸

Smith, Mahdavi, Carvalho jt⁹ defineerivad küberkiusamist kui korduvalt ja aja jooksul ühe indiviidi või grupi poolt elektrooniliste kanalite kaudu toime pandud agressiivset ja tahtlikku tegu ohvri suhtes, kes ei saa ennast selle eest kaitsta. Boyd ja Schrock¹⁰ lisavad, et küberkiusamise tegu võib ohvri suhtes olla ähvardav, valmistada talle piinlikkust või alandust ning see võib aset leida mitmel erineval tasandil: isiklik lähenemine, nt ohvrile isiklike kirjade saatmine (omavahelised vestlused, tekstisõnumid), pool-avalik suhtlus (ahistava kirja saatmine emaili kaudu) või avalik kiusamine (nt spetsiaalselt ohvri üle naljaheitmiseks mõeldud veebilehe loomine). Kowalski jt¹¹ on seisukohal, et kuna kiusamine toimub elektroonikavahendeid kasutades, nimetatakse küberkiusamist ka elektrooniliseks kiusamiseks või internetikeskkonnas aset leidvaks julmuseks (ingl. k cruelty), kus kiusamine pannakse toime e-maili või IM-sõnumi (nt Facebooki messenger, Whatsapp jne) vahendusel, jututoas, veebilehel, online mängude veebilehtedel, samuti saates digitaalseid sõnumeid või fotosid kiusatava mobiiltelefonile. Willard¹² annab definitsiooni, mille kohaselt on küberkiusamine kahjustava materjali saatmine või postitamine või muul viisil sotsiaalse

⁷ R. M. Kowalski, S. P. Limber, P. W. Agatston. Cyberbullying. Bullying in the Digital Age. Second Edition. Wiley-Blackwell 2012, lk 59. lk 1.

⁸ S. Hinduja & J. W. Patchin. Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying. California: Corwin Press. 2009.

⁹ P.K. Smith, J. Mahdavi, M. Carvalho, S. Fisher, S. Russell, & N. Tippett. Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 2008. 49, lk 376.

¹⁰ D. Boyd, A.R. Schrock. Problematic youth interaction online- Solicitation, harassment, and cyberbullying. Computer-Mediated Communication in Personal Relationships. New York, 2011, lk 12.

¹¹ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 59.

¹² N.E. Willard. Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress. Research Press, Illinois 2007 lk 1.

agressiooni toimepanemine kasutades interneti või muid digitaalseid tehnoloogiaid. Osad teadlased peavad küberkiusamise juures oluliseks ka korduvuse aspekti, nt Hinduja ja Patchin¹³ defineerivad küberkiusamist kui tahtlikku ja korduvat kahju põhjustamist elektrooniliste vahendite (arvutite, mobiiltelefonide ja teiste elektrooniliste seadmete) kaudu. Teisalt ollakse aga seisukohal, et juba ainuüksi veebikeskkonda millegi postitamine võimaldab postitatu korduvat vaatamist ja edastamist paljude inimeste poolt, mistõttu ei nõua selle tegevuse küberkiusamisena määratlemine ilmtingimata kiusaja mitmekordset, korduvat käitumist¹⁴.

Eeltoodust tulenevalt on küberkiusamisele omased järgmised aspektid:

- elektroonikavahendi(te) olemasolu;
- sihtmärgi olemasolu;
- agressiivne ja/või tahtlik tegu;
- võimusuhte tasakaalutus;
- korduvus.

Küberkiusamine kui nähtus hõlmab P.K. Smithi, C. del Barrio ja R.S. Tokunaga¹⁵ arvates lisaks eelnevatele kriteeriumitele ka kiusaja soovi tekitada ohvrile kahju.

N. L. Weberi¹⁶ arvates ei ole teadlased küberkiusamise mõiste määratlemisel piisavalt põhjalikud, kuna termin “elektroonikavahend”, mida enamuse teadlasi kasutab, avab mõiste niivõrd laiapõhiselt ja annab küberkiusamisele niivõrd erineva tõlgendamise võimaluse, et tehtud uuringuid ei ole võimalik omavahel võrrelda. Weberi arvates võimaldavad erinevad tehnikavahendid kiusajale väga erineva anonüümsusaste, nt võimaldab e-mailide teel kiisamine teha seda anonüümselt (registreerudes kasutajana keskkonda valeandmetega), samas sotsiaalvõrgustike suhtluskeskkondades on anonüümne küberkiusamine hulga raskem, kuna kellegi fotode nägemine ja kommenteerimine ning talle kirjutamine eeldab üldjuhul isiku sõpruskonda vastuvõtmist.

Magistritöö autori arvates tulenebki küberkiusamise mõiste ebamäärasus ning laiapõhisus rahvusvahelisel areenil asjaolust, et enamuse teadlasi ei ole selle defineerimisel

¹³ S. Hinduja, J.W. Patchin. 2009. (viide 4)

¹⁴ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 83.

¹⁵ P. K. Smith, C. del Barrio, R. S. Tokunaga. Definitions of bullying and cyberbullying: How useful are the terms. Principles of cyberbullying research: Definitions, measures and methodology. 2013, lk 31.

¹⁶ N. L. Weber. W. V. Pelfrey. Criminal Justice: Recent Scholarship : Cyberbullying : Causes, Consequences, and Coping Strategies. LFB Scholarly Publishing LLC. 2014, lk 30.

piisavalt detailised ja täpsed. Küberkiusamise uurimisel on võimalik saada väga erinevaid tulemusi sõltuvalt sellest, kas pidada küberkiusamiseks korduvat elektroonilisel teel kiisamist või piisab mõiste ja teokoosseisu täitmiseks ühest ainsast teost; erinevused tulemustes võivad ilmuda ka põhjusel, et mõni uurija ei pea telefoni teel kiisamist elektrooniliseks kiisamiseks, vaid kaldub liigitama selle pigem tavakiisamise liigiks. Samuti võib tekitada segadust ka asjaolu, kui küberkiisamine pannakse toime kooliterritooriumil, anonüümselt (pole teada kiisajate arvu jne) jne. Seetõttu võtab autor küberkiisamise defineerimisel aluseks järgmise mõiste:

Küberkiisamine on korduvalt ja aja jooksul ühe indiviidi või grupi poolt elektrooniliste kanalite (nt mobiiltelefonid, arvutid ja muud kaasaskantavad seadmed, sh mänguseadmed, iPadid, IPodid jne) kaudu toime pandud agressiivset ja tahtlikku tegu ohvri suhtes, kes ei saa ennast selle eest kaitsta.

Hinduja ja Patchini¹⁷ poolt läbi viidud uurimus küberkiisamisest tõestas, et tavakiisamine ja küberkiisamine on omavahel lähedalt seotud. Noored, keda koolis kiisatakse, on märkimisväärselt tihti ka küberkiisamise ohvrid; need aga, kes kiisavad väljaspool virtuaalmaailma, kiisavad tavaliselt ka võrgus.

Erinevad uurimused (nt Kowalski & Limber¹⁸ ja Li¹⁹ jt) on näidanud, et pooltel juhtudel ei pruugi ohvrid kiisaja isikut teada. Võimalus viibida internetikeskkonnas anonüümselt ning tunda end samal ajal arvutiekraani taga turvaliselt aitavad kaasa üksikisikute eemaldumisele ühiskonna, moraali ja eetika poolt ettenähtud käitumisnormidest. Varjunimede ja pseudonüüm-emailide ning -kontode kasutamise võimalus teeb ohvri jaoks keeruliseks kiisaja isiku kindlakstegemise ning soodustab kiisaja tegevust.²⁰ Seega võib siinkohal järeldada, et võrreldes tavakiisamisega on küberkiisamisel suur kasvupotentsiaal, kuna paljud inimesed, kes ei soovi osa võtta tavakiisamisest, on valmis seda tegema juhul, kui tagatud on nende anonüümsus. Dooley jt²¹ väidavad oma uurimuse põhjal, et anonüümsus on küberkiisamise puhul väga oluline kriteerium, mis avaldab sellele soodustavat negatiivset mõju. Anonüümsus küberkiisamise puhul võib tekitada ohvrile täiendava emotsionaalse

¹⁷ S. Hinduja, J.W. Patchin. Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 2008, nr 29, lk 148.

¹⁸ R. M. Kowalski & S. P. Limber. Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 2007, S28.

¹⁹ Q. Li. Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 2007, 446.

²⁰ Hinduja/Patchin 2008, lk 134.

²¹ J.J. Dooley, J. Pyzalski, D. Cross. Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 2009. 217, lk 184

trauma ning võib viia lapse olukorda, kus ta absoluutselt iga inimese puhul hindab, kas tegemist võiks olla küberkiusajaga. Lisaks on teadmatus ohvri jaoks seda hullem, et puudub teadmine, kas kiusajaid on üks või mitu.²² Tundmatu vaenlane on ohvri jaoks aga alati hirmsam kui vaenlane, kelle isik teada²³.

Küberkiusamisele on omane anonüümsusest tingitud võimuhete tasakaalutus ning lisaks kiusaja(te) anonüümsusele võib tasakaalutus väljenduda ka tehnoloogia alaste teadmiste taseme erinevuses kiusaja ja ohvri vahel, sotsiaalse staatuse erinevuses, sõprade arvus või ohvri tõrjutud positsioonis ühiskonnas²⁴. S. Hinduja jt²⁵ on seisukohal, et võimude tasakaalutus ei pruugi päriselul olla nii suur kui virtuaalmaailmas, sest võimu suurendab anonüümsus, valeidentiteedi võtmine, võimalus levitada kuulujutte ja valesid laiale audientsile ja võimalus ahistada ohvrit igal ajal ja igal pool. Võrreldes traditsiooniliste kiusajatega ei ole küberkiusajad piiratud ei ajaliselt ega ruumiliselt.

Vägivaldne käitumine noorte ja laste seas on suur probleem paljudes maades²⁶. N.E. Willard kirjutab, et küberkiusamine saab toimuda 24/7. Kahjustavat teksti ja fotosid on võimalik laialdaselt levitada ja võimatu täielikult kõrvaldada.²⁷ Smith, Mahdavi, Carvalho & Tippeti²⁸ poolt läbiviidud uuringutulemused näitasid, et ohvrid pidasid kõige hullemaks mobiiltelefonide vahendusel fotode ja filmitud videolõikude edasisaatmist. Seda võib põhjendada asjaoluga, et selline agressioon tuleb ohvri jaoks ootamatult ja ta tunneb ennast pidevalt rünnaku all olevat, lisaks suurendab fotode ja videote internetti lisamine veelgi enam kiusamise mõju, kuna kasvab potentsiaalsete vaatajate arv ning juurdepääs postitatud materjalile säilib teadmata ajaks. Internetti paisatud infot on keeruline sealt lõplikult eemaldada, kuna alati säilib võimalus, et keegi laadib foto jm info endale arvutisse, teeb ekraanitõmmise, edastab salvestatud info teistele edasi jne. Küberkiusamise puhul tulebki siin kõne alla korduvuse kriteerium, st ühe nupuvajutusega laialisaadetud kirja võidakse edastada sadu ja tuhandeid kordi ning see võib jõuda mitmeid kordi ringiga tagasi ka ohvrini, kes tajub sel juhul kiusamist korduvana. Samas võib tahtlikult kurja teinud küberkiusajaid olla sellises olukorras vaid üks, kes selle kirja algselt laiali saatis.

²² Kowalski/Limber 2007, lk S28.

²³ C. E. Sapp. Protecting the Victims of Cyberbullying: An IDEA. *Mental Health Law and Policy Journal*, 2013. Vol. 3, Issue 1, lk 193.

²⁴ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 82.

²⁵ S. Hinduja, R.A. Sabella, J.W. Patchin. Cyberbullying myths and realities. *Computers in Human Behaviour*, 2013, nr 29, lk 2704

²⁶ E. Calvete, I. Orue, A. Estévez, L. Villardón, P. Padilla. Cyberbullying in adolescents. Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*. 2010, nr 26, lk 1128.

²⁷ Willard 2007, lk 1.

²⁸ Smith/Mahdavi/Carvalho/Tippet 2012, lk 3.

Hinduja & Patchin²⁹ toovad välja, et küberkiusamisega seostuvad sellised negatiivsed tunded nagu kurbus, viha, frustratsioon, piinlikkus ja hirm, aga ka madal enesehinnang ja suitsiidimõtted, kooli-/õppimiskasvatus. Enamus täiskasvanuid suudab toime tulla sellise emotsionaalse stressi ja pingega, kuid laste jaoks võib osutuda keeruliseks mitte lasta küberkiusamisel ja selle käigus välja öeldud julmadel väidetel mõjutada oma eneseväärikust. Selle tulemusel on paljud lapsed, keda on püsivalt küberkiusatud, teinud enesetapu³⁰. Seoseid on leitud ka vägivaldse käitumise, narkootiliste ainete kasutamise, relva kooli kaasatoomise ja traditsioonilise kiisamise vahel³¹. Seega põhjustab küberkiisamine psühholoogilist, emotsionaalset ja sotsiaalset kahju, mille tagajärjeks võivad olla vägivaldsus, vigastused ja isegi surm. Lisaks eelöeldule võib küberkiisamine tõsta nii kiisaja enda kui ka küberkiisatu hilisema hälbiva (kuritegeliku) käitumise esinemist³².

1.2. Liigid

Küberkiisamise liikideks R.M. Kowalski jt³³ järgi on:

- * Sõnasõda e sõimamine (ingl. k flaming) – lühike sõnasõda kahe või rohkema osapoole vahel, mis leiab aset veebikeskkonnas enamasti avalikes suhtluskeskkondades (nt jututubades, online-mängudes jne) kahe esialgu võrdsel positsioonil oleva isiku vahel. Sõnasõdjas kasutatakse üldjuhul ründavat, ebaviisakat ja vulgaarset sõnavara, solvanguid ja mõnikord ärvardusi³⁴.
- * Ahistamine (ingl. k harassment) – korduvalt solvavate sõnumite saatmine sihtmärgile. Ahistamine leiab aset enamasti isiklike suhtluskanaleid kasutades (nt e-maili teel, IM-sõnumite või SMS-sõnumite kaudu), kuid võib esineda ka avalikus ruumis. Erinevus sõnasõjast on pik(ema)ajalisus ja ühepoolsus. Üheks internetiahistamise vormiks on nn “mängurikkujate” (ingl. k grievers) tegevus online mängudes, kus nad tahtlikult ahistavad ja kiisavad teisi mängijaid eesmärgiga rikkuda nende mängimise

²⁹ J. W. Patchin & S. Hinduja. Traditional and nontraditional bullying among youth: A test of general strain theory. Youth and Society. 2011.

³⁰ R. A. Waltman. Veiling Cyberbullies: First Amendment Protection for Anonymity per Se Strengthens the Voice of Online Predators. University of La Verne Law Review, 2014, Vol. 36, Issue 1, lk 150.

³¹ Hinduja/Patchin 2008, lk 130.

³² Patchin/Hinduja 2006, lk 149.

³³ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 62 jj.

³⁴ Willard 2007, lk 5.

- kogemust³⁵. Ahistajateks loetakse ka “kübertrolle” (ingl. k cyber trolls), kes kasutavad internetti ja sotsiaalvõrgustikke negatiivse ja ahistava informatsiooni postitamiseks.
- * Laimamine e kuulujuttude levitamine (ingl. k denigration) – halvustava ja alandava valeinformatsiooni levitamine isiku kohta kasutades selleks elektroonseid kanaleid. Isiku suhtes kahjulik ja alandav (vale)informatsioon postitatakse online’i või saadetakse laiali (e-maili, IM-sõnumite jne teel). Tegevuse eesmärgiks on kahjustada isiku reputatsiooni või sõprussuhteid³⁶.
 - * Isikukehastus e privaatsuse rikkumine (ingl. k impersonation) – küberkiusaja poolt ohvri isikuna esinemine tema kontole ligipääsu saamise kaudu. Ohvri paroole kasutades logitakse sisse tema postkasti või muule ohvri sotsiaalmeedia kontole (nt Facebook, Twitter, Instagram jne) ning tehakse tema mainet ja sõprussidemeid ohustavaid toiminguid. Kahju tekitamise viise on erinevaid, nt saadetakse ohvri kohta teda kahjustavat (vale)informatsiooni tema tuttavatele, muudetakse ohvri personaalset informatsiooni tema sotsiaalmeedia kontol (eesmärgiga tema alandada) jne.
 - * Saladuste reetmine (ingl. k outing and trickery) – kellegi isikliku info või fotode veebikeskkonnas teistega jagamine. Nt ohvrilt kirja või sõnumi saamine, mis sisaldab isiklikku (ja/või potentsiaalselt piinlikku) informatsiooni või fotosid ning seejärel nende jagamine teiste isikutega. Reetmine kui avalikustamise üks vorm tähendab olukorda, kus ohvrilt meelitatakse välja isiklik informatsioon või jäetakse talle mulje, et omavaheline suhtlus on privaatne, kuid seejärel avalikustatakse see teistele.
 - * Ignoreerimine e seltskonnast väljatõukamine (ingl. k exclusion / ostracism) – salasõnaga kaitstud veebikeskkonnas kellegi sihilik väljatõrjumine, IM-sõnumite keskkonnas kellegi sõpruskonnast väljaarvamine ja blokeerimine vmt.
 - * Küberjälitamine (ingl. k cyberstalking)– isiku korduv ahistamine ja ähvardamine veebikeskkonnas, millega kaasneb tugeva hirmu tekitamine ohvrile.
 - * Rünnaku filmimine ja veebis levitamine (ingl. k video recording on assaults e.g happy slapping) - kellegi (sh võhivõõra) ründamine samal ajal rünnakut filmides ning seejärel video avalikuks tegemine internetikeskkonnas. Selle üks avaldumisvorm, ingl. keeles happy slapping, levis laialdaselt Inglismaal ning sai alguse metroos, kus noorukid lähenesid ohvrile (kas tuttav või võhivõõras inimene) ning andsid talle laksu, samal ajal kui nende tegevust ning ohvri reaktsiooni filmis nende kaaslane(-

³⁵ I. Coyne, T. Chesney, B. Logan, N. Madden. Griefing in a virtual community: An exploratory study of second Life residents. *Journal of Psychology* 2009, nr 217, lk 214-221.

³⁶ Willard 2007, lk 7.

sed)³⁷. Teiseks avaldumisvormiks on hopping, millega kaasneb reeglina otsene rünnak ohvri vastu.

* Sekstimine (ingl. k sexting) - kellestki paljaste või poolpaljaste fotode või videote saatmine elektrooniliste kanalite vahendusel.

Smith, Mahdavi, Carvalho & Tippet³⁸ on küberkiusamise klassifitseerimisel aluseks võtnud tehnikavahendid, mida kiusamiseks kasutatakse. Nende liigitus on alljärgnev:

- a) sms-i teel küberkiusamine (solvavate sõnumite saatmine);
- b) mobiiltelefoni kaamera abil tehtud fotode või videote edasi saatmine (nt *happy slapping*);
- c) solvavate telefonikõnede tegemine;
- d) e-maili teel küberkiusamine;
- e) omavahelistes vestlustes küberkiusamine;
- f) IM-sõnumite teel (erinevates suhtluskeskkondades) kahjustava ja ähvardava sisuga sõnumite saatmine;
- g) spetsiaalselt kiusamise eesmärgil loodud veebilehtede kaudu küberkiusamine.

Nocentini jt³⁹ võtsid aluseks rünnaku iseloomu ning lõid alljärgneva liigituse:

- 1) kirjalik-verbaalne kiusamine - kiusamiskäitumiseks kasutatakse kirjalikke ja/või verbaalseid vahendeid (nt telefonikõned, tekstisõnumid, e-kirjad, blogid, kiirsuhtlusprogrammid jne);
- 2) visuaalne kiusamine - kiusamiskäitumiseks kasutatakse kompromiteerivate piltide ja videote saatmist ning jagamist;
- 3) privaatsuse rikkumine - kiusaja saab ligipääsu ohvri paroolile, kontole või privaatsele infole ning kasutab seda ära (nt avaldab personaalset infot) ;
- 4) ignoreerimine - kiusamiskäitumiseks tehakse vahet, kes kuulub rühma ja kes mitte (nt pahatahtlikult ei võeta mõnda inimest online gruppi).

³⁷ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 67.

³⁸ P. Smith, J. Mahdavi, M. Carvalho, N. Tippet. An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. Research Brief. No. RBXO3-06-London DfES. 2006. lk 6.

³⁹ A. Nocentini, E. Menesini, B. E. Palladino, A. Frisén, S. Berne, R. Ortega-Ruiz, P. K. Smith jt. Cyberbullying definition among adolescents: A comparison across six European countries. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2012 nr 15(9), lk 457.

Käesoleva magistritöö autorile tundub ülevaatlikum ja terviklikum lähtuda pigem R.M. Kowalski poolt antud liigitusest, kuivõrd Smithi poolt antud liigitus on väga kitsas ja tehniline ning Nocentini poolt antud kategooriad väga üldised.

1.3. Toimepanija

Patchini ja Hinduja järgi on küberkiusajad pahatahtlikud agressorid, kes otsivad kaudset või otsest naudingut või kasu teiste inimeste väärkohtlemisest⁴⁰. Küberkiusamist on tavaliselt seostatud selliste isikuomadustega kui enesekontrolli ja tundlikkuse puudumine, verbaalne agressiivsus ja madal empaatiavõime⁴¹. Kyriacou⁴² on erinevate intervjuude, küsimuste, grupiarutelude jm info põhjal uurinud küberkiusamise motiive ning püüdnud luua nende põhjal **küberkiusajate stereotüübid**. Nendeks on:

- * seltskondlik küberkiusaja - enim levinud küberkiusaja tüüp, tavaliselt u pooled kiusajatest. Teeb seda lõbu pärast, sooviga lõbustada nii ennast kui kiusamise kaasosalisi.
- * eraklik küberkiusaja - suhteliselt eraklik tüüp, kellel on vähe sõpru ja kes veedab enamuse oma vabast ajast internetis. Ohvriteks on tavaliselt kaasõpilased või oma kooli õpetajad, aga ka muud inimesed, kes on muutunud kiusaja jaoks kinnisideeks.
- * eneseimeteleja küberkiusaja - ülbe ja endast heal arvamusel olev tüüp, kes on ajendatud soovist kasutada ohvri peal oma ülemvõimu. Naudib olukorda, kui tema poolt saadetud/edastatud info levib internetis laiaulatuslikult või saab laia tähelepanu osaliseks.
- * sadistlik küberkiusaja - kiusaja, kes saab rahulduse (sh ka pelgast kujutlusest) ohvrile tema poolt põhjustatud murest ja kannatustest. Naudib ohvri piinu.
- * vooruslikult moraalne küberkiusaja - tegutseb lähtuvalt uskumusest, et ohver on küberkiusamise ära teeninud mõne tema poolt toime pandud teo pärast. Seejuures võib küberkiusamise motiiviks olla kättemaks, aga ka vastandumine ohvri mõnele põhimõttele jne.

⁴⁰ Patchin/Hinduja 2006, lk 152.

⁴¹ A. K. Goodboy, M. M. Martin. The personality profile of a cyberbully Examining the Dark Triad. *Computers in Human Behavior*. 2015, nr 49 (2015). lk 1.

⁴² C. Kyriacou. A psychological typology of cyberbullies in schools. *Psychology of Education Review*. 2016, Vol. 40 Issue 2, lk 24-27.

Uurijatele on palju huvi pakkunud küberkiusajate vanuseline ja sooline jagunemine. Nendes küsimustes on palju erinevaid uurimustulemusi ja vastakaid arvamusi. Tokunaga arvates ei ole küberkiusamine piiratud vanuseti, vaid seda võib esineda algkoolist ülikoolini.⁴³ Enamus küberkiusamisalaseid uuringuid maailmas on läbi viidud siiski koolilaste seas ning mitmed uurijad on jõudnud järeldusele, et enim esineb küberkiusamist keskmises koolieas ehk põhikoolis (nt Kowalski, Limber, Agatston⁴⁴, Kowalski, Giumetti⁴⁵ jt). Mis puudutab soolist jaotumist, siis Calvete jt⁴⁶ poolt läbiviidud uurimuse põhjal selgus, et poiste osakaal küberkiusamises on suurem kui tüdrukutel. Samale tulemusele on jõudnud ka Ozdeni ja Icellioglu⁴⁷, Salmivalli⁴⁸, Dehue⁴⁹, Slonje ja Smith⁵⁰ jpt uurijad. Kowalski ja Limberi⁵¹ poolt 2007. a läbi viidud uurimustulemused näitasid aga hoopis vastupidist: tüdrukud on võrreldes poistega altimad teisi küberkiusama. Seda põhjendab Kowalski väitega, et poisid ei karda otsest kontakti kiusajaga ning on altimad osa võtma otsesest (nt füüsilisest) agressioonist. Samas leidub ka uurimusi, mille käigus pole soolisi erinevusi küberkiusajate hulgas leitud, nt Hinduja ja Patchini⁵² 2008. a läbi viidud uurimus.

1.4. Ohver

Erinevate uurimuste tulemused tõestavad, et tavakiusamine ja küberkiusamine on omavahel lähedalt seotud. Isikuid, kes on küberkiusamise ohvrid, kiusatakse tavaliselt ka tavaelus.⁵³ Samuti on välja tulnud, et nii küberkiusajad kui ka nende ohvrid on mõlemad olnud tavakiusamise ohvrid. Ohvritepoolset hilisemat kiusamistegevust võiks seletada asjaoluga, et küberkiusatakse põhjusel, et neid endid on kiusatud.⁵⁴

⁴³ R. S. Tokunaga. Following you home from school- A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*. 2010, nr 26, 280.

⁴⁴ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 103

⁴⁵ Kowalski/Giumetti/Schroeder/ Lattanner 2014, lk 1112.

⁴⁶ Calvete/Orue/Estévez/Villardón/Padilla 2010, lk 1129.

⁴⁷ M. S. Ozden, S. Icellioglu. The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014, nr 116, lk 4383.

⁴⁸ C. Salmivalli, V. Poyhonen. Cyberbullying in Finland. *Cyberbullying in the Global Playground*. 2012. lk 10.

⁴⁹ F. Dehue, C. Bolman, T. Völlink. Cyberbullying- Youngsters' experiences and parental perception. *CyberPsychology & Behavior*. 2008, nr 11, lk 219.

⁵⁰ R. Slonje, P. K. Smith. Cyberbullying Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*. 2008, lk 150.

⁵¹ Kowalski/Limber 2007, lk S23.

⁵² Hinduja/Patchin 2008, lk 130.

⁵³ Tokunaga 2010, lk 279.

⁵⁴ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 108.

Küberkiusamise ohvritel on tihtipeale keskmisest madalam enesehinnang⁵⁵ ning nad langevad kergesti depressiooni⁵⁶. Ybarra arvates on depressiivsete iseloomuomadustega noortel tunduvalt suurem võimalus langeda küberkiusamise ohvriks ka seetõttu, et depressiivsusale kalduvad isikud võivad olukorda tajuda ähvardavamana kui isikud, kellel ei ole depressiooni sümptomeid. Seetõttu võivad nad suurema tõenäosusega tajuda end küberkiusamise ohvrina võrreldes nendega, kel depressiooni sümptomeid ei ole.

Küberkiusamine kui korrariikumise üks vorm interneti keskkonnas on maailma mastaabis väga levinud.⁵⁷ Kowalski, Limberi jt⁵⁸ poolt 2012. aastal läbi viidud uurimustöö tulemusena selgus, et keskmiselt neljandikul (u 26%) lastest on olemas kokkupuude küberkiusamisega. Antud osakaal kõikus Kowalski poolt analüüsitud uurimustes⁵⁹ 10% ja 40% vahel. Suurimat küberkiusamise ohvriks langemise kogemust (72% vastanute hulgas) vastamisele eelneva aasta jooksul näitasid Juvoneni ja Grossi poolt Soomes 2008. aastal läbi viidud uuringu tulemused. Uuringus osales seejuures 1454 õpilast.

Kuigi küberkiusamine on omane pigem noorukitele ja lastele⁶⁰, on leidnud tõestust, et küberkiusamisega on kokku puutunud ka täiskasvanud, eriti just tudengid⁶¹. Seda, et küberkiusamine puudutab ka täiskasvanuid, tõestab 2007. aastal Kanada õpetajate hulgas läbiviidud uuringutulemus: 84% neist olid online keskkonnas isiklikult kogenud õpilaste poolt enda suhtes nilbeid või laimavaid kommentaare ja 41% neist teadis mõnda teist õpetajat olevat kogenud sama asja.⁶² Õpilaste (ja nende vanemate) agressiivset suhtumist õpetajate vastu on kinnitanud ka mitmed teised läbiviidud uuringud Saksamaal, USA-s, Soomes, Suurbritannias ja Tšehhis, mille tulemused näitasid, et 2,6% - 26%-l õpetajatest on olemas kogemus küberkiusamisega⁶³.

⁵⁵ Patchin/Hinduja 2006, lk 149.

⁵⁶ M. Ybarra. Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users. *CyberPsychology & Behavior*, 2004, lk 247.

⁵⁷ R. M. Kowalski, G. W. Giumetti, A. N. Schroeder, M. R. Lattanner. Bullying in the digital age- A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*. 2014, nr 140, lk 1073.

⁵⁸ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 95 jj.

⁵⁹ autori kommentaar - Kowalski analüüsis 18 erinevat küberkiusamisalast uurimust.

⁶⁰ Kowalski/Giumetti/Schroeder/ Lattanner 2014, lk 1112.

⁶¹ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 104.

⁶² S. Shariff. *Confronting Cyber-Bullying. What schools need to know to control misconduct and avoid legal consequences.* Cambridge University Press, 2009, lk 162.

⁶³ K. Kopecky, R. Sotkowski. *Cyberbullying, cyber aggression and their impact on the victim – The teacher.* *Telematics and Informatics*. 2016. lk 508.

Küberkiusamise uurimisel on püütud välja selgitada ka ohvrite soolist jaotumist. Tulemused erinevate uurimuste lõikes on olnud väga vastakad. Soomes enama kui 17 000 tuhande lapse ja noore hulgas läbi viidud uurimustulemused näitasid, et küberkiusamise ohvrite hulgas oli rohkem poisse kui tüdrukuid, kuid üldplaanis ei olnud erinevused väga suured⁶⁴. Kowalski ja Limberi⁶⁵ 2007. a läbi viidud uurimuses aga selgus, et hoopis tüdrukuid on rohkem küberkiusatud, samale järeldusele on jõudnud ka Smith, Mahdavi jt⁶⁶ 2006. aastal, Hinduja ja Patchin⁶⁷ 2008. aastal ning Sourander⁶⁸ 2010. aastal. On uurimusi, milles tõdetakse, et erinevusi sugude lõikes välja tuua ei saa (nt Li⁶⁹ uurimus 2006. aastal).

1.5. Motiveerivad asjaolud

Varjas, Talley, Meyers jt⁷⁰ uurisid küberkiusamise põhjuseid ning jagasid saadud tulemused sisemisteks ja välisteks motivaatoriteks. Sisemised motivaatorid tulenesid teo toimepanijast ehk kiusajast endast ja tema emotsionaalsest seisundist. Välistes motivaatorid olid seotud situatsiooni või sihtmärgi (ohvriga) seotud faktoritest.

Sisemiste motivaatoritena olid välja toodud järgmised küberkiusamise põhjused:

- * ümbersuunatud tunded - allasurutud tunnete väljaelamine kellegi muu kui selle isiku peal, kes neid oli kiusanud (küberkiusajad olid tihtipeale ise kogunud kiusamist);
- * kättemaksusoo - kättemaks samale inimesele, kes kiusajat varasemalt oli mingil moel vihastanud või ärritanud;
- * soov tunda end paremini;
- * igavustunne - eesmärgiks oma aja sisustamine või meelelahutuse loomine;
- * provokatsioon - eesmärgiks teiselt isikult reaktsiooni välja kutsumine, vahel ka ilma erilise põhjuseta või soovist tunda end seetõttu paremini;

⁶⁴ Salmivalli/Poyhonen 2012, lk 10.

⁶⁵ Kowalski/Limber 2007, lk S23.

⁶⁶ Smith/Mahdavi/Carvalho/Tippet 2006, lk 19.

⁶⁷ P. Hinduja, J. W. Patchin. Cyberbullying- An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*. 2008, nr 29, lk 141.

⁶⁸ A. Sourander, A. B. Klomek. Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents. *A Population Based Study*. 2010, lk 723.

⁶⁹ Q. Li. Cyberbullying in Schools- A Research of Gender Differences. *School Psychology International*. 2006, nr 27, lk 163.

⁷⁰ K. Varjas, J. Talley, J. Meyers, L. Parris, H. Cutts. High school students' perceptions of motivations for cyberbullying: An exploratory study. *Western Journal of Emergency Medicine*. 2010, 11, lk 270.

- * kaitsmissoov - ajendiks oli ümbritsevatele karmi ja kõva inimesena näimine eesmärgiga vältida ise kiusatavate hulka sattumist;
- * kadedus - kadedusest või pahameelest kellegi küberkiusamine;
- * kaaskiusajate poolt heakskiidu otsimine - oma sõpradelt jt-lt heakskiidu ja tähelepanu saamine;
- * uue identiteedi katsetamine - soov näidata end küberruumis kellegi teisena (nt tugevama, toredamana jne);
- * anonüümsus/ sisemiste piirangute hajumine - küberkiusamise põhjuseks on kas võime jääda anonüümseks (kiusatav ei tea küberkiusajat või küberkiusaja ei avalda oma isikut kiusatavale) või küberkiusaja tunne, et küberruumis saab teha midagi, mida reaalses elus (näost näkku) teha ei saaks.

Väliste motivaatoritena tõid Varjas, Talley, Meyers jt välja järgmise:

- * tagajärgede mittesaabumine - küberkiusaja tunneb, et ei pea kartma tagajärgi seoses oma teoga: sellega ei kaasne ohvri füüsilist kättemaksu, ta ei pea nägema ohvri emotsionaalset reaktsiooni oma teole ning samuti arvab ta, et tema teol ei ole muid püsivaid tagajärgi (nt vanglakaristust);
- * vastuseisu puudumine - küberkiusaja ei soovi või kardab kiusata ohvrit otse, näost näkku;
- * ohvri erinevus teistest - ohvril on negatiivne reputatsioon või ta paistab silma millegi sellise poolest, mida küberkiusaja peab negatiivseks.

Varjas, Talley, Meyers jt poolt läbi viidud uurimus näitas, et sisemised motivaatorid omasid küberkiusajate jaoks tunduvalt suuremat rolli kui välised faktorid. Ning kuigi erialakirjandus peab anonüümsust üheks põhiliseks ajendiks küberkiusamise toimepanemisel ja tehtud uuringud (nt Dehue⁷¹, Patchin ja Hinduja⁷² jne) näitavad, et paljudel juhtudel ohver ei tea küberkiusaja isikut, näitas Varjas'e poolt läbiviidud uurimus, et anonüümsuse osakaal oli oodatust väiksem faktor küberkiusamise toimepanemisel. Juvoneni uurimustulemused seevastu tõestasid, et enamikule ohvritest (73%) oli küberkiusaja isik teada⁷³.

⁷¹ Dehue/Bolman/Völlink 2008, lk 220.

⁷² Patchin/Hinduja 2006, lk 152.

⁷³ J. Juvonen, E. F. Gross. Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. Journal of School Health. 2008, Vol. 78, No. 9, lk 501.

1.6. Mõjud ohvrile

Küberkiusamise mõjud ohvrile sõltuvad paljudest erinevatest asjaoludest. Esiteks peab küberkiusamise ohver ise tajuma küberkiusamise momenti ehk seda, et on langenud küberkiusamise ohvriks. Kui ta enda suhtes toime pandud küberkiusamist ei taju (nt sõnum/e-kiri ei jõudnud temani või ta ei avanud seda, ei märganud enda kohta käivat postitust jne), siis ei ole Kyriacou⁷⁴ hinnangul kohane nimetada teda küberkiusamise ohvriks. Seda, kuidas küberkiusamine ohvrile mõjub, sõltub paljudest faktoritest, eelkõige aga kiusamise korduvusest ja tihedusest, selle kestvusest ja tõsidusest. Küberkiusamisel, mis leiab aset harva, on tunduvalt vähem potentsiaali tekitada ohvrile pikaajalisi probleeme võrrelduna pideva ahistamise tulemusega.⁷⁵ Samas on leitud, et ka üksainus küberkiusamise kogemus võib ohvrile tekitada suurt emotsionaalset stressi⁷⁶. Tokunaga on peamiste mõjutustena välja toonud ohvri stressitaseme ja frustratsiooni kasvu kuni tõsiste psühhosotsiaalsete probleemideni välja. Psühhosotsiaalsete probleemide esinemist on kinnitanud ka Patchin ja Hinduja⁷⁷. Küberkiusamisega kaasnevad psühhosotsiaalsed ja psüühilised probleemid rõhutavad selle fenomeni tõsidust ja olulisust⁷⁸.

Kopecky jt⁷⁹ on välja toonud järgmised mõjud küberkiusamise ohvritel:

- a) pinge, hirm, stress;
- b) muutused ohvri eneseteadvuses (enesekindlus, enesehinnang);
- c) depressiivsete ja neurootiliste raskuste ilmnemine;
- d) sagedased unehäired;
- e) frustratsiooni taluvuse vähenemine;
- f) “lahendamatu olukordade” tunde kasv, elu tasakaalutunde kadumine;
- g) suitsiidimõtted;
- h) põhjendamatu agressiivsuse ja impulsiivsuse kasv;
- i) vaimne ebastabiilsus;
- j) trauma ja posttraumaatiline stressihäire.

⁷⁴ Kyriacou 2016, lk 25.

⁷⁵ Tokunaga 2010, lk 281.

⁷⁶ Juvonen/Gross 2008, lk 497.

⁷⁷ Patchin/Hinduja 2008, lk 136.

⁷⁸ Tokunaga 2010, lk 277.

⁷⁹ Kopecky/Szotkowski 2016, lk 508.

Küberkiusamise mõjudena on välja toodud veel ka ärevushäirete tekkimist, alkoholi ja narkootiliste ainete kuritarvitamist ohvrite seas ning leitud, et kiusamise tulemusena on kasvanud ka suitsiidimõtete ja suitsiidikatsete arv⁸⁰. Kowalski, Giumetti jt⁸¹ toovad eraldi mõjudena välja veel õppimise jõudluse vähenemise koolis, koolist puudumise ja poppitemgemise ning koolist väljalangemise kasvu.

Küberkiusamise mõjud ohvritele võib jagada ka lühiajalisteks (st vahetuteks) ja pikaajalisteks (st püsivateks) mõjutusteks. Lühiajalised mõjutused on kõik need tunded, mida ohver tunneb vahetult pärast küberkiusamise intsidenti, eeskätt viha, kurbus, hirm, abituse, enesesüüdistamine jne. Pikaajalised mõjutused jagunevad füüsilisteks (nt psühhomomaatiliste häirete, sh unehäirete kujunemine, peavalude ja kõhuvalude tekkimine, anoreksia, iivelduse esinemine jne) ja emotsionaalseteks (ärevus- ja üksindustunde ning depressiooni tekkimine ja süvenemine, meeleolumuutused jne).⁸² Ka Dehue jt⁸³ mõnavad, et küberkiusamine võib tekitada tõsiseid terviseprobleeme - füüsilisi, sotsiaalseid ja psühholoogilisi, sh nt depressioon ja stress.

Patchini ja Hinduja⁸⁴ poolt 2006. a läbiviidud uurimus näitas, et küberkiusamise tagajärjel tundsid paljud ohvrid (42,5%) end frustreritud olevat, peaaegu 40% tundsid vihatunnet ja enam kui 27% kurbust. Ainult 22% vastasid, et küberkiusamine pole neid kuidagi mõjutanud.

Dehue⁸⁵ poolt läbiviidud uurimuse kohaselt käituvad ohvrid küberkiusamisel tavaliselt kolmel viisil: nad teesklevad selle ignoreerimist, nad päriselt ignoreerivad seda või kiusavad küberkiusajat vastu. Mitmed erinevad küberkiusamisalased uuringutulemused (nt Patchin ja Hinduja⁸⁶ Juvonen⁸⁷ jt) on tõestanud, et enamus küberkiusamise ohvreid ei räägi küberkiusamisest kellelegi või kui, siis pigem oma sõpradele, kusjuures oma vanematele, õpetajatele jt täiskasvanutele räägitakse pigem harva.⁸⁸ Sõprade toetus tundub olevat

⁸⁰ M. Gámez-Guadix, G. Gini, E. Calvete. Stability of cyberbullying victimization among adolescents: Prevalence and association with bully-victim status and psychosocial adjustment. *Computers in Human Behavior*, 2014 nr 53, lk 140.

⁸¹ Kowalski/Giumetti/Schroeder/ Lattanner 2014, lk 1073.

⁸² Kopecky/Szotkowski 2016, lk 508.

⁸³ Dehue/Bolman/Völlink 2008, lk 218.

⁸⁴ Patchin/Hinduja 2006, lk 161.

⁸⁵ Dehue/Bolman/Völlink 2008, lk 217.

⁸⁶ J. W. Patchin, S. Hinduja. Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*. 2010, Vol. 80, No. 12.

⁸⁷ Juvonen/Gross 2008, lk 502.

⁸⁸ N. Tosun. Cyberbully and Victim Experiences of Pre-service Teachers. *European Journal of Contemporary Education*. Vol. 15, Is. 1, pp. 136-146, 2016.

küberkiusamise ohvritele äärmiselt oluline, sest aitab ära hoida depressiooni ja frustratsiooni teket, mida küberkiusamine sageli kaasa toob⁸⁹. Küberkiusamise varjamise põhjused võivad olla erinevad, üheks on kindlasti hirm, et kiusamine võib pärast seda muutuda hullemaks (intensiivsemaks). Lisaks kardavad küberkiusamise ohvrid, et täiskasvanud reageerivad üle, võtavad neilt ära mobiiltelefoni, arvuti vm elektroonikaseadme, millega kaotatakse juurdepääs internetile. Selline probleemilahendus tähendab uue, “alati-võrgus” oleva generatsiooni jaoks katastroofi, kuna võrgust väljas olemine tähendab isoleeritust ja suhtlusest eemalolekut, aga hirm tõrjutuse ees on noortele ja lastele äärmiselt raske.⁹⁰

Magistritöö autori arvates võib üheks põhjuseks, miks küberkiusamise ohvrid ei pöördu abi saamiseks oma vanemate, õpetajate või korrakaitseorganite ja kohtu poole, olla ka teadmatus oma õiguste kaitse osas ning arvamus, et küberkiusaja teole ei järgne naguini mingit karistust.

⁸⁹ B. Cao, W. Lin. How do victims react to cyberbullying on social networking sites? The influence of previous cyberbullying victimization experiences. *Computers in Human Behavior*. 2015 nr 52, lk 460.

⁹⁰ Sapp 2013, lk 193.

2. METAANALÜÜS EESTIS LÄBIVIIDUD UURIMUSTEST

Erinevate maailmas läbi viidud küberkiusamisalaste uuringute tulemused kinnitavad tõsiasja, et küberkiusamine on jätkuvalt suur probleem nii noorte täiskasvanute kui laste seas. Info ja kommunikatsioonitehnoloogia tormiline areng on hoidnud selle teema siiani pidevas muutumises ning aktuaalsena⁹¹. Küberkiusamine ei ole omane vaid osadele kultuuridele, vaid seda leidub üle kogu maailma⁹². Magistritöö autor on seisukohal, et maailmas valitsev trend on omane ka Eestile ning käesolevas peatükis püütakse esitada läbiviidud uurimuste põhjal ülevaate küberkiusamise olukorrast Eestis. Kuivõrd Eestis puudub konkreetne küberkiusamist reguleeriv säte karistusseadustikus, ei ole riigi tasandil selles osas statistikat koostatud. Justiitsministeerium on koostanud ülevaated⁹³ küll erinevate küberkuritegude lõikes Karistusseadustiku kontekstis, kuid need ei anna täit ettekujutust reaalse olukorra kohta Eestis, kuna küberkiusamise kõik väljundid ei ole karistusseadustiku jm seadustega reguleeritud. Seetõttu teeb autor üldistused Eestis varasemalt erinevate autorite poolt läbi viidud uurimuste põhjal.

Mitmed uurijad on seisukohal, et küberkiusamise uurimiseks kasutatavate meetodite erinevus muudab küberkiusamise kohta hea ja põhjaliku ülevaate ning võrdluste tegemise mingite konkreetsete tegurite kontekstis keeruliseks. Seda põhjusel, et küberkiusamise esinemise uurimisel tuleb arvesse võtta mitmeid erisusi: riik, kus uuring läbi viidi; küberkiusamise täpne definitsioon; uuringus osalejatele seatud ajalised piirid (nt kas vastajal on üleüldse olnud kokkupuudet küberkiusamisega või kas on olnud kokkupuudet küberkiusamisega viimase kuude/aastate jooksul); uuringus osalejate vanus jne⁹⁴. Lisaks erisustele näitajate osas (nt vanus, sugu, päritoluriik) erinevad läbiviidud uurimused ka muudes olulistest mõõtmisega seotud tegurites, ja need erinevused võivad mõjutada küberkiusamisalase leviku osatähtsust ja mõõdetud muutujate vahelisi suhteid⁹⁵. Seega on raske uurida ja kõrvutada statistikat, mis on tehtud erinevatel alustel ja erineva sihtgrupi hulgas. Autori arvates võib põhjapanevate järelduste tegemine juhul, kui võrreldakse nt kahte uurimust, mille ajalised dimensioonid küberkiusamise kogemuse osas on olnud täiesti

⁹¹ K. Naruskov, P. Luik. Küberkiusamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel. Eesti Haridusteaduste Ajakiri. 2015, nr 3 (2), lk 186.

⁹² Kowalski/Giumetti/Schroeder/ Lattanner 2014, lk 1108.

⁹³ Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium. Kättesaadav arvutivõrgus:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf 18.04.2017 Lk 72.

⁹⁴ Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 95 jj.

⁹⁵ Kowalski/Giumetti/Schroeder/ Lattanner 2014, lk 1108.

erinevad (kas on kunagi kiusatud *versus* kas on kiusatud viimase poole aasta jooksul jne), olla eksitav ning komplitseeritud juhul, kui neid erisusi arvesse ei võeta.

Autor püüdis saada ülevaadet võimalikult paljude Eestis läbiviidud küberkiusamisalaste uurimuste kohta. Kuigi valimisse kuuluvad uurimused olid paljuski tehtud erinevatel alustel ja erinevate sihtgruppide hulgas, on autori hinnangul võimalik siiski teha teatud üldistusi ja järeldusi küberkiusamise leviku osas Eestis. Leitud tööde pinnalt saab aimu, kas ja kui võrd suur probleem Eestis on küberkiusamine, millised on selle enamlevinud viisid ja kuidas ohvrid tavaliselt sellises olukorras käituvad. Analüüsi tulemus on oluline, kuna näitab ära, kas küberkiusamine on Eestis probleemiks, milline on ühiskonna teadlikkuse tase seoses küberkiusamisega ning millele tuleb riigi ja seadusandja tasemel rohkem tähelepanu osutada.

Antud osas otsib autor kinnitust ka hüpoteesile, mille kohaselt küberkiusamise ohvrid Eestis ei ole alati abi otsima ega pöördu oma õiguste kaitseks ei korrakaitseorganite ega kohtu poole.

2.1. Analüüsimeetod ja valim

Küberkiusamisalaste uuringute kogumiseks kasutas autor eelkõige nelja Eesti ülikooli (Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool ja Sisekaitseakadeemia) digiriivlit. Seejärel teostati otsing google'i otsingumootori kaudu sisestades märksõnaks *küberkiusamine*, *küberkiusamisalane uuring*, *küberkiusamine Eestis*, *küberkiusamist*, *koolikiusamine jne*.

Leitud uurimuste sobivust hindas autor järgmiste kriteeriumite põhjal:

- a) uurimus pidi olema empiiriline;
- b) uurimus pidi käsitlema objekte küberkiusamisega kokkupuute kohta (sh ei seadnud autor ajalisi piiranguid valimisse kuulumiseks);
- c) uurimistulemused pidid sisaldama statistilisi andmeid küberkiusamise vähemalt ühe või enama näitaja osas (nt kokkupuude küberkiusamisega, tulemuste sooline/vanuseline jne jaotumus, küberkiusamise tagajärjed, toimetulek vmt).

Pärast sobiva valimi väljaselekteerimist teostas autor saadud andmete analüüsi.

Kokku leidis autor 20 sobivat empiirilist uurimust, nimekiri nendest on välja toodud Lisas 1. Seejuures peab autor võimalikuks, et leidub veel mõni empiiriline uurimus

küberkiusamise kohta Eestis, mis valimisse ei kuulu (nt publitseerimata, internetis avaldamata, otsingumootori Google kaudu tuvastamata vmt). Kuigi iga läbiviidud uurimus on tähtis ja kätkeb endas olulist infot, usub autor, et loendist välja jäänud uuringute tulemused ei tohiks oluliselt muuta käesoleva analüüsi tulemusi küberkiusamise olukorra kohta Eestis. Valimist vaid üks uurimus (Ebral⁹⁶) oli teostatud õigusteadusliku uuringu raames, kõik muud kuulusid sotsiaalteaduste sfääri ja huvivaldkonda.

Kõikide uurimuste lõikes anketeeriti, küsitleti ning intervjueriti erinevas vanuses inimesi, kelle hulgas olid nii alg-, põhi- ja keskkooli lapsed (alates 3. klassist), tudengid, lapsevanemad, täiskasvanud, aga ka õpetajad. Kogu valimi lõikes on esindatud kõik Eesti maakonnad ning kuigi lõviosa vastajatest elavad suurlinnades (nt Tallinn ja Tartu), on vastajate asukoha poolest kaetud kõik Eesti maakonnad ning suuremad linnad. Kuna vastajate hulgas leidis ka palju maakoolide õpilasi, on valim katnud suuremal või vähemal määral kogu Eesti.

2.2. Analüüsitulemused

2.2.1. Küberkiusamisega kokkupuuted uurimustes osalejate hulgas

Kõigi analüüsitavate uurimuste üheks uurimisküsimuseks oli vastajate enda, oma lähedase või lapse kokkupuude küberkiusamisega. Valimisse kuuluvad uurimused olid läbi viidud erineval alusel: osad autorid pidasid küberkiusamiseks ka vaid ühel korral aset leidnud kiusamistegevust (lähtuti põhimõttest, et küberkiusamiseks saab pidada ka vaid ühtainsat kiusamismomenti, nt ohvrist piinliku foto edastamist või interneti veebilehele halvustava kommentaari ülespanemist, mis võib olla edasi saadetud või kommenteeritud paljude inimeste poolt ja seega ohvri jaoks tundub see korduvana), samas kui teised autorid olid lähtunud põhimõttest, et küberkiusamiseks saab pidada vaid korduvat, vähemalt kahel või enamal korral aset leidnud kiusamist. Käesoleva töö autor võttis arvesse mõlema põhimõtte alusel kogutud tulemused, sest peab küberkiusamise defineerimisel oluliseks kiusatu enese ohvrina tunnetamist, mitte ei pea vajalikuks küberkiusamise korduvat asetleidmist kiusaja poolt.

Kui enamus käesoleva analüüsi hulka kuulunud tööde autoreid olid uurimuse läbiviimisel ise välja toonud küberkiusamise mõiste ja uurisid vastajatelt sellega kokkupuudete kohta, siis leidis töid, kus uurijad palusid hoopis vastajatelt küberkiusamise

⁹⁶ R. Ebral. Alaealiste karistuslikud hoiakud küberkiusamise suhtes. Magistritöö. 2012.

mõiste defineerida (nt Buht⁹⁷, Heinalo⁹⁸, Tamm⁹⁹). Tamme poolt läbiviidud intervjuude käigus toodi mh välja fakt, et küberkiusamine võib olla ka tavakiusamise pikendus ehk tavakiusamine saab jätkuda ka küberruumis. Kuigi enamus sihtrühmi, kellelt küsiti küberkiusamise mõiste definitsiooni, teadsid küberkiusamise olemusest ja oskasid tuua näiteid selle kiisamisliigi kohta, olid nt Vassijeva¹⁰⁰ poolt Ida-Virumaa ühe põhikooli 100 õpilase hulgas läbiviidud uurimistulemused hämmastavad: tervelt 44% (kellest 24% poisid ja 20% tüdrukud) 12-15-aastastest õpilastest ei teadnud, mis on küberkiusamine ja polnud sellest ohust kunagi kuulnud. Samas oli küberkiusamisega kokku puutunud selle uurimuse raames 25% vastanutest, kuid autori poolt oli jäänud täpsustamata, kas kokkupuude oli olnud ohvri või küberkiusamise toimepanija rollis.

D. Paali¹⁰¹ poolt 107 õpetaja hulgas läbi viidud uurimistulemused näitasid, et 22% õpetajatest olid kogunud küberkiusamist. Peamisteks kiisamisvahenditeks nimetasid õpetajad mobiiltelefoni ja internetti (e-kirju) ning peamisteks kiisajateks nimetasid õpilasi ja lapsevanemaid. Siinkohal tundub autorile, et piir, kusmaalt õpetajad tajuvad mingit tegevust (e-kirju, sõnumeid jne) küberkiusamisena, on erinevate inimeste puhul niivõrd erinev: ühte ja sama kirja või telefonivestlust võivad erinevad õpetajad tajuda erinevalt - kes lihtsalt arvamusaalduisena, kes solvanguna, kes lausa küberkiusamisena. Selgituseks toob autor siinkohal K. Bokova¹⁰² poolt õpetajate hulgas läbiviidud töökiisamise alase uuringu, mis küll ei kuulu antud analüüsi valimi hulka (tingituna sellest, et küberkiusamist polnud töös eraldi käsitletud), kuid kus toodi välja, et lapsevanemad kiisavad õpetajaid enim neile öösiti ja nädalavahetustel (ehk puhkeajal) helistades ja ebaviisakaid sõnumeid saates ning neid ähvardades ja solvates. Siinkohal ei arvesta õpetajad ilmselt sellega, et tihtipeale võib lapsevanemal olla ainus sobiv moment päevasel ajal õpetajaga suhtlemiseks just nädalavahetus; ning probleemide lahendamisel kasutatav järsk või otsene kõnepruuk ei ole mõeldud mitte mingil moel solvangu või kiisamisena, kuigi mõned õpetajad võivad seda selliselt just tajuda.

⁹⁷ L. Buht. Teismeliste vahelised kiislikud suhted Facebooki keskkonnas Otepää Gümnaasiumi tüdrukute näitel. Bakalaureusetöö. 2012.

⁹⁸ M. Heinalo. Küberkiisamise kõrvaltvaatajate roll ja tegutsemismotiivid Ask.fm keskkonna näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool 2012.

⁹⁹ L. Tamm. Küberkiisamise ja tavakiisamise seosed ja erinevused ühe Eesti kutsekooli 16-aastaste noorte ja nende lapsevanemate arvamuste põhjal. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. 2015.

¹⁰⁰ A. Vassijeva. Viktiimse nooruki psühholoogilised ja sotsiaalsed eripärad interneti võrgu ohtudega kokkupuutumisel: Ida-Virumaa põhikooli õpilaste näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool. 2016. Lk 42.

¹⁰¹ D. Paal. Küberkiisamise levik õpetajate seas Tartumaa ja Viljandimaa õpetajate hinnanguil. Magistritöö. Tartu Ülikool. 2014. Lk 25.

¹⁰² K. Bokova. Töökiisamine Narva koolide näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool, 2014. Lk 53.

Tulemused ohvrite osakaalu osas varieerusid tööde lõikes 14,4%¹⁰³ kuni 57,6%¹⁰⁴ vahel. Enamasti jäi küberkiusamisega kokkupuutunud osakaal ohvrite näol vahemikku 30-40%, nt Tänavas¹⁰⁵ uurimuses 28%, K. Kuuse¹⁰⁶ uurimuses 30,2% ja T. Tuulingu¹⁰⁷ uurimuses 40,3%. Naruskovi 2007. a uurimuses märkisid end ohvritena 37% vastanutest, tema 2009. a uurimuses¹⁰⁸ aga 23% vastanutest. A. Variku¹⁰⁹ poolt 138 lapsevanema hulgas läbiviidud uuringutulemused näitasid nende laste puhul kõige väiksemat ohvrite osakaalu: vaid 7% lapsevanematest vastasid, et nende lapsed on langenud küberkiusamise ohvriks. Käesoleva töö autori hinnangul tuleb sellesse tulemusse suhtuda skeptiliselt, kuna mitmete nii maailmas kui ka Eestis läbi viidud uurimuste põhjal on leidnud tõestust, et küberkiusamise ohvrid ei pöördu küberkiusamise olukorra tekkides tihtipeale oma vanemate poole abi otsimiseks (vt p 2.2.3.). Samuti on Varik välja toonud, et lapsevanemad ise ei pruugi ära tunda küberkiusatud last¹¹⁰. Ka Euroopaüleselt läbiviidud uurimistulemused näitavad, et Eesti vanematest pooled ei tea, et nende lapsi on küberkiusatud¹¹¹.

Kõige suurema valimiga uuringu tulemused, milleks on Euroopa 25 riigi hulgas läbi viidud EU Kids Online¹¹² tulemused näitavad, et Eestis on küberkiusamise ohvriks langenud 14% 9-16- aastasest lastest, mis tõstab Eesti küberkiusamise osas Euroopas esirinda.

Huvitava asjaoluna tõi Vassijeva¹¹³ oma uurimise tulemusena välja järelduse, et küberkiusamise ohvriks langevad pigem rohkem ja tihedamini internetti ja sotsiaalvõrgustikke kasutavad lapsed (11% poistest ja 14% tüdrukutest) kui need, kel madal sotsialiseerituse tase. Ilmselt on seda väidet võimalik argumenteerida asjaoluga, et küberkiusamine leiab aset suurema tõenäosusega ja pigem nende seas, kes kasutavad internetti ja mobiiltelefoni kui sellega mittekokkupuutuvad inimesed. Ka Euroopas läbiviidud suuruurimuses tuuakse välja, et Eesti laste kõrge küberkiusamisohvriks langemus ja online-riskidega kokkupuutumus on

¹⁰³ R. Ebral. Alaealiste karistuslikud hoiakud küberkiusamise suhtes. Magistritöö. 2012.

¹⁰⁴ L. Kuusik. 6. ja 9. klassi õpilaste küberkiusamise tajumione küberkiusajate ja ohvrite võrdluses küberkiusamise kriteeriumidest lähtuvalt. Magistritöö. Tartu Ülikool 2016. Lk 24.

¹⁰⁵ T. Tänavas. Hinnangud küberkiusamisele ja selle tagajärgedele keskkooli õpilaste näitel. Lõputöö. Tallinna Ülikool. 2014. Lk 22.

¹⁰⁶ K. Kuusk. Küberkiusamine ja sellega seotud karakteristikud Tallinna koolide 7.-9. klasside õpilaste seas. Magistritöö. 2010. Lk 41.

¹⁰⁷ T. Tuuling. Küberkiusamise toimetulekustrateegiad 14-15 aastaste õpilaste hinnangul kolme Tartu kooli näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool 2013. Lk 14.

¹⁰⁸ K. Naruskov. Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool. Lk 29.

¹⁰⁹ A. Varik. I kooliastme lapsevanemate arusaamad küberkiusamisest. Magistritöö. Tartu Ülikool, 2016. Lk 18.

¹¹⁰ Varik 2016, lk 24.

¹¹¹ Risks and safety on the Internet. The perspective of European Children. Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey Of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. - [http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf), lk 66. 18.04.2017

¹¹² Eesti laste internetiriskide tase on endiselt Euroopa kõrgemaid, näitab värske, Tartu Ülikooli teadlaste osalusel valminud rahvusvaheline uuring. Pressiteade 21.10.2010. <http://eukidsonline.ut.ee/?p=20> 18.04.2017

¹¹³ Vassijeva 2016, lk 57.

tingitud kõrge internetikasutamise tihedusest¹¹⁴. Eesti Statistika Aastaraamatu¹¹⁵ poolt avaldatud uuringutulemused näitavad, et 2015. aasta I kvartalis kasutas 16–74-aastastest Eesti elanikest interneti 88% (EL-i sama näitaja 79%). Statistikaameti poolt aastate 2011-2015 jooksul Eestis läbi viidud uuringud näitavad internetikasutajate järjest kasvavat arvu, ulatudes viimastel aastatel vanusegruppides 16-24 ja 25-34 isegi 100%-ni.¹¹⁶ Seega võib siinkohal järeldada, et Eestis on iga aastaga järjest vähem inimesi, kes kübermaailmaga kokku ei puutu.

Küberkiasajana määratlesid ennast tunduvalt väiksem osa uurimustes osalejaid: Naruskovi 2009. a uurimuses vaid 9% vastanutest, Tuulingu poolt läbiviidud uurimuses¹¹⁷ 13% vastanutest (kõik olid tüdrukud), Ebrali poolt 15,7% ning kõige vähem märkisid end kiusajateks Vassijeva¹¹⁸ uuringule vastajad - 4,4%. Samas olid Vassijeva uuringutulemustes märkinud ennast nii ohvriks kui ka kiusajaks 38% vastanutest, mis oluliselt tõstab küberkiasajate osakaalu vastanute hulgast. Ka nt K. Kuuse uurimustulemused näitasid, et küberkiasatavatest (keda oli 21,5% kogu valimist) 46,3% olid ka ise küberkiasajad ning küberkiasajatest (keda oli 16,2% valimist) 54,9% olid ka ise küberkiasatavad. See kinnitab toodud Dehue jt¹¹⁹ uurimustulemusi ja väidet, mille kohaselt paljud küberkiasamise ohvrid on ka ise kiusamiskäitumises osavõtjad ja vastupidi.

Kõige enam tunnistasid küberkiasamist Naruskovi¹²⁰ 2007. a uurimuses 28% vastanutest (kellest 57% poisid ja 43% tüdrukud) ja Kuuse¹²¹ uuringus osalejad (24,9%), kus kiusajateks olid 29,4% poistest ja 21,3% tüdrukutest. Mis puudutab küberkiasamise pealtnägemist, siis Kuuse uurimuses oli välja toodud, et lausa 58,4% kõikidest vastanutest olid näinud küberkiasamist kõrvaltvaatajana. Naruskovi 2007. a uurimuses oli välja toodud, et 86% ohvritest ei teadnud, kes neid internetis kiusas ning 2009. a uurimuses oli vastav protsent kuni 48%.

¹¹⁴ Risks and safety on the Internet. The perspective of European Children. Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. - [http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf), lk 139. 18.04.2017.

¹¹⁵ Eesti Statistika Aastaraamat. 2016. Tallinn: Statistikaamet 2016, lk 361.

¹¹⁶ Eesti Statistika Aastaraamat, lk 363.

¹¹⁷ T. Tuuling. Küberkiasamise toimetulekustrateegiad 14-15 aastaste õpilaste hinnangul kolme Tartu kooli näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool 2013. Lk 14.

¹¹⁸ Vassijeva 2016, lk 24.

¹¹⁹ Dehue/Bolman/Völlink 2008, lk 217.

¹²⁰ K. Naruskov. Internetis toimuv kiusamine kui küberkiasamise alaliik kahe Tartu linna kooli näitel. Bakalaureusetöö. 2007. Lk 22.

¹²¹ Kuusk 2010, lk 44.

Läbivalt on märgata, et uuringutes, kus paluti märkida enda kokkupuuteid küberkiusamisega, olid vastajad märkinud ennast pigem ohvriks kui küberkiusajaks. Ebrali¹²² hinnangul kõneleb see fakt sellest, et osatakse küll ära tunda ja anda hinnangut teiste kiusamiskäitumisele, kuid ilmselt ei osata seda näha või selleks pidada enda käitumist virtuaalkeskkondades. Ebral leidis, et suur „eitajate“ protsent võib tingitud olla ka sellest, et enamus noori ei pea virtuaalkeskkondades toimuvat kiusamist selleks enne, kui olukord ei muutu neile piisavalt ebamugavaks või ei välju kontrolli alt. Samuti tundub asjakohane olevat väide, et kuigi autorid eeldavad uurimuste läbiviimise puhul vastajatelt täielikku ausust, ei pruugi vastajad sellest kinni pidada. Nii võib oletada ka seda, et kiusaja rolli endale keegi vabatahtlikult ei võta ning paljud vastajad ei ole vastuste andmisel päris ausad.¹²³ See võib viia tulemuseni, kus vastajad määratlevad end pigem ohvrite kui küberkiusajatena. Analüüsi tulemusena tundub autorile, et uurimistulemused on mingil määral sõltuvad ka teostatud uurimisviisist: intervjuude puhul toimub uurimisküsimustele vastamine vahetult, näost näkku ja kuigi infot on võimalik intervjuude käigus saada rohkem kui küsitluste näol, võivad intervjuueeritavad endast parema mulje jätmiseks olla vastamisel ebaausad. Nt Tamme¹²⁴ töös ei olnud vastajate hulgas ühtegi kiusajat, sama tulemus oli ka Heinalo¹²⁵ ja Buht'i¹²⁶ uurimuses.

Magistritöö autori hinnangul võib ülaltoodud analüüsi tulemusena öelda, et küberkiusamine on ka Eestis üsna laialdaselt levinud nähtus ja seda nii laste, noorte kui ka täiskasvanute (eelkõige lastega koostöötavate täiskasvanute ehk õpetajate) hulgas. See aga kinnitab tõsiasi, et probleem on oluline ning tegeleda tuleks selles vallas nii ennetustöö (sh teadvustatuse tõstmine) kui ka küberkiusamise ärahoidmise ja selle tagajärgedega.

2.2.2. Küberkiusamise enimlevinud viisid Eestis

Osad valimisse kuulunud uuringud uurisid vastajate teoreetilisi hinnanguid (mitte kogemusi) seoses küberkiusamise ja selle liikidega ning küberkiusamise tajumist vastajate poolt soolises kontekstis - nende uurimuste tulemusi käesolevas peatükis ei analüüsita.

¹²² Ebral 2012, lk 41.

¹²³ L. Kuusik. 6. ja 9. klassi õpilaste küberkiusamise tajumine küberkiusajate ja ohvrite võrdluses küberkiusamise kriteeriumitest lähtuvalt. Magistritöö. Tartu, 2016. lk 27.

¹²⁴ Tamm 2015, lk 24.

¹²⁵ Heinalo 2012, lk 30.

¹²⁶ Buht 2012, lk 51.

Alljärgnevalt püüab autor sobivate uuringute taustal tuua välja teatud üldistused selles osas, millised küberkiusamise liigid ning milliste tehnikavahendite kaudu toimepanduna on Eestis kõige enam levinud.

Buhti¹²⁷ uuringus, kes uuris teismeliste vahelisi suhteid Facebooki's, tuli välja, et enim kiusamist kogetakse kiuslike videote ja fotode üleslaadimisega. Sellised videod ning fotod olid tehtud peamiselt pidudel, kus inimesed (eelkõige ohver) oli purjus ning nende üleslaadimiseks ei küsitud ohvri jt pildiloolijate luba. Kuna fotod/videod olid nähtavad kõigile ohvri sõbralistis olijatele, siis võisid neile peale sattuda ka ohvri õpetajad ja vanemad (eeldusel, et nad olid ohvri sõbralistis), mis tõi ohvrile kaasa pahandused nii koolis kui kodus. Teiste kiusamisliikidena toodi välja ka fotode alla halvustavate kommentaaride kirjutamise ning kellegi poolt lahtiunustatud Facebooki konto omaniku kasutamise (nt andmete muutmise näol selleks, et teise üle nalja teha jne).

Heinalo, kes viis läbi uuringu suhtluskeskkonna ask.fm kasutajate hulgas, tõi välja, et enim kasutatakse suhtlusveebis küberkiusamiseks halvustamist (laimamist) ja solvamist (sõimamist), aga ka petmist (sh saladuste reetmist), piinlike fotode postitamist, ignoreerimist ja ähvardamist¹²⁸. Kuusiku¹²⁹ sõnul on tema uurimuse põhjal suurimaks probleemiks Eestis just privaatne (mitte avalik) küberkiusamine, mis hõlmab endas nt kellegi salasõna ja/või konto kasutamist ilma omaniku teadmata, libakonto tegemist kellegi nimele jne.

Ka Naruskovi¹³⁰ 2007. a uurimus näitas seda, et statistiliselt kõige rohkem ohvreid sõimatakse, sellele järgnesid kuulujuttude levitamine, ignoreerimine, ohvri privaatsuse rikkumine, ahistamine, saladuste edasi rääkimine ja jälitamine. Sarnase tulemuse sai Naruskov¹³¹ ka 2009. aastal - kõige enam oli internetis sõimamist, seejärel ignoreerimist, kuulujuttude levitamist, samas kui ahistamist, väljapressimist ning kiusamise filmimist/pildistamist kasutati võrreldes teiste kiusamisliikidega statistiliselt oluliselt vähem. 2009. a uurimuses oli välja toodud, et oluline osa kiusamistest oli toime pandud mobiiltelefoni vahendusel (telefonikõned - nn "túngakõned" ja helistamine öösiti; tekstisõnumid), kuid suures osas leidis kiusamine aset suhtlusportaalides, kiirsuhtluskeskkondades, mängutubades ja e-kirjade vahendusel.

¹²⁷ Buht 2012, lk 32 jj.

¹²⁸ Heinalo 2012, lk 23.

¹²⁹ Kuusik 2016, lk 28.

¹³⁰ Naruskov 2007, lk 25.

¹³¹ Naruskov 2009, lk 31 jj.

Suurt sõimamise (26%) ja mõnitamise (27%) osakaalu näitasid ka Tánava¹³² poolt läbiviidud uuringu tulemused. Suur osakaal oli ka varikontode tegemisel, häbistava materjali postitamisel ja ähvardamisel; kõige vähem märkisid vastajad telefoninumbri jagamist interneti avalikel lehtedel (2%) ja seksuaalse sisuga sõnumite saatmist (4%). Küberkiusamise ohvriks olid Tánava uuringus sattunud eelkõige internetis (71%), seejärel mobiiltelefonis (29%).

Tamme¹³³ poolt lapsevanemate ja laste seas läbiviidud intervjuude tulemused näitavad, et kõige enam leiab küberkiusamine aset suhtluskeskkondades (Facebook, Twitter jm), aga ka jututubades ning online mängudes. Peamiste meetoditena tõid vastajad välja avaliku laimamise, solvavate sõnumite saatmise, kompromiteerivate piltide ja videote luba küsimata levitamise, võõrale kontole sissemurdmise ja teise isikuna esinemise.

Õpetajate seas läbiviidud uuring¹³⁴ näitab, et neid on kiusatud nii mobiiltelefoni kui ka interneti vahendusel. Levinuimateks küberkiusamise viisideks on sõimamine nii telefoni kui e-kirjade teel, ähvardamine, nende kohta kuulujuttude levitamine, piinlikus olukorras pildistamine/filmimine ja seejärel jäädvustatu levitamine, ignoreerimine ja saladuste levitamine jne.

Variku poolt lapsevanemate hulgas läbiviidud uuringutulemused olid alljärgnevad: enim lapsevanemaid leidis, et nende lapsi oli kiusatud ebaviisakate või solvavate e-kirjade või sõnumite teel, välja toodi ka privaatsuse rikkumise, ignoreerimise ja saladuste levitamise. Küberkiusamise vahenditeks /keskkondadeks pidasid samad vanemad enim sotsiaalmeedia võrgustikke ja sõnumeid. Ka Euroopa noorte ja vanemate hulgas läbiviidud uuringu¹³⁵ tulemused näitasid, et suurimaks tõenäosuseks, kus küberkiusamine aset leida saab, on sotsiaalmeediavõrgustikud ja kiirsuhtluskeskkonnad.

Analüüsitud uurimuste pinnalt võib teha järelduse, et enim leiab küberkiusamine Eestis aset erinevates sotsiaalvõrgustikes ja kiirsuhtluskeskkondades, jututubades ja online mängudes. Levinud on Eestis kõik küberkiusamise liigid, enim toodi välja sõimamist, avalikku laimamist, kuulujuttude levitamist, piinlike fotode ja videote üleslaadimist, nende halvustavat kommenteerimist ja ohvri ignoreerimist.

¹³² Tánava 2014, lk 24.

¹³³ Tamm 2015, lk 50 jj.

¹³⁴ Paal 2014. Lk 27.

¹³⁵ Risks and safety on the Internet. The perspective of European Children. Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey Of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. - [http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/D4FullFindings.pdf), lk 63. 18.04.2017.

2.2.3. Toimetulekuviisid küberkiusamisega

Käesolevas peatükis antakse ülevaade sellest, kuidas käituvad Eestis ohvrid pärast seda, kui neid on küberkiusatud - milliseid tundeid kogevad, kas ja kelle poole abisaamiseks pöörduvad ning kas nad on teadlikud oma õiguste rikkumisest. Samuti otsitakse kinnitust hüpoteesile, mille kohaselt küberkiusamise ohvrid Eestis ei ole alati abi otsima ega pöördu oma õiguste kaitseks korrakaitseorganite ega kohtu poole.

Erinevad maailmas läbiviidud uurimused on näidanud, et küberkiusamisohvrid kogevad pärast kiusamist järgmisi negatiivseid tundeid – viha, frustratsioon, masendus, depressioon, kurbus, stress ja enesehaletsus¹³⁶. Samasugust tulemust näitavad ka Eestis läbiviidud uuringute tulemused.

Tänava¹³⁷ poolt läbiviidud uuringus selgus, et suurimad tagajärjed küberkiusamise ohvritele olid depressioon (23% ohvritest), masendus (23%), üksindus (20%), koolist puudumine (12%), raskused magamisega (12%) ja terviseprobleemid (kroonilised haigestumused, kõhuvalu, peavalu jne - 10%). Vaid viis inimest kõikidest 100-st vastanust ütlesid, et nad ei täheldanud endal pikemaajalisi tagajärgi. Tamme¹³⁸ töös toodi välja, et levinuimateks küberkiusamise tagajärjedeks on solvumine, pettumus, kurbus, ebakindlus, stress, masendus ja depressioon ning mainiti ka suitsiidimõtteid. Pöder'i¹³⁹ poolt läbiviidud uurimuses tõid ohvrid välja, et kiusamine põhjustab stressi, madalat enesehinnangut ning depressiooni. Ainult viis vastajat 78-st leidis, et kiusamine ei põhjusta kiusatavale mitte mingisuguseid probeeme. Vastustest selgus, et kõige rohkem tunnevad vastajad, et kiusamise tõttu on neil nüüd, hiljem, puudu usust oma võimetusse, julgusest ning eneseusaldusest. Lisaks oli välja toodud, et ei suudeta enam inimestest siiralt hoolida, ei osata enam inimesi usaldada, takistatud on juhiomaduste arenemine, ei osata enam oma vigade üle naerda ning neist õppida jne. Osad vastajad tõid välja, et tänu toetavatele inimestele nende ümber on nad täiskasvanuna suutnud olulised küsitleja poolt toodud isikuomadused (eneseväarikus, usk oma võimetusse, avatus suhtlemisel, julgus, eneseusaldus jne) taastada.

¹³⁶ S. Hinduja, J. W. Patchin. Cyberbullying research summary: Emotional and Psychological Consequences. 2009. Kättesaadav arvutivõrgus: http://cyberbullying.org/cyberbullying_emotional_consequences.pdf
18.04.2017

¹³⁷ Tänava 2014, lk 24.

¹³⁸ Tamm 2015, lk 25.

¹³⁹ K. Pöder. Koolikiusamise tagajärjed ja nende mõju täiskasvanueale. Lõputöö. Tallinna Ülikool. 2015. Lk 26
jj.

Toimetulekustrateegiate ja abi saamise osas, eriti just selles, kelle poole ohvrid küberkiusamise esinedes enim pöörduvad, olid tulemused väga erinevad. Algpeuse¹⁴⁰ uuringutulemused näitasid, et nooremad lapsed pöörduvad kiusamise puhul enim õpetajate ja vanemate, vanemad lapsed ka veebilehekülgede ja programmide haldajate ning psühholoogi ja vanavanemate, aga ka sõbra ja politsei poole. Leidus samas ka neid lapsi, kes ei oska probleemi tekkides kuskile pöörduda. Sellised lapsed leidsid just kolmanda klassi laste hulgas. Sarnased tulemused olid ka Tänavu uuringus. Pöder'i¹⁴¹ töö tulemused näitasid, et 2/3 vastajatest oli oma kiusamisest kellegile (kellele, autor ei täpsustanud) rääkinud, samas 1/3 hoidsid selle omateada. Teiste uuringute vastajatelt uuriti, kellele nad oma probleemist rääkisid ning üldiselt olid vastused sarnased - räägiti vanematele, õpetajale, sõpradele, psühholoogile, õdedele-vendadele. Pöder järeltas oma töö põhjal, et kõige rohkem usaldavad õpilased oma probleemist rääkimisel ja sellele abi otsimisel siiski pigem täiskasvanuid kui teisi lapsi.

Algpeus'e¹⁴² uuringus tuli aga välja, et küberkiusamise ohvrid ei pane kiusamist, eriti mittefüüsilist ja küberkiusamist, tihtipeale tähele ega tee sest välja ning seetõttu jääb kiusatav sageli üksik. Vastajate arvates polnud kiusamine kellegi asi ning nad ei näinud põhjust, miks peaks sellega keegi muu tegelema. Selline seisukoht on autori hinnangul murettekitav ja viitab sellele, et paljud küberkiusamisjuhtumid võivad jääda eeskätt kooli ja vanemate poolt teadmata ja tähelepanuta. Ka Buht'i¹⁴³ uurimistulemused näitasid, et noorte suhtumine õpetajate ja täiskasvanute sekkumisse oli vastuoluline: osad pooldasid õpetajatepoolseid märkusi ja käitumisjuhiseid, teiste arvates oli täiskasvanutepoolne sekkumine ebavajalik ning lausa ahistav.

Heinalo¹⁴⁴ töös tuli välja, et kuigi noori häirib Ask.fmis toimuv küberkiusamine, on nad sellega juba harjunud, kuna see pole midagi uut ja see toimub iga päev. Seetõttu on tekkinud noortel ka tunne, et neil puudub võime ja mõju midagi sellises olukorras muuta. Paramatus ja Ask.fmis toimuva küberkiusamisega leppimine tuleneb ka sellest, et noored ei näe, et keegi midagi teeks selle olukorra parandamiseks. Tundub, justkui kõik oleksid sellega leppinud, mistõttu võib pidada normaalseks, et Ask.fmis toimubki pidev küberkiusamine. Seejuures ei usu küsitletavad noored, et ka nemad suudaksid midagi muuta. Ka Naruskovi¹⁴⁵ 2009. a

¹⁴⁰ Algpeus 2016, lk 48 jj.

¹⁴¹ Pöder 2015, lk 25.

¹⁴² K. Algpeus. Koolikiusamine. Magistritöö. Tallinna Ülikool. 2016, lk 57.

¹⁴³ Buht 2012, lk 62.

¹⁴⁴ Heinalo 2012, lk 26.

¹⁴⁵ Naruskov 2009, lk 49.

uurimistulemused olid sarnased: õpilased, kes olid internetis või mobiiltelefonide vahendusel näinud tegevust, mille eesmärgiks oli kedagi kiusata, jäid sageli passiivseks ega võtnud kiusamise lõpetamiseks midagi ette. Väga, väga harva vahetasid ohvrid küberkiusamise järgselt ära oma kasutajanime, kustutasid konto, salastasid või vahetasid telefoninumbri vmt - see annab tõestust Sappi¹⁴⁶ väitele, et hoolimata toimunud kiusamisele säilitab kübermaailm laste sotsiaalses elus väga tähtsa rolli.

Paljud uurijad küsisid vastajatelt lahenduste ja võimaluste kohta küberkiusamise vähendamiseks ja sellega võitlemiseks. Tamme¹⁴⁷ uurimuses oli vastajate poolt välja toodud, et oluline on vähendada küberruumis enda kohta avaldatava info (sh fotode) hulka. Lisaks toodi välja, et aitaks ka suhtlusportaalide isikupõhiseks muutmine (nt sisselogimine ID-kaardi alusel) ning lapsevanemate meelest ka mõõdukas vanemlik kontroll lapse tegevuse üle internetis. Oluliseks peeti ka veebilehe administraatori või politsei poole pöördumist. Sama oli välja toodud ka Heinalo¹⁴⁸ töös. Küberkiusamise kohta teadlikkuse tõstmiseks mainiti, et sellest võiks senisest enam rääkida koolides ning anda lastele vastavad käitumisjuhised. Kiusamiskäitumise kõige efektiivsemaks meetodiks peeti Tamme uuringus lapsevanemate ja pedagoogide ennetustööd, Varik¹⁴⁹ tõi seejuures välja, et lapsevanematele tuleks jagada infot ka selle kohta, kuidas küberkiusatud last ära tunda. Tänav¹⁵⁰ mainis, et noortekeskuste töötajad peaksid lapsi koolitama läbi erinevate rollimängude, õppefilmide ja koolituste.

2.3. Järeldused

Käesoleva analüüsi eesmärk oli teada saada, kuivõrd suur probleem Eestis on küberkiusamine, kus, mis kujul ja kelle seas seda esineb ning otsida tõestust hüpoteesile, mille kohaselt küberkiusamise ohvrid Eestis ei ole alati abi otsima ega pöördu oma õiguste kaitseks korrakaitseorganite või kohtu poole.

Magistritöö raames analüüsiti 20 erinevat Eestis läbiviidud küberkiusamisalast uuringut. Kuigi erinevad autorid olid küberkiusamist uurinud erinevas võtmes ja erineval tasemel, on tehtud uuringute põhjal võimalik järeldada, küberkiusamine on Eestis üsna laialdaselt levinud probleem ning sellega tuleks tegeleda nii saadud arvuliste näitajate pinnalt kui ka uurimustele

¹⁴⁶ Sapp 2013, lk 193.

¹⁴⁷ Tamm 2015, lk 25 jj.

¹⁴⁸ Heinalo 2012, lk 27.

¹⁴⁹ Varik 2016, lk 25.

¹⁵⁰ Tänav 2014, lk 34.

vastanute hinnanguil. Uuringute tulemused näitavad, et enim leiab küberkiusamine aset erinevates sotsiaalvõrgustikes ja kiirsuhtluskeskkondades, jututubades ja online mängudes. Eestis on levinud kõik küberkiusamise liigid, kuid enim toodi välja sõimamist, avalikku laimamist, kuulujuttude levitamist, piinlike fotode ja videote üleslaadimist, nende halvustavat kommenteerimist ja ohvri ignoreerimist.

Küberkiusamise esinemisel pöörduvad lapsed enim õpetajate ja vanemate, sõbra, psühholoogi ja vanavanemate poole. Kuigi politsei poole pöördumist mainiti küberkiusamise vastu võitlemise vahendina, ei olnud keegi vastajatest välja toonud, et nad oleksid seda reaalselt teinud. Osad vastajad mainisid ka veebilehekülgede ja programmide haldajate poole pöördumist, mis autori hinnangul on hea märk sellest, et osade noorte teadlikkus abi saamise võimalustest on üsna heal tasemel. Samas leidus jällegi vastajaid, seda just eelkõige nooremate laste hulgas, kes ei osanud probleemi tekkides kuskile pöörduda. Mitmed uuringud kinnitasid ka tõsiasja, et küberkiusamine on Eestis suhteliselt tavaline ja igapäevane nähtus, millega ollakse harjunud ja mida võetakse lausa iseenesest mõistetavana. Noortele tundub, et kõik on olukorraga harjunud ja keegi ei tee midagi selleks, et seda parandada, ammuigi puudub neil usk, et nemad ise saaksid midagi teha olukorra parandamiseks. See võib viidata autori hinnangul probleemile, et osaliselt puudub noortes ka usk küberkiusajate tabamise (juhul kui on kiusatud anonüümselt) ja/või nende karistamise. Osades uuringutes tunnistasid vastajad, et on küberkiusamist pealt näinud, kuid jäänud passiivseks ega pole midagi ette võtnud selle lõpetamiseks või ärahoidmiseks.

Analüüsi tulemusena tundub autorile, et Eestis tuleks veelgi enam tõsta küberkiusamise alast teadlikkust ning koolitada nii lapsi, lapsevanemaid kui ka haridustöötajaid, kuidas küberkiusamisega toime tulla ning kuhu peaks oma õiguste kaitseks pöörduma ja kellele küberkiusamisest teatama. Küberkiusamise ärahoidmiseks peab autor kõige olulisemaks teavitustööd, seda nii laste, kooli kui ka lapsevanemate hulgas. Ka mitmed analüüsi valimisse kuulunud tööde autorid olid seisukohal, et tulenevalt küberkiusamise suurest levikust on oluline pöörata suuremat tähelepanu ennetustööle ning välja töötada tõhusad küberkiusamisega toimetulemise strateegiad (nt Kiigemaa¹⁵¹, Paal¹⁵²). Buht'i¹⁵³ uuringus tõid vastajad välja, et kuna veebis toimuv on suuresti seotud tavaelus aset leidvate sündmustega,

¹⁵¹ K. Kiigemaa. Lääne-Virumaa kahe kutsehariduskooli õpilaste kokkupuude enda hinnangul küberkiusamise ja tavakiusamisega ning suhtumine nendesse. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. 2015, lk 18.

¹⁵² Paal 2014, lk 29.

¹⁵³ Buht 2012, lk 64.

tuleks tähelepanu pöörata eelkõige sellele, millised on teismeliste vahelised suhted koolis, kodus või linnatänavatel.

Analüüsi tulemused näitasid, et küberkiusamise esinemisel pöörduvad lapsed enim õpetajate ja oma vanemate, aga ka sõbra, psühholoogi ja vanavanemate poole. Korrakaitseorganite poole ei pöördunud keegi vastuist, seega leidis kinnitust autori poolt püstitatud hüpotees, et küberkiusamise ohvrid ei ole alati abi saamiseks pöörduma ei korrakaitseorganite ega kohtu poole.

3. KÜBERKIUSAMISE TSIVIILÕIGUSLIK JA KARISTUSÕIGUSLIK REGULATSIOON EESTIS

Käesolevas peatükis analüüsib autor küberkiusamisele kohalduvat karistus- ja tsiviilõiguslikku regulatsiooni, võttes aluseks põhiõiguste ja õigushüvede riived, mis küberkiusamise käigus aset leiavad. Kuivõrd teadlased ja erialaspetsialistid üle kogu maailma ei ole tänaseni kokku leppinud ühes konkreetses ja üldtunnustatud küberkiusamise liigituses (erinevad autorid liigitavad küberkiusamist erinevatel alustel), pidas autor ebaotstarbekaks lähtuda käesolevas analüüsis mõne konkreetse teadlase (nt Kowalski, Smithi, Nocentini jne) poolt antud liigitusest. Samuti ei pidanud autor mõistlikuks analüüsida küberkiusamist rangelt karistusõiguslikust või tsiviilõiguslikust aspektist lähtuvalt, vaid võttis aluseks ohvri põhiõiguste ja õigushüvede riive, mis küberkiusamise käigus aset leiab, ning iga riive raames analüüsis, kas toime pandud tegu kuulub tsiviilõiguslikku või karistusõiguslikku sfääri või mõlemasse. Liigituse eelduseks oli siiski riivet reguleeriva sätte olemasolu Eesti seadusandluses.

Käesolev analüüs on õigusteaduslikus mõttes aktuaalne ja vajalik, kuna küberkiusamist õiguslikust vaatenurgast lähtuvalt ei ole Eestis senini süvitsi analüüsitud. Autorile teadaolevalt on küberkiusamise õiguslikku regulatsiooni analüüsitud veidi vaid R. Ebrali Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöös 2012. aastal ja Andero Sepp'a Sisekaitseakadeemias kaitstud lõputöös 2013. aastal. Magistritöö teises peatükis kirjeldatud meta-analüüsi tulemused näitasid, et küberkiusamine on Eestis suur probleem, millega tuleb tegeleda mitte ainult kooli ja kodu, vaid ka riigi tasemel. Selline tulemus viitab samuti vajadusele kontrollida, kas Eestis kehtiv seadusandlus tagab efektiivselt küberkiusamise ohvrite õiguste kaitse või mitte. Autorile tundub, et mitte, seepärast seab ta siinkohal hüpoteesi, et Eestis kehtiv küberkiusamist reguleeriv seadusandlus ei taga isiku õiguste tõhusat kaitset küberruumis toime pandud kiusamiste puhul.

Nagu eelpool mainitud, leiab küberkiusamise käigus üldjuhul aset isiku (ohvri) põhiõiguste ja -vabaduste rikkumine. Kuivõrd iga põhivabadus koosneb kahest elemendist: õiguslikust loast midagi teha või tegemata jätta ja üksikisiku subjektiivsest õigusest riigi ja teiste (era)isikute vastu, on kõik põhiõigused ja -vabadused kellegi subjektiivsed õigused kellegi teise isiku vastu.

Põhiõiguste kaitse regulatsioon on sätestatud PS II peatükis, mis käsitleb põhiõiguseid, vabadusi ja kohustusi. Põhiõiguste peatüki koostamisel on peamiseks eeskujuks olnud Euroopa inimõiguste konventsioon¹⁵⁴ (edaspidi EIÕK), kuid põhiõiguste tõlgendamisel tuleb arvestada ka EL põhiõiguste hartaga¹⁵⁵ (edaspidi ELPH), mis tugineb EL liikmesriikide ühistele põhiseaduslikele tavadele ning demokraatia ja õigusriigi põhimõtetele, seetõttu on hartas sätestatud põhimõtted kehtivad ka Eestis¹⁵⁶.

Küberkiusamise käigus leiavad tavaliselt aset järgmiste põhiõiguste riived:

- * õigus aule ja heale nimele (PS § 17);
- * õigus vabale eneseteostusele ja enesemääramisele (PS § 19), sh õigus informatsioonilisele enesemääramisele;
- * õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse (PS § 26), sh õigus oma kujutisele ja sõnale;
- * õigus tervise kaitsele (PS § 28);
- * õigus edastatavate sõnumite saladusele (PS § 43).

Küberkiusamise ohvril on PS-st tulenevalt õigus riigi ja seaduse kaitsele (PS § 13). Põhiseaduse kommenteeritud väljaande¹⁵⁷ kohaselt hõlmab selle sätte esimeline kaitseala kõigi põhiõiguslike õigushüvede kaitse. Seda rakendatakse siis, kui ühe põhiõigusliku kaitse objekt on ohus ja oht ähvardab kolmanda isiku poolt. Nii tagab nimetatud säte isiku õiguse pöörduda oma õiguste kaitseks korrakaitseorganite ja kohtu poole, aga ka nõuda põhiõiguste ja -vabaduste riive lõpetamist kolmandalt isikult. Üldnimetatud põhiõiguste ja muude küberkiusamise käigus riivatavate õiguste kaitseks on riik kehtestanud nii kriminaalõiguslikud sanktsioonid, mis on sätestatud karistusseadustikus, kui ka loonud võimalused isiku õiguste kaitseks tsiviilõiguslike sätete kaudu, eelkõige võlaõigusseaduse¹⁵⁸ (edaspidi VÕS) 53. peatükis asuvate sätete alusel, mis reguleerivad teisele isikule deliktiliselt tekitatud kahju hüvitamise eeldusi. Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaande¹⁵⁹ kohaselt on deliktiõiguse eesmärgiks kannatanule deliktiõiguslikult tekitatud kahju heastamine, kuid mitte kahju tekitaja karistamine. Õigluse põhimõttest lähtuvalt peab deliktiõigus eelkõige võimaldama

¹⁵⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295_06.03.2017

¹⁵⁵ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 2012/C Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=ET>

¹⁵⁶ E.-J. Truuväli jt (koost). Eesti Vabariigi põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud vlj. Tallinn: Juura 2012. p.1.3.

¹⁵⁷ E.-J. Truuväli jt (koost). EV PS komm, § 13 p 3.1.

¹⁵⁸ Võlaõigusseadus. RT I, 31.12.2016, 7.

¹⁵⁹ P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009. lk 622 p.1.

võtta tsiviilvastutusele isikut, kes kahju põhjustas ning kellele saab seda ette heita. Seega eeldab deliktiõiguslik vastutus lisaks teo õigusvastasusele ka selle süülisust. Karistusseadustiku seisukohast karistatakse isikut teo eest, mis vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi¹⁶⁰.

Küberkiasumist kui süüteo erivormi Karistusseadustik (edaspidi KarS) eraldi ei reguleeri. Küberkiasumise karistuslik regulatsioon on põhiliselt kokku koondatud KarSi 10. peatükki kodanikuõiguste vastaste süütegude alla, kus 2. jaos käsitletake lähemalt põhivabaduste rikkumisi (§§-d 156, 157¹, 157²), aga osad sätted asuvad ka 9. peatükis isiku- ja vabadusevastaste süütegude all (§§-d 118, 120), osad 11. peatükis 2. jaos, kus reguleeritakse süütegusid alaealise vastu (nt võib relevantne olla § 178) ning asjakohased sätted asuvad ka 13. peatükis 1. ja 2. jaos (§§-d 206, 207, 216¹, 217). Seega loogilist või süstemaatilist regulatsiooni küberkiasumisele karistusseadustikus loodud pole.

Teema aktuaalsust ja küberkuritegevuse üleüldist suurt kasvu näitab Justiitsministeeriumi¹⁶¹ poolt 2017. a koostanud statistika eelmise ehk 2016. a kohta, mille kohaselt kasvas küberkuritegevuse (eeskätt §§-d 206, 206¹, 207, 208, 213, 216¹, 217, 217¹ arv eelmisel aastal 13% (96) võrra: 2016. aastal registreeriti 738 kuritegu, 2015. aastal 642. Seejuures, võrrelduna 10-aastase perioodiga (2007 vs 2016), on küberkuritegevuse arv kasvanud 79% (155 vs 738). Selline kasv annab tunnistust, et küberkuriteod (sh küberkiasumine) on kasvamas korrelatsioonis interneti järjest laiapõhisema kasutuselevõtu ning on valdkond, millele tuleb kindlasti rohkem tähelepanu osutada.

KarS liigitab süüteod kuritegudeks ja väärtegudeks, nende eristamine toimub seaduses ettenähtud karistuse järgi. KarS § 3 lg 3 kohaselt peetakse kuriteoks süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus. Sama paragrahvi lõike 4 kohaselt peetakse väärteoks süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrükk või arest. Magistratöökohal autor soovib antud magistratöökohal raames saada vastust ka küsimusele, kas küberkiasumise näol toime pandud süüteod kvalifitseeruvad karistusseadustikus reguleeritud sätete näol kuritegudeks või väärtegudeks? Antud informatsiooni põhjal võiks teha teatud üldistusi ja järeldusi selle kohta, kuidas tõsiselt hindab Eesti ühiskond ja õiguskord küberkiasumise ning millised karistused kiusajale ning

¹⁶⁰ Karistusseadustik 14, § 2 lg 2. RT I, 31.12.2016.

¹⁶¹ Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium. Kättesaadav arvutivõrgus:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf
f. Lk 72. 18.04.2017

õiguskaitsevahendid ohvrile on selle eest ette nähtud. Autor toob näiteid ka muude riikide (eelkõige Euroopa) vastavast regulatsioonist.

Alljärgnevalt analüüsib autor küberkiusamise eri vorme põhiõiguste ja muude õiguste riivist lähtuvalt. Aluseks võetakse olemasolev regulatsioon ning analüüsitakse küberkiusamise eri vorme olemasoleva seadusandluse (põhiliselt võlaõigusseaduse ja karistusseadustiku) kontekstis. Kuivõrd paljud küberkiusamise käigus toimendanud rikkumised ja süüteod hõlmavad mitmeid erinevaid teokoosseisusid (näitena kiusaja poolt ohvri sotsiaalmeedia kontole ebaseaduslikult sisse logimine, tema eravestluste ja -fotode jagamine avalikkusega, tema “seinale” isikliku ja/või delikaatse (ohvrit solvava) info postitamine, identiteedivargusena tema sõpradele tema postkastist kirjade saatmine jne), analüüsib autor neid tegusid eraldi, võttes aluseks nii tsiviil- kui karistusõigusliku regulatsiooni.

3.1. Tsiviilõigusliku vastutuse piirangud

Küberkiusamist saab tsiviilõiguses käsitleda eelkõige deliktiõiguse raames. Deliktiõiguse aluseks on üldpõhimõte, mille kohaselt peab teisele isikule õigusvastaselt kahju tekitanud isik enda poolt tekitatud kahju hüvitama. Seega on deliktliku vastutuse eeldusteks kaks komponenti: õigusvastane tegu ja süü. Süü tuvastamisel eristatakse kahte tasandit: süü vormi (tahtluse aspekt) ja subjektiivset süüvõimelisust (deliktivõimet). Deliktivõimet iseloomustab eelkõige isiku intelligentsuse tase - ta on deliktivõimeline üksnes siis, kui on võimeline aru saama sellest, et tema tegu on õigusvastane. VÕS § 1052 lg 1 kohaselt on selleks vanuseks 14 eluaastat. See on vanus, millest alates suudab isik mõista oma tegude tähendust ning neid juhtida. Deliktivõimet tuleb eristada teovõimest ning neid mõlemaid tuleb hinnata üksteisest sõltumatult.¹⁶² TsüS § 8 lg 2 kohaselt loetakse alla 18-aastase isiku teovõimet piiratuks ehk alla 18-aastaselt isikul on piiratud teovõime. Piiratud teovõimega alaealine ei pruugi aga alati olla deliktivõimetu.

Küberkiusamise toimepanijateks on täiskasvanute kõrval tihtipeale alaealised lapsed. Seadusandja on sätestanud, et alla 14-aastase isiku poolt teisele isikule õigusvastaselt tekitatud kahju eest vastutavad, sõltumata oma süüst, tema vanemad või eestkostja (VÕS §

¹⁶² P. Varul jt (koost). VÕS komm, § 1052, p 3.1.

1053 lg 1). 14-18-aastase isiku poolt teisele isikule tekitatud kahju eest vastutavad samuti sõltumata oma süüst tema vanemad, kui nad ei tõenda, et tegid kõik endast võimaliku, et kahju ära hoida (VÕS § 1053 lg 2). Vastutusest vabastab vanemad siinkohal ainult alaealise lapse poolt juhuslikult põhjustatud kahju, seejuures tuleb siin tõendada, et kahju oli ka tegelikult juhuslikku laadi, st nad on oma last kasvanud, teostanud tema üle piisavalt järelvalvet ning hoolitsenud igati tema heaolu eest ja laps ei pannud õigusvastast tegu toime meelega ega hooletusest.

Vanemate kõrval on riik vastutuse pannud ka laste lepingulisele järelvalvajale (sama sätte lg 3). Lepingulise järelvalvaja olemasolu korral ei vabane siiski lapsevanemad vastutusest, vaid vastutavad tekitatud kahju eest tulenevalt VÕS § 137 lg-st 1 solidaarselt lepingulise järelvalvajaga.

Kuigi riik on käesoleva töö autori arvates loonud kõik eeldused tsiviilõigusliku vastutuse tagamiseks nii täiskasvanud kui alaealise küberkuisaja puhul, sõltub ohvri õiguste maksmapanek temapoolsest pöördumisest kohtu või korrakaitseorganite poole. Alaealise ohvri nimel saab seda tema nimel teha tema seaduslik esindaja. Autori poolt läbiviidud uuringute analüüs näitab siiski, et Eestis ei ole küberkuisamise ohvrid (ja nende esindajad) alid kohtu poole pöörduma, mida kinnitab ka olematu kohtupraktika küberkuisamise osas. Kuigi autor leidis piisavalt lahendeid deliktiõiguslike sätete alusel kohtusse pöördumiste kohta (põhiliselt isiku au ja hea nime kaitses), ei saanud neid otseselt seostada küberkuisamisega ning hagejad olid kõik täiskasvanud isikud.

3.2. Karistusõigusliku vastutuse piirangud

Nagu esimeses ehk teoreetilises osas välja tuli, toimub küberkuisamine peamiselt kooliealiste laste ehk alaealiste vahel. Karistusseadustiku § 33 sätestab, et isik on süüvõimeline alates 14-ndast eluaastast. Alla 14 aasta vanuse isiku karistamine on süü puudumise tõttu välistatud, kuid tema suhtes kohaldatakse kasvatuslikke mõjutusvahendeid alaealise mõjutusvahendite seaduse¹⁶³ (edaspidi AMVS) või KarS § 87 alusel juhul, kui 14-17. a isik vabastatakse karistusest. Vastavalt KrMS §-le 201 saadab uurimisasutus või prokuratuur alaealise elukoha järgsesse alaealiste komisjoni, kui kriminaalasja menetlust ei alustata või see lõpetatakse põhjusel, et õigusvastase teo on toime pannud ea tõttu süüvõimetu

¹⁶³ Alaealise mõjutusvahendite seadus. RT I, 30.12.2015, 75.

alaealine.¹⁶⁴ Seejuures peab silmas pidama, et AMVS § 2 kohaselt on alaealine 7–18 aasta vanust isik.

Mõjutusvahenditena rakendatakse alaealisele, enamasti kuni 14-aastastele isikutele AMVS § 3 kohaselt hoiatust; koolikorralduslikke mõjutusvahendeid (nt kasvatusraskustega klassi (§ 4 lg 1 p 1) või pikapäevarühma (§ 4 lg 1 p 2) suunamist); psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde vestlusele suunamist, lepitamist; kohustust elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus; üldkasulikku tööd (§ 5); käendust; noorte- või sotsiaalprogrammides või sotsiaalhoolekande seaduse § 56 lõikes 3 sätestatud sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuses või ravikuurides osalemist ning viimase ning kõige äärmuslikumana kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist. Alates 01.01.2018, mil AMVS kaotab kehtivuse, tulenevad ülalnimetatud mõjutusvahendid VTMSi, KrMSi ja KarSi, PGS-i, LasteKS-i regulatsioonidest.¹⁶⁵

Alaealise isiku karistamist või karistamatajätmist, samuti mõjutusvahendi liigi kohaldamist on kohtul kohustuslik kaaluda tulenevalt KrMS § 306 lg 1 p-st 8. Toimepandud süütegu, isiku vaimset ja kõlblelist taset jm faktoreid analüüsides peab kohus langetama otsuse, mis peaks eelkõige olema just eripreventiivset, st kasvatuslikku laadi.¹⁶⁶

Käesoleva töö kirjutamise käigus kohtus autor veebipolitseinik Jana Frolovaga, kelle sõnul leiab küberkiusamine tavaliselt aset koolikiusamise raames ning seetõttu lahendatakse enamuse küberkiusamisalaseid juhtumeid tavaliselt koolitasandil ning alaealiste komisjonidesse ega kohtusse need reeglina ei jõua. See viitab autori arvates selgesti vajadusele pöörata senisest enam tähelepanu küberkiusamisalasele ennetustööle ja teadvustamisele koolide tasandil: koolitada õpetajaid ja lapsi küberkiusamist ära tundma, andma juhiseid kuidas seda ära hoida ja kuhu vajadusel pöörduda, kui küberkiusamine on siiski toime pandud.

¹⁶⁴ J. Sootak jt (koost). Karistuseseadustik: Kommenteeritud väljaanne. Neljas, täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2015, § 33 p. 3.

¹⁶⁵ Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 360 SE. Seletuskirja Lisa I. - <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/096a684f-385d-487c-9355-b4978e6174aa/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> 26.04.2017

¹⁶⁶J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 87 p. 2.

3.3. Isiku au ja hea nime teotamine

Küberkiusamise enim levinud liigiks osutus teise peatüki raames koostatud metaanalüüsi kohaselt sõimamine. Sõimamist ei reguleeri paraku ükski Eestis kehtiv seadus, ning seadusandja on PS §-s 45 olnud sedameelt, et igapähele on õigus vabalt levitada oma ideid, arvamusi ja veendumusi. Kuigi sama sätte teises lauses on seadusandja sedastanud, et seda õigust võib seadus piirata kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, au ning hea nime kaitseks, on seadusandja sõnavabaduse piiramisel siinkohal tähelepanu osutanud pigem vaid isiku au ja hea nime kaitsele. Suurbritannias on mindud kaugemale: sealkehtiva Sideseaduse¹⁶⁷ § 127 reguleerib avaliku sidevõrgu ebakohast kasutamist. Selle sätte kohaselt on isik toime pannud süüteo, kui ta avaliku sidevõrgu kaudu saadab teisele isikule kirja vmt, mis on äärmiselt solvav või mis on vääritud, rõveda või ähvardava iseloomuga. Sama sätte lg 2 kohaselt on isik samuti toime pannud õigusrikkumise, kui ta teadlikult saadab teisele isikule kirja vmt, mille sisu on vale, eesmärgiga põhjustada teisele isikule põhjuseta pahameelt, ebamugavust või ärevust. Autorile tundub, et Suurbritannias on isikud tunduvalt paremini kaitstud küberruumis aset leidva sõimamise jmt puhul kui Eestis.

Isiku au ja hea nime kaitse on Eestis sätestatud PS §-s 17, mille kohaselt ei tohi kellegi au ega head nime teotada. Sellega tagab PS igale inimesele subjektiivse õiguse tema aule ja heale nimele.

Au teotamine ja väärkuse riivamine võib küberkiusamise kontekstis aset leida mitmeti - isiku laimamise ning tema kohta subjektiivsete väärtushinnangute ja info avaldamise ning avalikustamise näol. Põhiseaduse kommenteeritud väljaande¹⁶⁸ kohaselt isiku au ja väärkuse kui individuaalse subjektiivse väärtuse kahjustamise puhul võidakse seda teha nii inimesele antud hinnangutega, temale ja tema kohta öelduga, isiku panemisega au ja väärkust riivavatesse, alandavatesse ehk teotavatesse oludesse kui ka selliste tegudega isiku suhtes, mis pole otse füüsiliselt suunatud tema vastu, kuid mille eesmärk on tema au ja väärkustunde riivamine, tema alandamine, kahjustamine või teotamine. Isiku hea nime ehk maine kahjustamine tähendab inimese reputatsiooni kahjustamist avaliku arvamuse mõjutamise kaudu. Tavaliselt tehakse seda mainet kahjustavate avalike hinnangutega, mis võivad olla

¹⁶⁷ Communications Act. 2003. - The National Archives of UK Government-
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/section/127> 26.04.2017

¹⁶⁸ E.-J. Truuväli jt (koost). EV PS komm, § 17, p 3.

edastatud meediakanalite kaudu või mõnel muul üld- ja laiatoimelisel viisil nagu avalik esinemine, trükisõnas või küberruumis.

Eestis toimub tsiviilkorras au ja hea nime kaitse võlaõigusseaduse alusel. Kohtupraktikas eristatakse kahte au teotamise koosseisu: au teotava ehk ebakohase väärtushinnangu avaldamine (VÕS § 1046 lg 1) ja au teotava tegelikkusele mittevastava asjaolu avaldamine (VÕS § 1047 lg-d 1 ja 2).¹⁶⁹

Esimese sätte puhul on Riigikohus¹⁷⁰ öelnud, et au ja hea nime õigusesse on võimalik sekkuda väärtushinnangut kandva info avaldamise tulemusena. Seega koosneb sekkumine kahest asjaolude grupist: väärtushinnangu ja selle avaldamisega seotud asjaoludest. Asjaolude tuvastamisel tuleb neid gruppe käsitleda eraldi. Au ja head nime kahjustav (riivet kujutav) on väärtushinnang, sõltumata sellest, kas see väärtushinnang lähtub avaldatud andmetest (faktiväitest) või on see halvustav oma sisulise tähenduse tõttu (hinnanguline väide, mis ei sisalda andmeid, kohtupraktikas nimetatud ka väärtusotsustuseks). Au teotav väärtusotsustus ehk väärtushinnang väljendub isikule antud hinnangus, mis oma sisu või vormi tõttu võib olla konkreetses kultuurikeskkonnas halvustava tähendusega¹⁷¹. Ühe teise lahendi¹⁷² eriarvamuses on täpsustatud, et väärtushinnanguga omistatakse isikule mingi väärtus või selle vastand. Erinevalt faktiväitest, mille tegelikkusele vastavus ehk objektiivne "tõesus" või "väärus" ei sõltu isiku väidetava teoga (faktiga) kaasnevast hinnangust, on väärtushinnang alati subjektiivne, kuna "väärtusega" tähistatakse isiku omadusi (positiivseid või negatiivseid) teise isiku või teiste isikute seisukohalt. Seega kui faktiväide on kontrollitav ja tema tõesus või väärus tõendatav, siis siis väärtushinnangut on võimalik ainult põhjendada, mitte aga selle sisu tõesust või väärust tõendada¹⁷³.

Õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki (st seda, millist isiklikku õigust ning millisel viisil rikuti), rikkumise põhjust ja ajendit (nt seda, kas rikkumise on põhjustanud või ajendanud kannatanu enda tegu) ning suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel.¹⁷⁴ Riigikohus on samas lahendis olnud seisukohal, et igale igapäevaelus toimunud solvangule või ebakohasele väärtushinnangule ei pea järgnema õiguslik sanktsioon. Teise isiku kohta (tema mainet kahjustava) väärtushinnangu avaldamine ei ole iseenesest keelatud (õigusvastane). Isiku mainet kahjustav väärtushinnang on kohane,

¹⁶⁹ RKTKO nr 3-2-1-159-14, p. 3.

¹⁷⁰ RKTKO nr 3-2-1-169-11 eriarvamuse p 5.

¹⁷¹ P. Varul jt (koost). VÕS komm, § 1046 p 3.3.

¹⁷² RKTKO nr 3-2-1-161-05, eriarvamuse p. 1.2.

¹⁷³ *Ibid*, p 10.

¹⁷⁴ *Ibid*, p 15.

kui väärtushinnangu avaldajal oli mõistlik õigustus teist isikut üldsuse ees negatiivselt kajastada¹⁷⁵ või kui isik, kelle kohta hinnang käib, on andnud selleks põhjuse¹⁷⁶. Õigusvastased on seega tavaliselt need väärtushinnangud, mis on kujundatud ilma põhjendusteta või mida põhjendatakse ebaõigete andmetega. Faktiväite puhul sõltub selle avaldamise õigusvastasus väite tõlevastavusest. Küberkiusamise puhul, eriti kui tegu on lastega, puuduvad kiusamisel sageli ratsionaalsed ning mõistlikud põhjendused.

Au teotavate väärtushinnangute ja faktiväidete puhul kohaldatavateks õiguskaitsevahenditeks on eelkõige ebaõigete andmete ümberlükkamine või paranduse avaldamine avaldaja kulul sõltumata sellest, kas andmete avaldamine oli õigusvastane või mitte (VÕS § 1047 lg 4), samuti talle tekitatud varalise või mittevaralise kahju hüvitamine (VÕS § 131 ja VÕS 134 lg 2) ning õigusvastase käitumise lõpetamise nõue (VÕS § 1055 lg 1).

Karistusõiguslikult pole Eestis isiku au ja väärikus aga kuidagi kaitstud. Seevastu nt Saksa kehtivas õiguses on isiku au ja väärikus kaitstud teotamise ning laimamise eest Saksa karistusseadustikus¹⁷⁷ (saksa keeles Strafgesetzbuch, edaspidi ka StGB) eraldi peatükis 14 sätestatud regulatsiooniga. Seejuures on eraldi reguleeritud isiku solvamine (§ 185), laimamine (§ 186) või tahtlik ettekavatsetud laimamine (§ 187). Nimetatud süütegude eest näeb Saksa seadusandja ette rahatrahvi või ühe- kuni kaheaastase vanglakaristuse. Küberkiusamise kontekstis tunduvad magistritöö autorile isiku õigused aule ja heale nimele olevat Saksa õiguses paremini kaitstud võrreldes Eesti õigusmaastikuga, kuivõrd Eestis on nimetatud põhiõiguse rikkumisel võimalik pöörduda kohtusse vaid tsiviilkorras VÕS-i sätetele tuginedes, kuid Saksa õigus tagab isiku au ja hea nime kaitse ka karistusseaduslikult.

3.4. Delikaatsete isikuandmete ebaseaduslik avaldamine

PS § 19 kohaselt on igapäevane õigus vabale eneseteostusele. Sellest põhiõigusest tuleneb ka enesemääramisõigus, mille üheks osaks on informatsiooniline enesemääramine - igapäevane õigus ise otsustada, kas ja kui palju tema kohta andmeid kogutakse ja salvestatakse.¹⁷⁸ Lisaks sellele sätestab põhiseaduse § 26, et igapäevane õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel.

¹⁷⁵ *Ibid*, p 12.

¹⁷⁶ RKTOK nr 3-2-1-63-02 p 7.

¹⁷⁷ German Criminal Code. Kättesaadav arvutivõrgus: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/ § §-d 185-187. 10.04.2017.

¹⁷⁸ E.-J. Truuväli jt (koost). EV PS § 19, p 3.1.2.1.

EIK on öelnud, et eraelu mõiste on määratlemata õigusmõiste ja seda ei saa ammendavalt kirjeldada. Isikuandmete kaitse peab tagama eraelu puutumatus ja isiku privaatsfääri säilimise.¹⁷⁹

Küberkiusamise käigus leiab sagedasti aset kiusaja poolt ohvri isikuandmete, sh ka delikaatsete andmete avaldamine ja jagamine laiema avalikkusega. Küberkiusamise liikidest on selleks näiteks saladuse reetmine (ingl. k outing and trickery), kus kellegi isiklikku infot või fotosid jagatakse veebikeskkonnas teistega, seda nii ohvri sõprade kui täiesti võõraste inimestega. Sisuliselt saab see toimuda nii ohvri endalt info väljameelitamise kui ka salaja mõnele tema isiklikule kontole sisselogimise ja sealt (delikaatsete) isikuandmete edasisaatmise või avalikustamise (FB-s, blogis vm internetikeskkonnas) näol. Siia alla võiks klassifitseeruda ka ohvri nimel kuulutuste avaldamine (sh intiimse sisuga, nt intiimteenuste avaldamise kuulutused, kuhu lisatakse ohvri delikaatsed isikuandmed või fotod), milline tegu on karistusseadustikus vaadeldav ka isiku identiteedivargusena ja mis leiab autori poolt käsitlust peatükis 3.5. Avalikustatav ja/või edasisaadetav informatsioon võib olla ohvri jaoks piinlik, teda kahjustav ja ohver võib tunnetada seda ründena oma isiku ja eraelu suhtes.

Delikaatsete isikuandmete ebaseadusliku avaldamise eest kaitseb Eestis KarS § 157¹, samuti Isikuandmete kaitse seadus¹⁸⁰ (edaspidi IKS). Karistusõigusliku sätte vaatenurgast on siinkohal oluline, kas küberkiusaja poolt avaldatakse delikaatseid isikuandmeid või lihtsalt ohvrit kahjustavat, kuid mitte isiklikku (delikaatset) informatsiooni, sest seadusandja näeb karistuse ette vaid esimesel juhul.

Seadusandja on nimetanud delikaatseteks isikuandmeteks järgmised isikuandmed¹⁸¹:

- 1) poliitilisi vaateid, usulisi ja maailmavaatelisi veendumusi kirjeldavad andmed, välja arvatud andmed seadusega ettenähtud korras registreeritud eraõiguslike juriidiliste isikute liikmeks olemise kohta;
- 2) etnilist päritolu ja rassilist kuuluvust kirjeldavad andmed;
- 3) andmed terviseseisundi või puude kohta;
- 4) andmed pärilikkuse informatsiooni kohta;
- 5) biomeetrilised andmed (eelkõige sõrmejälje-, peopesajälje- ja silmaaiirisekujutus ning geenandmed);

¹⁷⁹ M. Konks. Kriminaalmenetluses kogutud isikuandmete kaitse avaliku sektori teabe taaskasutamisel. Magistritöö. Tallinn, 2014. lk 58.

¹⁸⁰ Isikuandmete kaitse seadus. RT I, 06.01.2016, 10.

¹⁸¹ Isikuandmete kaitse seadus. § 4 lg 2. RT I, 06.01.2016, 10.

- 6) andmed seksuaalelu kohta;
- 7) andmed ametiühingu liikmelisuse kohta;
- 8) andmed süüteo toimepanemise või selle ohvriks langemise kohta enne avalikku kohtuistungit või õigusrikkumise asjas otsuse langetamist või asja menetluse lõpetamist.

Avaldamiseks loetakse teabe teatavakstegemist teisele isikule. Piisab, kui teave avaldatakse ainult ühele isikule ja seejuures ei ole oluline, kas sellel isikul, kellele andmed avaldati, on saladuse hoidmise kohustus või mitte.¹⁸² Arvestades küberkiusamise olemust, kus piisab vaid ühest ainsast korrast, kui andmed avaldatakse /avalikustatakse, peab arvestama, et need jäävad avalikku ruumi (sh kübermaailma) teadmata ajaks. Küberkiusaja poolt ühel ainsal korral avalikustatud andmed võivad jääda kübermaailma ringlema aastateks ning isegi aastakümneteks.

Avaldamine on üks isikuandmete töötlemise viis. Isikuandmete kaitse seaduse § 5 kohaselt on isikuandmete töötlemine iga isikuandmetega tehtav toiming, sealhulgas isikuandmete kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, muutmine ja avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine isikuandmetele, päringute teostamine ja väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, riskasutamine, ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine, või mitu eelnimetatud toimingut, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest. Samuti sätestab sama seaduse § 10 lg 1, et andmete avaldamine on ebaseaduslik juhul, kui selleks ei ole andmesubjekti ehk ohvri kehtivat nõusolekut või seadusest tulenevat alust.

Karistusseadustik on delikaatsete isikuandmete ebaseadusliku avaldamise määratlenud nii väärteoks kui ka kuriteoks vastavalt teo subjektiivsetele tunnustele.

Seda, kas küberkiusamine antud isikuõiguste rikkumise kontekstis osutub väär- või kuriteoks, sõltub kiusaja motiividest. Kui kiusaja avaldas delikaatseid isikuandmeid kolmandatele isikutele omakasu motiivil (ehk omakasu suhtes oli olemas kavatsetus KarS § 16 lg 2 mõistes) ning tal oli olemas vähemalt kaudne tahtlus avaldada isikuandmed või võimaldada neile juurdepääs, samuti kui ta tekitas andmete avaldamisega ohvrile kahju, kvalifitseerub tegu kuriteoks, millele on ettenähtud rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus. Seejuures saab kahju olla varaline kahju, mille suurus ei ole oluline¹⁸³. Kui aga kiusaja avaldas isikuandmed ebaseaduslikult või võimaldas kolmandatele isikutele neile

¹⁸² J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 157 p. 3.3.

¹⁸³ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 157¹ p 4.

juurdepääsu kas tahtlikult (KarS § 16 mõistes) või ettevaatamatusest (KarS § 18 mõistes) ilma igasuguse omakasupüüdeteta ja ohvrile varalise kahju tekitamiseta, kvalifitseerub tegu väärteoks, mille alusel nähakse karistusena ette rahatrahv.

Magistritöö autori arvates ei ole küberkiusamise ohvri õigused käesoleva sätte kaitseala raames täielikult kaitstud. Kuigi KarS § 157¹ puhul on kaitstavaks õigushüveks informatsiooniline enesemääramise õigus ja eraelu kaitse, on seadusandja näinud ette kaitse vaid delikaatsete isikuandmete avaldamise puhul, mitte aga ohvri kohta käiva mitte delikaatse, kuid isikliku informatsiooni saatmise eest, mis tavapäraselt küberkiusamise käigus aset leiab. Nt ei ole käesoleva paragrahvi teokoosseis täielikult täidetud ning ohver antud sätte raames kaitstud juhul, kui küberkiusaja avaldab ohvri mõne suhtluskeskkonnas toimunud isikliku vestluse, milles sisalduvad ka ohvri isikuandmed, fotod jmt, mis ei kvalifitseeru delikaatseteks IKT § 4 lg 2 mõistes, kuid mida ohver peab isiklikeks ega soovi laiemale avalikkusele avaldada. Küll aga võivad siinkohal asjakohaseks osutada muud Karistuseseadustiku 10. või 13. peatükis olevad sätted (vt magistritöö ptk 3.5. jj).

3.5. Teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine

Küberkiusamise käigus leiab sageli aset teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine, mille käigus kiusaja, kasutades ohvri andmeid, loob tema nimel konto mõnes portaalis, avaldab ohvri nimel kuulutuse või saadab tema nimelt laiali ohvrit häbistava info või kirja. Eeltoodu ei ole ammendav loetelu teise isiku identiteedi ebaseadusliku kasutamise võimalustest, erinevaid alternatiive kuritarvitamisest on palju.

Teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine on vastuolus PS §-s 19 sätestatud isiku õigusega oma kujutisele ja sõnale, samuti riivab see PS §-s 26 sätestatud iga inimese põhiõigust tema perekonna- ja eraelu puutumatusse. Just neid kahte õigust identiteedivargus tavaliselt kõige otsesemalt ründabki.¹⁸⁴

Õigus oma kujutisele kaitseb üksikisikut tema näitamise vastu meedias ning õigus sõnale tagab seda, et isikule ei omistataks avaldusi, mida ta pole teinud.¹⁸⁵ Isiku kujutise all määratleb võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaanne¹⁸⁶ tehniliste või kunstiliste vahendite abil jäädvustatud pilti või muud kujutist (nt videolõiku), mis võimaldab ohvri

¹⁸⁴ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 157² p 1.

¹⁸⁵ E.-J. Truuväli jt (koost). EV PS komm, § 26, p 9.6.

¹⁸⁶ P. Varul jt (koost). VÕS III komm, § 1046, p 3.4.

identifitseerimist. Isiku nime õigustamatu kasutamine võib eelkõige väljenduda isiku nime kasutamises isiku identifitseerimist võimaldaval viisil massiteabevahendite abil või muul viisil avalikkusele kättesaadaval viisil ilma isiku nõusolekuta oma nime kasutamiseks.

Isiku nime ja kujutise kasutamise, sh avaldamise puhul tuleb tsiviilõiguses lisaks VÕS-s sätestatud arvestada ka IKS-s sisalduvate normidega, mis võivad erisätetena VÕS-s sisalduvaid norme täpsustada (edastamise ja avalikustamise põhimõtted ja piirangud jne).¹⁸⁷ IKS sätete kui kaitsenormide rikkumise korral võib kannatanul tekkida alternatiivne kahju hüvitamise nõue VÕS § 1045 lg 1 p 7 järgi. Täiendavalt on andmesubjektil õigus nõuda IKS § 21 alusel ebaõigete isikuandmete parandamist, kuid selline nõue on võimalik vaid juhul, kui andmete õigusvastane töötlemine ei ole toimunud andmete avaldamise teel. Lisaks on kannatanul õigus nõuda VÕS § 1047 lg 4 alusel ebaõigete andmete ümberlükkamist juhul, kui isikuandmete töötlemine seisnes avalikustamises ja avaldati ebaõiged isikuandmed (st eksiti milleski).¹⁸⁸

Teise isiku identiteedi kasutamine võib kaasa tuua ka karistusõigusliku vastutuse KarS § 157² alusel.

Identiteedivarguseks loetakse teist isikut tuvastavate või tuvastada võimaldavate isikuandmete isiku ehk ohvri nõusolekuta kasutamist, edastamist või nendele juurdepääsu võimaldamist eesmärgiga luua teise isikuna esinemise teel temast teadvalt ebaõige ettekujutus. Isikuandmeteks on seejuures IKS § 4 lg-s 1 sätestatud mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on. Pole oluline, kas andmed saadi isikult endalt või kelleltki kolmandalt, tähtis on, et nende põhjal on võimalik konkreetne isik tuvastada.

Juurdepääsu võimaldamiseks nimetab seadusandja nt infosüsteemis autentimiseks vajalike esemete või salasõnade üleandmist teisele isikule, oma identiteeti kasutades teisele isikule kasutajakonto loomist ja seeläbi tema isikuandmetele ligipääsu saamist jne.

KarS § 157² seob isikuandmete edastamise, nendele juurdepääsu võimaldamise ning kasutamise ebaseaduslikkuse andmesubjekti nõusoleku puudumisega. Kõik teod peavad olema toime pandud ilma ohvri nõusolekuta, st KarS § 157² õiguskaitse rakendamisel tuleb kindlaks teha, kas ohver andis oma nõusoleku nt konto loomisele või kirja saatmisele tema nime all jne. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande¹⁸⁹ kohaselt ei ole oluline, kas avaldatu oli õige või vale, oluline on, et ohver ise seda ei teinud ega soovinud teha.

¹⁸⁷ *Ibid*, § 1052, p 3.1. § 1045, p 3.4.

¹⁸⁸ *Ibid*, § 1046, p 3.4.

¹⁸⁹ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 157², p 4.

Teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine on karistatav ainult sel juhul, kui nendega kaasneb kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või huvidele.¹⁹⁰ See võib seisneda nii varalise kahju tekitamises kui teise isiku õiguste teostamise muul viisil takistamises, nt isiku au teotamises (sh ebakohase väärtushinnanguga), isiku nime või kujutise õigustamatus kasutamises, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumises jne. Eeltoodud õigused on ka VÕS § 1046 lg 1 kaitsealas. Varalisele kahjule alampiiri Karistusseadustikus sätestanud ei ole. Varalise kahju saab ohver kiusajalt välja nõuda tsiviilhagi raames.

KarS § 157² -s sätestatud subjektiivne süüteo koosseis on täidetud, kui küberkiusaja paneb koosseisule vastavad teod toime vähemalt kaudse tahtlusega ning isikuandmete kasutamise suhtes on vajalik kavatsus teise isikuna esinemise eesmärgi suhtes. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne sedastab, et ebaõige ettekujutuse võib tekitada nii teise isiku arvamuste, eelistuste, sõprade, vaadete, välimuse, faktilist laadi andmete (sünniaeg) kui ka muude asjaolude kohta.¹⁹¹

Eeltoodule tuginedes võib teha järelduse, et küberkiusamise puhul saab KarS § 157² rakendada juhul, kui ohvri identiteeti ära kasutades on rikutud ohvri põhiõigust perekonna- ja eraelu kaitsele, mis hõlmab eelkõige isiku au teotamist (sh ebakohase väärtushinnanguga), isiku nime või kujutise õigustamatust kasutamist, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumist vmt.

Kuivõrd nimetatud süüteo eest näeb riik ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse, kvalifitseerub küberkiusamine teise isiku identiteedi ebaseadusliku kasutamise raames kuriteoks.

3.6. Edastatavate sõnumite saladuse rikkumine

Küberkiusamise üheks alaliigiks olev saladuse reetmine e avalikustamine (ingl. k outing) võib hõlmata endas privaatsete sõnumite, eravestluste (st kirjavahetuste) ja fotode jne avalikustamist ja jagamist laiema avalikkusega. KarS kommenteeritud väljaanne¹⁹² defineerib sõnumit kui igasugust kirjavahetuse või sidevahendi abil edastatud infot sõltumata andmekirjast (kiri, joonistus, foto, magnetkandja, optiliselt loetav kandja, telefonikõne).

¹⁹⁰*Ibid*, § 152, p 4.

¹⁹¹ *Ibid*, § 157² p 4.

¹⁹² J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 156, p 3.1.

Sõnum peab sisaldama teavet isiku mõtete, veendumuste, arvamuste, kavatsuste, sündmuste kirjelduste jms kohta, mida isik soovib jagada vaid valitud suhtluskaaslastega. Kirjavahetuseks peetakse sõnumi edastamist postiteenuse abil, kulleriga (nii professionaalse teenusena kui nt üldise viisakuse raames antud lubadus viia kiri ise kohale) vm võrreldaval viisil. Sõnumi edastamine sidevahendi abil tähendab sõnumi edastamist muul viisil kui kirjavahetuse abil, nt elektroonilise side teel. Oluline on siinkohal, et sõnumi või kirja saatja või fotode omanik on soovinud saadetu sisu hoida kolmandate poolte eest saladuses. KarS kommenteeritud väljaande kohaselt¹⁹³ ei peeta sõnumit kaitsmisväärseks, kui sõnum, foto jm on edastatud kokkumurtud paberil, lahtisel postkaardil, lahtisel või kinniliimimata ümbrikus, korduvalt avatavate kaante vahel jms. Kui aga saatja on teinud kõik endast oleneva, et varjata saadetu sisu kolmandate isikute eest, kuid teo toimepanija on sellele vaatamata tutvunud ise või loonud kolmandatele isikutele võimaluse tutvuda sõnumi sisuga, on toime pandud sõnumisaladuse rikkumine. Süüteo subjektiks on seejuures isik, kes pole ei sõnumi saatja ega adressaat. See tähendab, et seadusandja ei ole seni soovinud kehtestada isiku vastutust talle enesele suunatud sõnumite mis tahes viisil talletamise ja avalikustamise eest.¹⁹⁴ Seejuures tagab KarS § 156 üksnes PS § 43 kaitsealas ehk kommunikatsiooniprotsessis olevate sõnumite saladust. Riigikohus on lahendites 3-1-1-93-15¹⁹⁵ ja 3-1-1-14-14¹⁹⁶ seisukohal, et e-kiri on kommunikatsiooniprotsessis selle ärasaatmisest kuni saajani jõudmiseni ehk sõnumi teeloleku ajal, mil sõnum on isiku mõjusfäärist väljas ning ta ei saa seda kolmandate isikute eest kaitsta. PS § 43 omab tähendust üksnes kommunikatsiooniprotsessi kaitseklauslina. Seega kui keegi siseneb ebaseaduslikult võõrale e-posti kontole ja tutvub seal nähtavate kirjadega kontoomaniku enda kasutajatunnuse ja salasõna abil, ei ole tegemist kommunikatsiooniprotsessi sekkumisega ja teda ei saa karistada KarS § 156 järgi. Küll aga on sõnumiga tutvumine KarS § 156 järgi karistatav siis, kui toimepanija ei kasuta kirja saaja (ega saatja) e-posti kontot, vaid juurdepääsu kommunikatsiooniprotsessi käigus tekkivale infole, mille üle kirja saajal ega saatjal kontrolli ei ole (nt teenusepakkuja juures säilitatavat e-kirja faili koopiat vmt).

Kokkuvõtvalt, kui teo toimepanija on ise olnud kirja saaja ning avalikustab ohvrilt saadud sõnumi jm isikliku info või kui keegi logib ebaseaduslikult ohvri e-posti kontole kasutades selleks kontoomaniku enda kasutajatunnust ja salasõna, ning konto omanik ehk

¹⁹³ *Ibid*, p 3.3.

¹⁹⁴ RKKKO nr 3-1-1-5-09 26.03.2009 p 10

¹⁹⁵ RKTKO nr 3-1-1-93-15 20.11.2015 p 102-103

¹⁹⁶ RKKKO nr 3-1-1-14-14 30.06.2014 p 816

adressaat on sõnumi juba kätte saanud ning lugenud, ei ole tegu KarS § 156 järgi karistatav. Sellisel puhul näeb seadusandja¹⁹⁷ ette võimaluse otsida abi võlaõigusseadusest (edaspidi VÕS), mille 53. ptk sätestab võimaluse nõuda õigusvastase käitumisega (mis võib seisneda ka isiklike õiguste kahjustamises) tekitatud kahju hüvitamist.

Küll aga, kui infole pääsetakse ligi kommunikatsiooniprotsessi sekkudes (nt kiri ei jõua saajani ja/või see avatakse saatmise käigus) või kui juurdepääs privaatsele infole saadakse viisil, mis on saatja ja saaja kontrolli alt väljas, kvalifitseerub tegu KarS § 156 alla.

Eelkirjutatule tuginedes võib teha järelduse, et KarS § 156 rakendatavus küberkiusamise puhul on alati küsitav ning vajab kaalutlusotsust, mille puhul peab kindlaks tegema, kas sõnum või info, millele teo toimepanija sai juurdepääsu, oli PS § 43 kaitsealas ehk kommunikatsiooniprotsessis (selle ärasaatmisest kuni saajani jõudmiseni ehk sõnumi teeloleku ajal) või mitte. Kui selgub, et isiku õiguseid on rikutud KarS § 156 mõttes, siis on tegemist kuriteoga, mille eest karistatakse teo toimepanijat rahalise karistusega. Kui aga isiku õiguseid rikutakse KarS § 156 mõjusfäärist väljaspool olevana, peab isiku õiguste kaitseks rakendama VÕS 53. ptk sätteid ning pöörduma tsiviilhagiga kohtu poole ning tõestama kahju tekkimise. Kui kahju tekkimist ei suudeta tõestada, jäävad isiku õigused kaitseta.

3.7. Arvutisüsteemi ebaseaduslik kasutamine

Küberkiusamisena võib käsitleda ka olukorda, kus kiusaja hangib ebaseaduslikult juurdepääsu ohvri kontole ning saab seeläbi ligipääsu ka ohvri isiklikule informatsioonile ja andmetele, mille suhtes on ohvril õigustatud huvi hoida neid saladuses. Seejuures ei ole oluline, kas ohver omistab neile andmetele saladuses hoidmise vajaduse või mitte, kaitstakse kõiki andmeid.¹⁹⁸ Kiusaja eesmärgiks on seejuures ohvrile ebamugavuste tekitamine (nt ohvri personaalse info avaldamisel). Tegemist on privaatsuse rikkumisega ja Euroopa Nõukogu on seisukohal¹⁹⁹, et igasugune autoriseerimata sissetung, sh häkkimine²⁰⁰ (ingl k hacking), kräkkimine²⁰¹ (ingl k cracking) või arvutisse loata sissetung (ingl k computer trespassing)

¹⁹⁷ E.-J. Truuväli jt (koost). EV PS komm, § 43, p 22.

¹⁹⁸ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 217 p 1.

¹⁹⁹ Convention on Cybercrime. Euroopa Nõukogu 23. novembri 2011. a seletuskiri arvutikuritegevusvastase konventsiooni juurde, p 44, kättesaadav: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm>

²⁰⁰ häkkimine - kodeeritud arvutiprogrammidesse tungimine nende muutmise v rikkumise eesmärgil. -

Võõrsõnade leksikon. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/vsl/index.cgi?Q=h%C3%A4kker>

²⁰¹ kräkkimine - arvuti muukimine, mida teeb tehniliselt oskuslik häkker, kes kasutab oma teadmisi ja oskusi kaitstud andmetele ja ressurssidele volitamatuks juurdepääsuks. Arvutivõrgus: <https://et.wikipedia.org/wiki/Kräkker>

peaks olema iseenesest teona keelatud. Eestis kaitseb selle õigushüve rikkumise eest KarS § 217.

Arvutikuritegevusvastase konventsiooni seletuskirja kohaselt on arvutisüsteemile ebaseaduslikult ligipääsu hankimise eelduseks loa puudumine õigustatud isikult. Riigikohus on täiendanud, et arvutisüsteemile juurdepääsu hankimine või juurdepääsemine kujutab endast aga juba sellise käitamisvõimaluse loomist e sellise olukorra loomist, kus isikul on võimalik hakata arvutisüsteemi selle sihipärasel moel kasutama.²⁰² Oluline on ka kaitsevahendi kõrvaldamise või selle vältimise fakt. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande kohaselt²⁰³ võib kaitsevahend olla nii füüsiline (nt biomeetrilised vahendid jne) kui tarkvaraline (nt salasõna, tulemüür, turvaküsimused jne). Kõrvaldada on seda võimalik deaktiveerides (nt sisestades salasõna), vältida aga juurdepääsu hankides selliselt, et pole tarvis kaitsevahendit aktiveerida (kasutades arvutisüsteemi vahetult tulemüüri vältides). Mis eristab nimetatud paragrahvi §-st 206 (arvutiandmetesse sekkumine) või §-st 207 (arvutisüsteemi toimimise takistamine), on see, et § 217 peetakse põhikoosseisuks (häkkimiskoosseisuks) põhjusel, et muudele arvutialastele õigusrikkumistele eelneb tihtipeale just arvutisüsteemi sisenemine²⁰⁴. Kui KarS § 206 puhul on karistatav muudatuste tegemine arvutisüsteemis (nt arvutisüsteemis olevate andmete ebaseaduslik muutmine, kustutamine, rikkumine või sulustamine) ja KarS § 207 süsteemi toimimise takistamine, siis KarS § 217 tagab isiku õiguste kaitse juba tunduvalt varasemas faasis, st juba pelgalt arvutisüsteemi sisenemine ilma isiku loata on karistatav. Aastas registreeritakse mõnikümmend § 217 juhtumit²⁰⁵ (näitena 1-12-2511, 1-12-5779, 1-15-8782 jne), mis annab tunnistust sellest, et küberkuritegevust ja -kiusamist järjest rohkem teadvustatakse ning pöörduetakse oma õiguste kaitseks kohtu poole.

Seadusandja näeb KarS §-s 217 nimetatud süüteo eest ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse (teatud juhtudel ka kuni viieaastase vangistuse), seega on küberkiusamine KarS § 217 kontekstis käsitletav kuriteona.

²⁰² RKKKO nr 3-1-1-94-14 p 187.

²⁰³ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 217 p 6.2.

²⁰⁴ KüberKonv seletuskiri, p 14.

²⁰⁵ Hirsnik 2014, lk 611.

3.8. Arvutisüsteemi toimimise takistamine

Küberkiusamisena võib käsitleda ka tegevust, mille käigus kiusaja sisestab korduvalt mõne ohvri poolt kasutatava veebilehe autentimissüsteemis ohvri kasutajatunnuse ning parooli ebaõigesti, mille tulemusel ohvri kasutajakonto blokeerub ning häiritud on tema õigus logida sisse oma kasutajakontole. Selline tegevus on karistatav KarS § 207 järgi, mille kohaselt on keelatud häirida või takistada arvutisüsteemi toimimist andmete sisestamise, edastamise, kustutamise, rikkumise, muutmise või sulustamise teel. Küberkiusamisena võib käsitleda ka *mailbomingu*'t²⁰⁶, tegevust, mille käigus saadetakse ohvri kontole (nt spetsiaalset tarkvara kasutades) terve hulga e-kirju, millega takistatakse arvutisüsteemi kasutamine (nt uute kirjade saamise võimalus) ning ka sellist tegu on Riigikohus pidanud KarS §-le 207 vastavaks kuriteoks²⁰⁷. Samas lahendis on Riigikohus väljendanud, et KarS § 207 puhul on kaitstavaks õigushüveks arvutivõrkude ja arvutisüsteemide kasutajate õiguspärane ootus nende võrkude ja süsteemide takistamatuks kasutamiseks.

Kui võrrelda KarS §-i 206, mis sätestab karistuse arvutiandmetesse sekkumise eest §-iga 207, seisneb erinevus selles, et iga andmetesse sekkumine ei pruugi iseenesest kaasa tuua arvutisüsteemi töö häirimist või takistamist. Juhul, kui andmetesse sekkumise tulemusena arvutisüsteemi töö on häiritud või peatub, siis kvalifitseeritakse tegevus § 207 järgi, mis on § 206 suhtes erinormiks. Juhul aga, kui andmeid ebaseaduslikult muudetakse või need hävitatakse, seejuures arvutisüsteemi terviklikku toimimist segamata, kuulub tegu KarS § 206 vastutusalasse.

KarS §-s 207 sätestatud tegu on karistatav vaid ebaseadusliku toimimise korral, st teo toimepanijal ehk antud töö kontekstis küberkiusajal ei tohi olla ohvri nõusolekut ega muud seadusest tulenevat alust arvutisüsteemi töö takistamiseks. Samuti peab kiusajal teo toimepanemiseks olema olema vähemalt kaudne tahtlus.

Kuivõrd nimetatud süüteo eest näeb riik ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse (teatud juhtudel ka kuni viieaastase vangistuse), kvalifitseerub küberkiusamine arvutisüsteemi toimimise takistamisena kuriteoks.

²⁰⁶ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 207 p 4.4.

²⁰⁷ RKKKO nr 3-1-1-85-08 p 10.

3.9. Arvutiandmetesse sekkumine

KarS § 206 sätestab vastutuse arvutiandmetesse sekkumise eest, mis hõlmab arvutisüsteemis olevate andmete ebaseaduslikku muutmist, kustutamist, rikkumist või sulustamist. Küberkiusamisega võib nimetatud säte olla seotud juhul, kui küberkiusaja siseneb nt ebaseaduslikult ohvri konto(de)le (nt Gmail, Facebook jne) ja muudab konto(de) paroole või muid andmed või loob konto(de) ülevõtmiseks uue meiliaadressi eesmärgiga takistada ohvril kontode kasutamist.

KarS kommenteeritud väljaande²⁰⁸ kohaselt kuuluvad käesoleva normi kaitsealasse isikuandmed ning selle sättega soovitakse kaitsta asjade analooge küberruumis. Seetõttu on selle normi puhul asjakohane ka mõiste “virtuaalne asja kahjustamine”. Kuigi § 206 asub varavastaste süütegude peatükis, ei ole kaitstavaks õigushüveks vara, vaid õigustatud isiku huvi arvutiandmete puutumatus vastu.²⁰⁹

Arvutikuritegevusvastase konventsiooni²¹⁰ (edaspidi küberkonv) art 1 kohaselt nimetatakse arvutisüsteemiks andmeid programmi järgi automaatselt töötlevat seadet või omavahel ühendatud seadmeid. Seejuures on andmete automaattöötamiseks igasugune andmete töötlus, mis toimub info sisestamise, seejärel selle töötlemise ning lõpuks väljastamise teel (nt klaviatuuri vahendil sisestatud tekst ilmub nähtavale ekraanil, heli väljub kõlarite kaudu või kujutletu paberkandjal printerist. Seega võib arvutisüsteemiks olla nii laua/sülearvuti, server, mobiiltelefon, kodumasinad jm tehnilised seadmed.

Küberkonv art 1 p b kohaselt nimetatakse arvutiandmeteks arvutisüsteemis töötlemiseks sobivas vormis esitatud teavet või programmi, mille abil arvutisüsteem toimib. Kuigi arvutiandmed võivad paikneda nii arvutisüsteemis kui väljaspool seda, on karistatavaks teoks vaid nendesse arvutiandmetesse sekkumine, mis asuvad arvutisüsteemis. Kui arvutiandmeid edastatakse nt emaili teel vmt või asuvad andmed nt CD-plaadil, ei kuulu tegu enam käesoleva sätte rakendusalaselle.

Koosseisutegudeks nimetatud sätte puhul on andmete muutmine, kustutamine, rikkumine või sulustamine. Ilmselt vajab siinkohal selgitust vaid mõiste sulustamine, milleks on Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande kohaselt²¹¹ andmete muutmine selliselt, et õigustatud isik ei oma nendele enam juurdepääsu (nt ohvri parooli muutmine, kontoga seotud emaili-aadressi muutmine jne). Kui küberkiusaja saab juurdepääsu ohvri kontole, kuid ei

²⁰⁸ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 206 p 3 lk 545.

²⁰⁹ RKKKO nr 3-1-1-94-14 p 203.

²¹⁰ Arvutikuritegevusvastane konventsioon. RT II 2003, 9, 32.

²¹¹ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 206 p 19 lk 548.

muuda (samuti ei kustuta ega riku ning ei sulusta) kontol midagi, vaid lihtsalt tutvub arvutiandmetega või kopeerib neid, ei ole ohvri õigused käesoleva sätte rakendusallas paraku mitte kuidagi kaitstud.

Arvutiandmetesse sekkumine on karistatav üksnes juhul, kui tegu on ebaseaduslik (st puudub õiguslik alus andmete muutmiseks) ning tegijal (küberkiusajal) on olemas vähemalt kaudne tahtlus oma teo suhtes. Kuna karistusena on seadusandja ette näinud rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse (teatud juhtudel ka kuni viieaastase vangistuse), kvalifitseeruks küberkiusamine antud paragrahvi järgi kuriteoks.

3.10. Eraviisiline jälitamine internetis

Küberkiusamisena saab käsitleda ka isiku ahistamist ja küberjälitamist internetis. Sõltuvalt kiusamise astmest ja intensiivsusest võib selline tegevus olla ohvri jaoks väga häiriv.

Eestis kehtiva karistusseadustiku kontekstis võib üldnimetatud ahistamist ja küberjälitamist vaadelda KarS §-st 137 lähtuvalt, mille kohaselt on eraviisiline jälitustegevus keelatud ning karistatav. Nimetatud sätte objektiivseks koosseisuks ei ole ainult teise inimese jälgimine, vaid mistahes jälitustegevus kriminaalmenetluse seadustiku²¹² (edaspidi KrMS) § 126³ mõttes isiku poolt, kellel selleks puudub õiguslik alus ja luba. Jälitustegevusena tulevad kõne alla igasugused toimingud teabe kogumiseks (KrMS 126⁵ jj), sh e-posti ja muudes vestluskeskkondades kirjavahetuste läbilugemine, küberruumis jälitamine, salaja pealtkuulamine või vestluste lindistamine jne. Tavapärane kiusamismudel, kus kiusaja salvestab ohvri teadmata temaga peetud vestluse või telefonikõne eesmärgiga seda hiljem ohvri suhtes kurjasti kasutada, ei ole seadusandja arvates aga käsitatav jälitustoiminguna, kuna see ei saa toimuda salaja ja varjatult.²¹³ Põhjus, miks seda ei saa vaadelda eraviivilise jälitustegevusena, on, et seadusandja pole soovinud kehtestada isiku vastutust talle enesele suunatud sõnumite mistahes talletamise ja avalikustamise eest.²¹⁴ Seega juhul, kui küberkiusaja salvestab salaja enda ja ohvri vahelisi kõne(sid), et seda seejärel avalikustada eesmärgiga tuua ohvrile kahju/teada häbistada/ rikkuda ohvri suhteid, ei ole nimetatud tegu karistatav KarS § 137 mõttes ning ohvri õigused ei ole magistritöö autori arvates selles osas kuidagi kaitstud. Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma otsuses nr 3-1-1-5-09 leidnud, et

²¹² Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 31.12.2016, 16.

²¹³ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 137, p 3.2.3.

²¹⁴ RKKKO nr 3-1-1-5-09 p 10.

olukorras, kus isik salvestab vestlust, millest ta ka ise osa võtab, on tegemist eraelulise vestluse salvestusega.

Vaatamata ohvri õiguste rikkumisele on Eesti õigusmaastikul seisukohti, et nuhkimine teise isiku järel ei tohi olla karistatav. E. Hirsnik²¹⁵ on seisukohal, et KarS § 137 säte on ilma sisuta ja eksib seetõttu põhiseaduse § 23 lõikes 1 sätestatud määratletuse põhimõtte vastu. Nimelt ei tohi määratletuse põhimõtte kohaselt karistusnorm olla sõnastatud liiga üldiselt. Õigusteoorias on leitud, et säte on veel piisavalt määratletud, kui sellest on võimalik välja lugeda selge seadusandluslik kaitse-eesmärk ja kui normi sõnastus seab piirid meelevaldselt laiale tõlgendusele. Kuigi nimetatud säte jätab tõepoolest laia tõlgendusvõimaluse jälitustegevusele, tundub autorile siinkohal, et küberkiusamise puhul tuleb selle sätte lai tõlgendusala pigem ohvri kasuks.

Eraviisiline jälitustegevus on käsitletav kuriteona KarS § 3 lg 3 mõistes.

3.11. Ähvardamine

Küberkiusamisena saab käsitleda ka ahistamist ja ähvardamist, mis pannakse tavaliselt toime mõne suhtluskeskkonna kaudu või emailide saatmise teel. Sellise ahistamise ja ähvardamise eesmärgiks võib olla soov ohvrit hirmutada, et tema või tema lähedase isikuga juhtub õnnetus jne.²¹⁶

Sellist tegevust võib vaadata kuriteona KarS §-st 120 lähtuvalt juhul, kui ähvardamise sisuks on tapmine, tervisekahjustuse tekitamine või olulises ulatuses vara rikkumine või hävitamine. Seejuures on nimetatud sätte puhul vastutuse tekkimises oluline, et ähvardus peab olema tehtud tõsimeeli, st ohver peab kartma ähvarduse täideviimist ning tundma hirmu. Riigikohus²¹⁷ on seisukohal, et siinkohal ei ole oluline, kas kiusajal endal ka tegelikult oli ähvarduse täideviimise kavatsus ja võimalus - oluline on, et ähvardus oli esitatud veenvalt ning ohvril oli alust karta ähvarduse täideviimist. Ähvardamisega ei ole tegu juhul, kui keegi teeb oma kuriteoplaani teatavaks kõrvalistele isikutele või teavitab avalikult kahju tekitamise kavatsusest, täpsustamata seejuures aega, kohta jms asjaolusid²¹⁸.

²¹⁵ Hirsnik 2017, lk 622.

²¹⁶ Willard 2007, lk 10.

²¹⁷ RKKKO nr 3-1-1-7-07 p 13.

²¹⁸ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 120, p 3.2.2.

KarS § 120 alast kohtupraktikat uurides tundus autorile, et enamus sellekohaseid süütegusid on toime pandud tavapäraselt ohvri tuttavate- ja pereringis. Seejuures pandi sellised ähvardused toime reeglina sõnumite või emailide saatmise teel, mis justkui annaks alust arvata, et tegu võib olla küberkiusamisega, kuid igat olukorda eraldi analüüsid ei olnud siiski tegu küberkiusamisolukorraga, vaid ähvardamine oli suure konflikti tulemus osapoolte vahel. Siinkohal kerkibki autori jaoks üles probleem: keeruline võib olla kindlaks teha, kust jookseb piir, millal saab ähvardamist käsitleda küberkiusamisena ja millal mitte. Piir on ilmselt väga hõre ja väga tõlgendus- ja kontekstipõhine.

3.12. Isiku tervise kahjustamine

Küberkiusamine leiab reeglina aset tehnikavahendite kaudu, st. otseselt ja füüsiliselt ohvrile tervisekahjustusi ei tekitata (v.a *happy slapping* - kellegi (sh võhivõõra) ründamine samal ajal rünnakut filmides ning seejärel video avalikuks tegemine internetikeskkonnas). Sellegipoolest võib tervisekahjustuse tekkimine või ohvri surm olla küberkiusamise tagajärg. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande²¹⁹ kohaselt tähendab kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamine isiku kehalise või vaimse heaolu seisundi halvendamist. Tervisekahjustus ei pruugi tekkida ainult füüsilise mõjutuse tulemusena, see võib olla põhjustatud ka inimese psüühika mõjutamisest. Tervisekahjustuseks loetakse mistahes hälbe tekitamist inimorganismi normaalse ja tavapärase seisundiga võrreldes.

Küberkiusamise käigus ka füüsilise vägivalla kasutamine (nn *happy slapping*'u näol), võib kvalifitseeruda kehaliseks väärkohtlemiseks KarS § 121 mõistes. Kui aga leiab tõestust, et küberkiusamise tulemusena on ohvril tekkinud tervisehäire, mis kestab vähemalt 4 kuud või millega kaasneb töövõime püsiv kaotus vähemalt 40% täistöövõimest, võib küberkiusamine olla karistatav KarS § 118 lg 1 p 2 alusel. Seejuures võib tervisehäire seisneda ka olemasoleva tervisehäire olulises ägenemises.²²⁰ Karistusseaduslikult (KarS § 118) pole tervise kahjustamise puhul oluline tegu, millega tekitati isikule raske tervisekahjustus, vaid oluline on põhjusliku seose olemasolu. Süüteoosseis ei eelda tingimata kehalise puutumatus rikkumist, ka psüühilise mõjutamisega saab tekitada raske tervisekahjustuse, nt võib pidev hirmutamine ja jälitamine süvendada neurootilist foobiat

²¹⁹ P. Varul jt (koost). VÕS III komm, § 1045, p 3.3.

²²⁰ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 118, p 8.1.

jne.²²¹ Magistritöö autori arvates võib küberkiusaja vastutusele võtmine siinkohal osutada raskeks mitmel põhjusel. Esiteks võib väga keeruliseks osutada tõestamine, et ohvril tekkinud foobiad ja terviserikked on tekkinud küberkiusamise tagajärjel. Teiseks ei pruugi inimesed ise tajuda tekkinud terviserikete ja küberkiusamise seost ning kui, siis pöörduakse arsti poole liiga hilja. Seetõttu võib küberkiusaja vastutusele võtmine olla raskendatud kui mitte võimatu.

Karistusseadustiku kohaselt on mõlema (nii KarS § 118 kui § 121) näol tegemist kuriteoga.

Tsiviilmaastikul reguleerib kehavigastusega või tervisekahjustusega põhjustatud varalise kahju hüvitamise ulatust VÕS § 130 lg 1, mille kohaselt tuleb kahjustatud isikule hüvitada tekkinud kulud, sealhulgas vajaduste suurenemisest tekkinud kulud, ning täielikust või osalisest töövõimetuselt tekkinud kahju, sealhulgas sissetulekute vähenemisest ja edasiste majanduslike võimaluste halvenemisest tekkinud kahju. Eelnimetatud nõuded lähevad üle ka pärimise korras. Mittevaralise kahju erisused on sätestatud VÕS § 134 lg-s 2, mille kohaselt tuleb isiku tervise kahjustamisest või muu isikuõiguse rikkumisest tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral maksta kahjustatud isikule mõistlik rahasumma. Seejuures annab sama sätte lg 3 mittevaralise kahju hüvitamismõude õiguse ka kannatanu omastele juhul, kui ohvri surm või tema raske kehavigastus on põhjustatud kiusaja tegevusest ja hüvitise maksmist õigustavad erandlikud asjaolud. Siinkohal tuleb kohtutel mittevaralise kahju hüvitise määramisel arvestada rikkumise raskust ja ulatust ning kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kahjustatud isikusse pärast rikkumist. Lisaks eelmainitule võib kohus karistuse määramisel arvestada ka vajadust mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest, võttes seejuures arvesse kahju tekitaja varalist seisundit (lg 6).

Küberkiusaja vastutusele võtmine ohvrile tervisekahjustuse tekitamise eest võib osutada keeruliseks, kuna eelkõige on tarvis tõestada tervisekahjustuse tekkimise seost küberkiusamisega. Tervisekahjustus (eriti kui tegu on psüühilise haigusega) ei pruugi aga ilmnedagi kohe pärast küberkiusamist (eriti kui küberkiusamine toimus lühiajaliselt), vaid kujuneda pikema aja jooksul koosmõjul muude kiusajast mitteolenevate teguritega.

²²¹ *Ibid*, § 118, p 4.

3.13. Lapsporno valmistamine või edasisaatmine

Küberkiusamise käigus võib aset leida olukordi, kus saadetakse edasi piinliku sisuga fotosid ja videosid. Kui selliste fotode ja videote sisuks on kellegi paljad või poolpaljad fotod, on küberkiusamise kontekstis tegu sekstimisega. Kowalski²²² on seisukohal, et mida vanem on laps, seda suurem on tõenäosus, et ta on olnud osaline sekstimises. Tema sõnul näitavad mitmed läbiviidud uuringud laste ja noorte suurt osalust sekstimisest, ulatudes noorte puhul (13-19-aastased) 19%-ni, täiskasvanute puhul isegi kuni 59%-ni. Põhjuseid, miks seda tehakse, on mitmeid, kuid küberkiusamise kontekstis muutub oluliseks see, kes saadab kellest ja mis eesmärgiga neid edasi. Telefonikaameraga tehtud paljastavate ülesvõtete levitamises võib seisneda tõsine oht – need võivad jõuda kergesti kolmandate isikuteni, kes hakkavad sõnumi saatjat ahistama või kasutavad materjali pornograafilisel eesmärgil²²³.

Kui küberkiusamise ohvriks satub täiskasvanu, kelle alasti või poolalasti fotosid saadetakse sekstimise käigus edasi/laiali, pole selle isiku õigused karistusseadustiku kontekstis kuidagi kaitstud. Küll aga kohaldub siinkohal autoriõiguse seadus, mille § 4 lg 3 p 17 kohaselt loetakse autoriõigusega kaitstavaks teoseks ka fotograafiateosed ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed, slaidid ja slaidifilmid ning p 9 kohaselt ka audiovisuaalsed teosed. Käesoleval juhul saab ohver pöörduda oma õiguste kaitseks kohtu poole tsiviilkorras.

Karistusseadustikus võivad sekstimise puhul kaitset saada vaid alaealised lapsed. Eesti õigusmaastikul on kasutusel eraldi termin alaealise, sh noorema kui 14-aastase lapse pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose kohta - see on lapsporno. Lapsporno teoseks loeb karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne²²⁴ noorema kui 14-aastase kujutamist ka lihtsalt erootilises situatsioonis. Seejuures ei pea erootiline teos tingimata sisaldama vihjet seksuaalsele toimingule ning selle eesmärk ei pea olema sugulise kire tekitamine, vaid kehalise või vaimse seksuaalelamuse esilekutsumine kunstilise kujundi kaudu. Pornograafia on aga kujutamiseviis, mis teisi inimlikke seoseid kõrvale või tagaplaanile jättes toob labaselt ja pealetükkivalt esile seksuaalsed toimingud. Teose hindamine erootilise või pornograafilisena on õigusliku tunnuse tuvastamine ning kuulub eelkõige kohtu pädevusse.²²⁵

²²² Kowalski/Limber/Agatston 2012, lk 69.

²²³ K. Soo, M. Lukk, M. Ainsaar, M. Beilmann, M. Sammul jt. Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise uuring. Kriminaalpoliitika uuringud 21. Tallinn 2016, lk 12.

²²⁴ J. Sootak jt (koost). KarS komm, § 178, p 3.2.2.

²²⁵ *Ibid*, § 175, p 3.8.1.

Eestis kaitseb nooremat kui 18-aastast pornograafilises ning nooremat kui 14-aastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi vm teose valmistamise, omandamise, hoidmise, teisele isikule üleandmise, näitamise või muul viisil kättesaadavaks tegemise eest KarS § 178. Seejuures loetakse karistatavaks lapsporno levitamist mitte ainult täiskasvanute poolt, vaid ka alaealiste poolt. Näitamiseks loetakse seejuures fotode ja videote näitamist kas vahetult või tehnilise vahendi (nt mobiiltelefoni, arvuti jne) kaasabil. Kättesaadavaks tegemine on KarS kommenteeritud väljaande kohaselt mistahes tegu, millega luuakse teisele isikule võimalus teost ilma omapoolse täiendava pingutuseta vaadata, lugeda või kuulata.

Eesti seadusandja näeb lapsporno levitamise eest ette rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistuse. Kui alla 14-aastase isiku puhul on kaitstud mh ka lapse erootiline kujutamine fotol või videol, siis 14- kuni 18-aastaste puhul loetakse lapspornoks ainult tema kujutamist pornograafilisel viisil. Mõlemal juhul hinnatakse, kas fotod/videod kvalifitseeruvad lapspornoks või mitte, ehk tehakse kaalutusotsus ning arvestada tuleb, et mitte igasugused alasti fotod ei kuulu automaatselt seaduse kaitsealasse. Täiskasvanud ohvrid jäävad sekstimise kui küberkiusamise ühe liigi puhul aga täiesti Karistusseadustiku kaitse alt välja. Seevastu Kanada Karistusseadustiku²²⁶ § 162.1 näeb ette, et kui teadlikult avaldatakse, edastatakse, saadetakse edasi, müüakse, muudetakse avalikuks või müüakse isiku intiimse sisuga fotot, filmi vmt ilma fotol v videol kujutatud isiku sellekohase loata, ootab seaduserikkujat ette kuni 5-aastane vanglakaristus või rahaline karistus. Käesoleva töö autorile tundub, et alla 14-aastaste isikute (ohvrite) õigused on Eestis väga hästi kaitstud. Mis puudutab üle 14-aastaseid alaealisi, siis nende puhul on KarS-i rakendamiseks vajalik nende kujutamine pornograafilisel viisil; täiskasvanud ohvrid jäävad aga täielikult kaitse alt välja. Võiks arvata, et riigis (nt Kanada), kus seaduseandja poolt on sõnaselgelt väljendatud keeld levitada ilma puudutatud isiku sellekohase loata temast alasti või intiimse sisuga fotosid, võib riigi sellekohane keeld hoida paremini ära isiku õiguste rikkumise ning seetõttu on alust arvata, et isikuõigused on seal paremini kaitstud kui Eestis.

²²⁶ Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46). Government of Canada. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/page-35.html#docCont> 25.04.2017

3.14. Vahekokkuvõte ja järeldused

Käesolevas peatükis analüüsis autor küberkiusamisele kohalduvat karistus- ja tsiviilõiguslikku regulatsiooni, võttes aluseks põhiõiguste ja õigushüvede riived, mis küberkiusamise käigus tavaliselt aset leiavad. Liigituse eelduseks oli riivet reguleeriva sätte olemasolu Eesti seadusandluses.

Autori poolt püstitatud hüpotees, et Eestis kehtiv küberkiusamist reguleeriv seadusandlus ei taga isiku õiguste tõhusat kaitset küberruumis toime pandud kiusamiste puhul, leidis osaliselt kinnitust. Kuna küberkiusamine hõlmab endas niivõrd laiaulatuslikku kiusamiskäitumise avaldumist, mida ei ole võimalik ühe sätte raames reguleerida, kohalduvad küberkiusamisele mitmed erinevad sätted peamiselt karistusseadustikust ja võlaõigusseadusest, abinormideks ka teiste seaduste (autoriõigusseadus, isikuandmete kaitse seadus jt) sätted. Arvestades erinevate kiusamisliikide eripära, kiusamistegevuste koosseisusid jne, on ohvri õigused jäänud mõne kiusamistegevuse raames osaliselt kaitsmata. Näiteks KarS § 157¹ puhul, mis kaitseb ohvrit vaid küberkiusaja poolt delikaatsete isikuandmete avaldamise eest, jäävad kaitseta kõik muud ohvri isikuandmete avaldamised. Eraviisilise jälitustegevuse puhul ei saa ohver tugineda KarS §-le 137 juhul, kui kiusaja salvestas ja seejärel avaldas ohvriga peetud omavahelise vestluse - sellele saab tugineda vaid juhul, kui ohvri isikliku vestluse osapoolteks ei olnud küberkiusaja. Sõnumisaladuse rikkumine KarS § 156 alusel on karistatav aga üksnes siis, kui sõnum on kommunikatsiooniprotsessis ehk kui küberkiusaja siseneb nt ebaseaduslikult ohvri e-posti kontole ja tutvub tema postkasti sisuga kontoomaniku enda kasutajatunnuse ja salasõna abil, ei ole tegemist kommunikatsiooniprotsessi sekkumisega ja teda ei saa karistada KarS § 156 järgi. Sellisel puhul võiks ohver tugineda tsiviilõiguslikule sättele VÕS 53. ptk-st (kui leidis aset ohvri isiklike õiguste kahjustamine) ning tõestama kahju tekkimise. Kui kahju tekkimist ei suudeta tõestada, jäävad isiku õigused kaitseta.

Küberkiusaja vastutusele võtmine ohvrile tervisekahjustuse tekitamise eest (kas KarS § 118 või § 121 alusel) võib osutada keeruliseks, kuna eelkõige on tarvis tõestada tervisekahjustuse tekkimise seost küberkiusamisega. Tervisekahjustus (eriti kui tegu on psüühilise haigusega) ei pruugi aga ilmnedagi kohe pärast küberkiusamist (eriti kui küberkiusamine toimus lühiajaliselt), vaid kujuneda pikema aja jooksul koosmõjul muude kiusajast mitteolenevate teguritega ning seose tõestamine küberkiusamisega võib olla ohvri jaoks raske kui mitte võimatu.

Mis puudutab ohvri isiklike, eriti just intiimse sisuga fotode laialisaatmist küberkiusaja poolt, siis sellisel juhul jäävad täiskasvanud ohvri õigused karistusseadustiku kaitse alt täiesti

välja (võimalik on kaitse autoriõigusseaduse alusel), alla 14-aastase isiku õigused on seadusandja poolt täies ulatuses kaitstud, kuid 14- kuni 18-aastaste puhul on alaealine kaitstud vaid juhul, kui fotodel on teda kujutatud vaid pornograafilisel (kuid mitte erootilisel!) viisil. Lapsporno levitamise keeld tuleneb KarS §-st 178. Sekstimise käigus alaealise ohvri küberkiasaja poolt avalikustatud fotode puhul hinnatakse, kas fotod/videod kvalifitseeruvad lapspornoks või mitte, ehk tehakse kaalutusotsus, kuid arvestada tuleb, et mitte igasugused alasti fotod ei kuulu automaatselt seaduse kaitsealasse. Vajadusel kaasatakse otsustusprotsessi ekspert.

Karistusseadustikus sätestatud küberkiasamisele kohalduva regulatsiooni analüüs näitab, et küberkiasamine kvalifitseerub enamikes sätetes kuriteoks KarS § 3 lg 3 mõistes. Tegemist on enamikel juhtudel teise astme kuriteoga, mille puhul näeb seadusandja ette rahalise karistuse või tähtajalise vangistuse kuni viis aastat. Kuigi tegemist on kergema astme kuriteoga, on see võrreldes väärteoga siiski oluliselt raskem rikkumine. See aga viitab probleemi olulisusele, et küberkiasamisega tuleks riigi tasemel senisest enam tegeleda.

Analüüsi tulemusena on autor seisukohal, et täiusliku ja küberkiasamise ohvri kõiki õigusi tagava regulatsiooni loomine on väga keeruline ülesanne. Parema ja ohvri õiguseid efektiivsemalt kaitsva seadusandluse väljatöötamine on raskendatud mitmel põhjusel: ühtse ja tervikliku küberkiasamise mõiste puudumine, raskused küberkiasaja tahtluse ja süü tõestamisel ja selle astme määramisel, inimeste vähene teadlikkus, küberkiasajate alaealisus, vastuolud seadusandluses, tehnoloogia kiire areng ning küberkiasamisliikide ja -võimaluste rohkus. Tehnoloogia kiire areng mängib küberkiasamise puhul olulist rolli, seepärast paneb see ka seadusloojad raske ülesande ette: küberkiasamisalane seadusandlus peab olema võimeline kohanduma tehnika kiire arengu ja väljakutsetega. Täiendavalt tuleb arvestada ka asjaoluga, et küberkiasata võib ükskõik kust maailma otsast, seega isegi juhul, kui küberkiasaja tuvastatakse, on suhteliselt keeruline ohvri kaitseks välja astuval riigil tema õiguste eest seista ja küberkiasajat karistada.

Autor, olles tutvunud ka nt Saksamaa ja Suurbritannia ning Kanada küberkiasamist reguleeriva seadusandlusega, on seisukohal, et lõppkokkuvõttes ei ole üheski riigis küberkiasamise ohvri õigused täielikult tagatud. Kuigi Eestil oleks kõigist nende kolme riigi seadusandlusest nii mõndagi eeskujuks võtta, vajab seadusandluse täiustamine tunduvalt sügavamalt analüüsi kui käesoleva magistritöö raames tehtud.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli koostada koondülevaade Eestis varem läbiviidud küberkiusamisalastest uuringute tulemustest ning analüüsida küberkiusamisele kohalduvat Eesti seadusandlust. Varasemate uurimistulemuste kohta koostatud meta-analüüs peaks andma tervikliku pildi küberkiusamise olukorrast Eestis - kas ja kui palju seda esineb, kuidas tavaliselt kiusatakse ning mida ohvrid oma õiguste kaitseks ette võtavad. Seadusandluse analüüsi eesmärk oli teada saada, kas ja kuivõrd hästi on isiku põhiõigused ja muud õigushüved, mida küberkiusamise käigus tavaliselt rikutakse, seadusandja poolt kaitstud. Autorile teadaolevalt ei ole küberkiusamist ega sellele kohalduvat regulatsiooni Eestis õigusteadeuslikust vaatenurgast piisavalt süvitsi uuritud, seetõttu on teema autori arvates aktuaalne, päevakohane ning oluline.

Magistritöö hüpoteesideks seati:

I - küberkiusamise ohvrid Eestis ei ole alati abi otsima ega pöördu oma õiguste kaitseks ei korrakaitseorganite ega kohtu poole;

II - Eestis kehtiv küberkiusamist reguleeriv seadusandlus ei taga isiku õiguste tõhusat kaitset küberruumis toime pandud kiusamiste puhul.

Esimene hüpotees leidis meta-analüüsi käigus täielikult kinnitust ning teine seadusandluse analüüsi tulemusena osaliselt.

Koostatud meta-analüüs 20 erineva Eestis varem läbiviidud küberkiusamisalase uuringu põhjal näitas, et küberkiusamine on Eestis üsna laialdaselt levinud probleem nii laste, noorte kui ka täiskasvanute (eelkõige lastega koostöötavate täiskasvanute ehk õpetajate) hulgas. Kuigi erinevad autorid olid küberkiusamist uurinud erinevas võtmes ja erineval tasemel, näitab üldpilt siiski seda, et küberkiusamisega ollakse Eestis harjunud ning ei osata oma õiguste kaitseks midagi ette võtta. See viitab autori arvates vajadusele tõsta ühiskonnas küberkiusamisalast teadlikkust, koolitades selleks välja nii lapsi, lapsevanemaid kui ka koole, kuidas sellega toime tulla ning mida küberkiusamise puhul ette võtta. Eelkõige näeb autor vajadust töötada välja tõhus ennetussüsteem, kuid tähelepanuta ei tohiks jääda ka toimiva järelvalve ja toetussüsteemi väljatöötamine.

Meta-analüüsi tulemuste põhjal võib öelda, et enim leiab küberkiusamist erinevates sotsiaalvõrgustikes ja kiirsuhtluskeskkondades, jututubades ja online mängudes. Eestis on

levinud kõik küberkiusamise liigid, kuid enim toodi välja sõimamist, avalikku laimamist, kuulujuttude levitamist, piinlike fotode ja videote üleslaadimist, nende halvustavat kommenteerimist ja ohvri ignoreerimist. Analüüsi tulemused näitasid, et küberkiusamise esinemisel pöörduvad lapsed enim õpetajate ja oma vanemate, aga ka sõbra, psühholoogi ja vanavanemate poole. Korrakaitseorganite poole ei pöördunud keegi vastanuist, seega leidis kinnitust autori poolt püstitatud hüpotees, et küberkiusamise ohvrid ei ole aldis abi saamiseks pöörduma ei korrakaitseorganite ega kohtu poole.

Kuigi politsei poole pöördumist mainiti küberkiusamise vastu võitlemise vahendina, ei olnud keegi vastajatest välja toonud, et nad oleksid seda reaalselt teinud. Osad vastajad mainisid ka veebilehekülgede ja programmide haldajate poole pöördumist, mis autori hinnangul on hea märk sellest, et osade noorte teadlikkus abi saamise võimalustest on üsna heal tasemel. Samas leidis jällegi vastajaid, seda just eelkõige nooremate laste hulgas, kes ei osanud probleemi tekkides kuskile pöörduda. Mitmed uuringud kinnitasid ka tõsiasja, et küberkiusamine on Eestis suhteliselt tavaline ja igapäevane nähtus, millega ollakse harjunud ja mida võetakse lausa iseenesest mõistetavana. Noortele tundub, et kõik on olukorraga harjunud ja keegi ei tee midagi selleks, et seda parandada, ammugi puudub neil usk, et nemad ise saaksid midagi teha olukorra parandamiseks. See võib viidata autori hinnangul probleemile, et osaliselt puudub noortes ka usk küberkiusajate tabamise (juhul kui on kiusatud anonüümselt) ja/või nende karistamise. Osades uuringutes tunnistasid vastajad, et on küberkiusamist pealt näinud, kuid jäänud passiivseks ega pole midagi ette võtnud selle lõpetamiseks või ärahoidmiseks.

Magistritöö kolmandas peatükis analüüsis autor küberkiusamisele kohalduvat karistus- ja tsiviilõiguslikku regulatsiooni, võttes aluseks põhiõiguste ja õigushüvede riived, mis küberkiusamise käigus tavaliselt aset leiavad. Liigituse eelduseks oli riivet reguleeriva sätte olemasolu Eesti seadusandluses.

Autori poolt püstitatud teine hüpotees, et Eestis kehtiv küberkiusamist reguleeriv seadusandlus ei taga isiku õiguste tõhusat kaitset küberruumis toime pandud kiusamiste puhul, leidis osaliselt kinnitust. Kuna küberkiusamine hõlmab endas niivõrd laiaulatuslikku kiusamiskäitumise avaldumist, mida ei ole võimalik ühe sätte raames reguleerida, kohalduvad küberkiusamisele mitmed erinevad sätted peamiselt karistusseadustikust ja võlaõigusseadusest, abinormideks ka teised seadused (autoriõigusseadus, isikuandmete kaitse seadus jt). Arvestades erinevate kiusamisliikide eripära, kiusamistegevuste koosseisusid jne, on ohvri õigused jäänud mõne kiusamistegevuse raames osaliselt kaitsmata. Näiteks KarS §

157¹ puhul, mis kaitseb ohvrit vaid küberkiusaja poolt delikaatsete isikuandmete avaldamise eest, jäävad kaitseta kõik muud ohvri isikuandmete avaldamised. Eraviisilise jälitustegevuse puhul ei saa ohver tugineda KarS §-le 137 juhul, kui kiuisaja salvestas ja seejärel avaldas ohvriga peetud omavahelise vestluse - sellele saab tugineda vaid juhul, kui ohvri isikliku vestluse osapooliks ei olnud küberkiuisaja. Sõnumisaladuse rikkumine KarS § 156 alusel on karistatav aga üksnes siis, kui sõnum on kommunikatsiooniprotsessis ehk kui küberkiuisaja siseneb nt ebaseaduslikult ohvri e-posti kontole ja tutvub tema postkasti sisuga kontoomaniku enda kasutajatunnuse ja salasõna abil, ei ole tegemist kommunikatsiooniprotsessi sekkumisega ja teda ei saa karistada KarS § 156 järgi. Sellisel puhul võiks ohver tugineda tsiviilõiguslikule sättele VÕS 53. ptk-st (kui leidis aset ohvri isiklike õiguste kahjustamine) ning tõestama kahju tekkimise. Kui kahju tekkimist ei suudeta tõestada, jäävad isiku õigused kaitseta.

Küberkiuisaja vastutusele võtmine ohvrile tervisekahjustuse tekitamise eest (kas KarS § 118 või § 121 alusel) võib osutada keeruliseks, kuna eelkõige on tarvis tõestada tervisekahjustuse tekkimise seost küberkiuisamisega. Tervisekahjustus (eriti kui tegu on psüühilise haigusega) ei pruugi aga ilmnedda kohe pärast küberkiuisamist (eriti kui küberkiuisamine toimus lühiajaliselt), vaid kujunedda pikema aja jooksul koosmõjul muude kiuisajast mitteolenevate teguritega ning seose tõestamine küberkiuisamisega võib olla ohvri jaoks raske kui mitte võimatu.

Mis puudutab ohvri isiklike, eriti just intiimse sisuga fotode laialisaatmist küberkiuisaja poolt, siis sellisel juhul jäävad täiskasvanud ohvri õigused karistusseadustiku kaitse alt täiesti välja (võimalik on kaitse autoriõigusseaduse alusel), alla 14-aastase isiku õigused on seadusandja poolt täies ulatuses kaitstud, kuid 14- kuni 18-aastaste puhul on alaealine kaitstud vaid juhul, kui fotodel on teda kujutatud vaid pornograafilisel (kuid mitte erootilisel!) viisil. Lapsporno levitamise keeld tuleneb KarS §-st 178. Sekstimise käigus alaealise ohvri küberkiuisaja poolt avalikustatud fotode puhul hinnatakse, kas fotod/videod kvalifitseeruvad lapspornoks või mitte, ehk tehakse kaalutlusotsus, kuid arvestada tuleb, et mitte igasugused alasti fotod ei kuulu automaatselt seaduse kaitsealasse. Vajadusel kaasatakse otsustusprotsessi ekspert.

Seadusandluse ja Eestis varasemate küberkiuisamisalaste uuringute analüüsi tulemusena on autor seisukohal, et täiusliku ja küberkiuisamise ohvri kõiki õigusi tagava regulatsiooni loomine on väga keeruline ülesanne. Parema ja ohvri õiguseid efektiivsemalt kaitsva seadusandluse väljatöötamine on autori arvates raskendatud mitmel põhjusel: ühtse ja tervikliku küberkiuisamise mõiste puudumine, raskused küberkiuisaja tahtluse tõestamisel ja selle astme määramisel, inimeste vähene teadlikkus küberkiuisamise osas, puudulik järelvalve,

küberkiusajate alaealisus, vastuolud seadusandluses ja tehnoloogia kiire areng, samuti küberkiusamisliikide rohkus.

Autor on seisukohal, et küberkiusamise vähendamiseks ühiskonna tasandil tuleks tegeleda ennekõike teavitus- ja ennetustööga ning koolitada õpetajaid, lapsevanemaid ja lapsi, mida küberkiusamise olukorras ette võtta ning kuidas oma huvisid kaitsta. Samuti on oluline pöörata senisest enam tähelepanu ka küberkiusamisalase seadusandluse põhjalikule analüüsile ja vajadusel muutmisele, tagamaks paremini küberkiusamise ohvrite (põhi)õiguste kaitse. Autor mõistab, et tegemist oleks äärmiselt raske ja vastuolulise ülesandega, mille puhul ideaalse lahenduse leidmine ei ole ilmselt võimalik. Arvestades siiski käesoleva magistritöö raames koostatud meta-analüüsi tulemusi, mis näitavad, et küberkiusamine on Eestis üsna suur probleem, samuti tehnika rolli tänapäeva inimeste igapäevaelus ning asjaolu, et küberkiusamistegevus kvalifitseerub karistusseadustikus enamikes kohalduvates sätetes kuriteoks, on küberkiusamise näol tegemist olulise ja senisest palju enam tähelepanu nõudva probleemiga Eestis. Seadusandluse täiustamine vajab autori arvates aga tunduvamalt sügavamat probleemikäsitlust ja -analüüsi kui käesoleva magistritöö raames tehtud.

CYBERBULLYING IN ESTONIA AND ITS LEGAL REGULATION.

SUMMARY

People tend to spend more and more time in internet and cyberspace nowadays. Rapid development of communication technologies and internet offers many different ways and possibilities to do that. Unfortunately some of the people, especially children, have started to use that opportunity for bullying others. Cyberbullying becomes more and more serious problem in most countries in the world, where using new electronic technologies has become inseparable element of functioning society.

Many scientists and reseachers have tried to give cyberbullying unanimous terminology and clear definitions, but unfortunately there is still disagreement between them. There are still disputes regarding the definition concerning technological devices, repeatedness, anonymity etc. An author of this thesis considers cyberbullying as an aggressive, intentional act carried out by a group or individual, using electronic forms of contact (via mobile phones, computers and other portable devices, including gaming devices, iPads, iPods etc), against a victim who cannot easily defend him or herself.

The aim of this work was to compose an overview based on the results of previously conducted reseaches on cyberbullying in Estonia; also to analyse Estonian legislation concerning cyberbullying. It is important to know, whether and in what extent cyberbullying is a problem in Estonia and what victims usually do to protect themselves after cyberbullying has occured. The purpose of legislation analysis was to find out, whether and how well are protected fundamental and other rights of a person (victim), which are usually violated in the coarse of cyberbullying.

There were set two hypothesises:

I - cyberbullying victims are not prone to seek help or protection from the police or court in Estonia;

II - Legislation covering cyberbullying issues does not ensure effective protection of person's rights in Estonia.

As a result of meta-analysis of previously conducted reseaches on cyberbullying in Estonia the first hypothesis was confirmed fully. The second hypothesis was confirmed partly. The analysis showed that rights of the victims of cyberbullying are protected on a large scale,

leaving still some gaps where their rights are not fully protected. After analysing Estonian legislation and comparing it to corresponding acts and/or principles of German, British or Canadian law, the author is of opinion, that it is really hard to improve the law to the perfect level so that it would fully and effectively ensure the protection of persons' (victim's) rights. There are and always will be problems and conflicts between persons' rights and freedoms which cannot be perfectly solved.

The analysis of previously conducted researches on cyberbullying in Estonia showed that cyberbullying is quite wide-spread problem in Estonia, especially among children, adolescents and even adults (especially working with children). The results show that people are used to cyberbullying and many of them do not know how to protect their rights in case of cyberbullying.

The author is of opinion that it is important to raise awareness of cyberbullying in Estonian society, also to develop an effective prevention system and put into life an active monitoring and support system.

Legal regulations are one of the instruments to fight cyberbullying. In Estonia there is no single legal act that would completely and directly regulate cyberbullying issues. It is possible to protect (although not completely) adults, children and youth against acts of virtual violence mainly on the basis of Estonian Penal code and Civil code. The analysis of legislation showed that Estonian law does not provide fully effective protection of cyberbullying victims, especially of minors, against virtual violence. Considering the wide variety of cyberbullying acts, there are no such clauses in Penal Code defining clearly the regulation of cyberbullying, but each infringement of person's fundamental rights should be considered separately and searched for applicable clause. If there is no appropriate regulation in penal code, there may be possibility to sue on the ground of Civil code clauses (property rights, personal dignity and freedom from injury are protected). It is important to note, that if cyberbullying was committed against minors and young people under 18, their parent or legal guardians only should conduct legal actions. It is impossible to take a case of a child, minor, detriment by virtual violence without the cooperation with parents.

There are several problems arising from current legislation concerning cyberbullying. For example, violation of confidentiality of messages is punishable only when the message is in communication process. So if perpetrator illegally logs in to victim's e-mail using victim's username

and password and reads his/her emails, it is not considered as intervention to communication process and therefore the perpetrator could not be punished under § 156 of Penal Code. It is also difficult to prove causing health damage to victim under § 118 or § 121 of Penal Code, because for bringing perpetrator to justice it is necessary to prove that causing health damage is in cause-and-effect relationship with cyberbullying. There are several more problems concerning the law applying on cyberbullying in Estonia.

Basing on the results of both, previous studies conducted on cyberbullying in Estonia, and Estonian legislation concerning cyberbullying, the author of current magister thesis is of opinion, that improving the law, which perfectly and entirely ensures all the rights of cyberbullying victim, is a really hard task for legislators. The problems they may face are: an absence of consistent cyberbullying definition among scientists, the role of quickly developing technology and the multiplicity of cyberbullying categories, difficulties in determining intention to harm of cyberbully, a lack of general awareness and of surveillance, young age of cyberbullies and problems with inconsistent and contradictory jurisdiction. For improving legislation which applies on cyberbullying it is necessary to conduct much deeper analysis of current legislation than it has been done in frames of this magister thesis.

KASUTATUD KIRJANDUS

Kirjandusallikad:

- A. K. Goodboy, M. M. Martin. The personality profile of a cyberbully Examining the Dark Triad. -Computers in Human Behavior 2015/49, lk 1-4.
- A. Nocentini, E. Menesini, B. E. Palladino jt. Cyberbullying definition among adolescents: A comparison across six European countries. - Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking 2012/15(9), lk 455-463.
- A. Sourander, A. B. Klomek. Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents. A Population Based Study. – Archives of General Psychiatry 2010, lk 720-728.
- A. Varik. I kooliastme lapsevanemate arusaamad küberkiusamisest. Magistritöö. Tartu Ülikool: 2016.
- A. Vassijeva. Viktiimse nooruki psühholoogilised ja sotsiaalsed eripärad interneti võrgu ohtudega kokkupuutumisel: Ida-Virumaa põhikooli õpilaste näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool: 2016.
- B. Cao, W. Lin. How do victims react to cyberbullying on social networking sites? The influence of previous cyberbullying victimization experiences. - Computers in Human Behavior 2015/52, lk 458 - 465.
- C. E. Sapp. Protecting the Victims of Cyberbullying: An IDEA. - Mental Health Law and Policy Journal 2013/3(1), lk 183 - 219.
- C. Kyriacou. A psychological typology of cyberbullies in schools. Psychology of Education Review. 2016/40(2), lk 24-27.
- C. Salmivalli, V. Poyhonen. Cyberbullying in Finland. Cyberbullying in the Global Playground. – Department of Psychology, University of Turku 2012, lk 1-31.
- Communications Act. 2003. - The National Archives of UK Government-
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/section/127>
- D. Boyd, A.R. Schrock. Problematic youth interaction online- Solicitation, harassment, and cyberbullying. - Computer-Mediated Communication in Personal Relationships. New York: 2011, lk 1 - 55.
- D. Paal. Küberkiusamise levik õpetajate seas Tartumaa ja Viljandimaa õpetajate hinnanguil. Magistritöö. Tartu Ülikool: 2014.

- E. Calvete, I. Orue, A. Estévez, L. Villardón, P. Padilla. Cyberbullying in adolescents. Modalities and aggressors' profile. - Computers in Human Behavior 2010/26, lk 1128 - 1135.
- E. Hirsnik. Arvutikuritegevuse regulatsioon Eestis: karistusõiguse revisjoniga toimunud muudatused ja lahendamata jäänud probleemid. Juridica 2014 nr 8, lk 611-624.
- Eesti laste internetiriskide tase on endiselt Euroopa kõrgemaid, näitab värske, Tartu Ülikooli teadlaste osalusel valminud rahvusvaheline uuring. Pressiteade. – Euroopa laste interneti kasutamise võimaluste ja ohtude uuringuprojekt. - <http://eukidsonline.ut.ee/?p=20> 18.04.2017
- Eesti Statistika Aastaraamat 2016. Tallinn: Statistikaamet 2016.
- Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud vlj. Tallinn: Juura 2012.
- EUKidsOnline uurimus, kättesaadav arvutivõrgus: [http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReporsts/D4FullFindings.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReporsts/D4FullFindings.pdf)
- Euroopa Nõukogu 23. novembri 2011. a seletuskiri arvutikuritegevusvastase konventsiooni juurde. Convention of Cybercrime. Details of treaty No 185. - <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm> 25.02.2017
- F. Dehue, C. Bolman, T. Völlink. Cyberbullying- Youngsters' experiences and parental perception. - CyberPsychology & Behavior 2008/11, lk 217 - 223.
- I. Coyne, T. Chesney, B. Logan, N. Madden. Griefing in a virtual community: An exploratory study of second Life residents. - Journal of Psychology 2009/217, lk 214-221.
- J. Juvonen, E. F. Gross. Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. - Journal of School Health 2008/78 (9), lk 496 - 505.
- J. W. Patchin & S. Hinduja. Traditional and nontraditional bullying among youth: A test of general strain theory. - Youth and Society 2011, lk 727 – 751.
- J. W. Patchin, S. Hinduja. Cyberbullying and self-esteem. - Journal of School Health 2010/80 (12).
- J.J. Dooley, J. Pyzalski, D. Cross. Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology, 2009/217, lk 182 – 188.
- K. Algpeus. Koolikiusamine. Magistritöö. Tallinna Ülikool: 2016.
- K. Bokova. Töökiusamine Narva koolide näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool: 2014.

- K. Kiigemaa. Lääne-Virumaa kahe kutsehariduskooli õpilaste kokkupuude enda hinnangul küberkiusamise ja tavakiusamisega ning suhtumine nendesse. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: 2015.
- K. Kopecky, R. Sztokowski. Cyberbullying, cyber aggression and their impact on the victim – The teacher. Telematics and Informatics 2016.
- K. Kuusk. Küberkiusamine ja sellega seotud karakteristikud Tallinna koolide 7.-9. klasside õpilaste seas. Magistritöö. Tallinna Ülikool: 2010.
- K. Naruskov, P. Luik. Küberkiusamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel. - Eesti Haridusteaduste Ajakiri 2015/ 3 (2), lk 186 - 215.
- K. Naruskov. Internetis toimuv kiusamine kui küberkiusamise alaliik kahe Tartu linna kooli näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: 2007.
- K. Naruskov. Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool: 2009.
- K. Naruskov. Küberkiusamine: kiusamiskäitumise peidus pool. – Haridus. 2008/1-2. http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/1_22008/11-13.pdf 02.03.2017
- K. Pöder. Koolikiusamise tagajärjed ja nende mõju täiskasvanueale. Lõputöö. Tallinna Ülikool: 2015.
- K. Soo, M. Lukk, M. Ainsaar, M. Beilmann, M. Sammul jt. Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise uuring. Kriminaalpoliitika uuringud 21. Tallinn: 2016.
- K. Varjas, J. Talley, J. Meyers, L. Parris, H. Cutts. High school students' perceptions of motivations for cyberbullying: An exploratory study. - Western Journal of Emergency Medicine 2010/11, lk 269 - 273.
- Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne. Neljas, täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2015.
- Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium Kriminaalpoliitika osakond. Kriminaalpoliitika uuringud. 2017. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf 24.04.2017
- Kuusik, L. 6. ja 9. klassi õpilaste küberkiusamise tajumine küberkiusajate ja ohvrite võrdluses küberkiusamise kriteeriumitest lähtuvalt. Magistritöö. Tartu: 2016.
- L. Buht. Teismelistevahelised kiuslikud suhted Facebooki keskkonnas Otepää Gümnaasiumi tüdrukute näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: 2012.
- L. Kuusik. 6. ja 9. klassi õpilaste küberkiusamise tajumione küberkiusajate ja ohvrite võrdluses küberkiusamise kriteeriumidest lähtuvalt. Magistritöö. Tartu Ülikool: 2016.

- L. Tamm. Küberkiusamise ja tavakiusamise seosed ja erinevused ühe Eesti kutsekooli 16-aastaste noorte ja nende lapsevanemate arvamuste põhjal. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: 2015.
- M. Gámez-Guadix, G. Gini, E. Calvete. Stability of cyberbullying victimization among adolescents: Prevalence and association with bully–victim status and psychosocial adjustment. - *Computers in Human Behavior* 2014/ 53, lk 140 - 148.
- M. Heinalo. Küberkiusamise kõrvaltvaatajate roll ja tegutsemismotiivid Ask.fm keskkonna näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: 2012.
- M. Konks. Kriminaalmenetluses kogutud isikuandmete kaitse avaliku sektori teabe taaskasutamisel. Magistritöö. Tartu Ülikool: 2014.
- M. S. Ozden, S. Icellioglu. The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 2014/ 116, lk 4379 - 4383.
- M. Ybarra. Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users. - *CyberPsychology & Behavior* 2004, lk 247 - 257.
- N. E. Willard. *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*. Reasearch Press, Illinois: 2007.
- N. L. Weber. W. V. Pelfrey. *Criminal Justice: Recent Scholarship*. - *Cyberbullying : Causes, Consequences, and Coping Strategies*. LFB Scholarly Publishing LLC: 2014.
- N. Tosun. Cyberbully and Victim Experiences of Pre-service Teachers. - *European Journal of Contemporary Education* 2016/15, lk 136-146.
- P. Hinduja, J. W. Patchin. Cyberbullying- An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. - *Deviant Behavior* 2008/29, lk 129 - 156.
- P. K. Smith, C. del Barrio, R. S. Tokunaga. Definitions of bullying and cyberbullying: How useful are the terms. - *Principles of cyberbullying research: Definitions, measures and methodology*. New York Routlege: 2013.
- P. Smith, J. Mahdavi, M. Carvalho, N. Tippet. An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. University of London: 2006.
- P.K. Smith, J. Mahdavi, M. Carvalho, S. Fisher, S. Russell, & N. Tippet. Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. - *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2008/49, lk 376 - 385.
- Q. Li. Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. - *Australasian Journal of Educational Technology* 2007/23(4), lk 435 - 454.

- Q. Li. Cyberbullying in Schools- A Research of Gender Differences. - School Psychology International 2006/27, lk 157 – 170.
- R. A. Waltman. Veiling Cyberbullies: First Amendment Protection for Anonymity per Se Strengthens the Voice of Online Predators. University of La Verne Law Review 2014/36(1), lk 145 - 178.
- R. Ebral. Alaealiste karistuslikud hoiakud küberkiusamise suhtes. Magistritöö. Tartu Ülikool: 2012.
- R. M. Kowalski & S. P. Limber. Electronic Bullying Among Middle School Students. - Journal of Adolescent Health 2007/41, lk S22 – S30.
- R. M. Kowalski, G. W. Giumetti, A. N. Schroeder, M. R. Lattanner. Bullying in the digital age- A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. Psychological Bulletin. 2014/ 140, lk 1073 - 1137.
- R. M. Kowalski, S. P. Limber, P. W. Agatston. Cyberbullying. Bullying in the Digital Age. Second Edition. Wiley-Blackwell: 2012.
- R. S. Tokunaga. Following you home from school- A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. - Computers in Human Behavior 2010/26, lk 277 - 287.
- R. Slonje, P. K. Smith. Cyberbullying Another main type of bullying? - Scandinavian Journal of Psychology 2008, lk 147 - 154.
- Risks and safety on the Internet. The perspective of European Children. Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey Of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. - [http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIRreports/D4FullFindings.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIRreports/D4FullFindings.pdf)
- S. Hinduja, J. W. Patchin. Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying. California, Corwin Press. 2009.
- S. Hinduja, J. W. Patchin. Cyberbullying research summary: Emotional and Psychological Consequences. – Cyberbullying Reseach Center. 2009. Kättesaadav arvutivõrgus: http://cyberbullying.org/cyberbullying_emotional_consequences.pdf 18.04.2017
- S. Hinduja, J. W. Patchin. Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. - Deviant Behavior 2008/29, lk 129 - 156.
- S. Hinduja, R. A. Sabella, J. W. Patchin. Cyberbullying myths and realities. - Computers in Human Behaviour 2013/ 29, lk 2703 - 2711
- S. Shariff. Confronting Cyber-Bullying. What schools need to know to control misconduct and avoid legal consequences. Cambridge University Press: 2009.

T. Tuuling. Küberkiusamise toimetulekustrateegiad 14-15 aastaste õpilaste hinnangul kolme Tartu kooli näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: 2013.

T. Tánava. Hinnangud küberkiusamisele ja selle tagajärgedele keskkooli õpilaste näitel. Lõputöö. Tallinna Ülikool: 2014.

Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006.

Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.

Õigusaktid ja muud õigusallikad:

Alaealise mõjutusvahendite seadus. RT I, 30.12.2015, 75.

Arvutikuritegevusvastane konventsioon. RT II 2003, 9, 32.

Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.

Isikuandmete kaitse seadus. RT I, 06.01.2016, 10.

Karistusseadustik RT I, 31.12.2016, 14.

Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 31.12.2016, 16.

Võlaõigusseadus. RT I, 31.12.2016, 7.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta. ELT C 83/ 30.03.2010

German Criminal Code. Tõlge inglise keelde kättesaadav arvutivõrgus: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/ 10.04.2017.

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54

Kohtupraktika:

RKKKO nr 3-1-1-14-14.

RKKKO nr 3-1-1-5-09.

RKKKO nr 3-1-1-5-09.

RKKKO nr 3-1-1-7-07.

RKKKO nr 3-1-1-85-08.

RKKKO nr 3-1-1-94-14.

RKTKO nr 3-1-1-93-15.

RKTKO nr 3-2-1-159-14.

RKTKO nr 3-2-1-161-05.

RKTKO nr 3-2-1-169-11 eriarvamus.

RKTKO nr 3-2-1-63-02.

LISA 1. Analüüsis osalenud uurimused

Autor	Asutus	Töö liik	Töö pealkiri	Mõiste	Autori definitsioon	Küsitluse vastajaid	Vanus/Klass	Poisid	Tüdrukud
Algeus, Karoliine (2016)	Tallinna Ülikool	Magistritöö	Koolikiusamine	Küberkuisamine	ähvardavate sõnumite saatmine, õelate kirjade saatmine, mõnitamine suhtlusportaal, alandavate kommentaaride saatmine	189	3., 6. ja 9. klassid	88	101
Buht, Liis (2012)	Tartu Ülikool	Bakalaureusetöö	Teismeliste vahelised kiuslikud suhted Facebooki keskkonnas Otepää Gümnaasiumi tüdrukute näitel	Küberkuisamine	<i>uurimuses osalejad pidid defineerima</i>	9	10-12. klass (17-19. aastased)	-	9
Ebral, Reili (2012)	Tartu Ülikool	Magistritöö	Alaealiste karistuslikud hoiakud küberkuisamise suhtes	Küberkuisamine	Mis on küberkuisamine? See on kuisamine üks alaliikidest, mis võib toimuda nii Internetis kui ka mobiiltelefonide vahendusel ehk kübermaailmas. Küberkuisamine on näiteks see, kui saadakse või saadetakse Interneti või mobiiltelefonide teel korduvalt sõimavaid ja ahistavaid kirju, kommentaare, pilte, tekstisõnumeid või tehakse samateemalisi telefonikõnesid, levitatakse kuulujutte ja avaldatakse saladusi. Lisaks võib küberkuisamise alla lugeda ka seda, kui inimest jäetakse korduvalt (demonstratiivselt) välja Internetis toimuvatest mängudest või ignoreeritakse mõnel muul viisil.	153	5., 7., 9. klass (12-16- aastased)	74	79
EU Kids Online uuring	Tartu Ülikool / Euroopa Komisjon	Üle-Euroopaline uuring	Risks and safety on the internet	Internetikuisamine	Korduv narrimine, kellegi tahtlik ignoreerimine internetis	1005	9-16-aastased	välja toomata	välja toomata
Heinalo, Merily (2015)	Tartu Ülikool	Bakalaureusetöö	Küberkuisamise kõrvalvaatajate roll ja tegutsemisviisid Ask.fm keskkonna näitel	Küberkuisamine	<i>uurimuses osalejad pidid defineerima</i>	7	13- ja 14. aastased	3	4
Kiigema, Kerstin (2015)	Tartu Ülikool	Bakalaureusetöö	Lääne-Virumaa kahe kutsehariduskooli õpilaste kokkupuude enda hinnangul küberkuisamise ja tavakuisamisega ning suhtumine nendesse	Küberkuisamine	Kübermaailmas (e-mailide, mobiiltelefoni või interneti vahendusel) toimuv kuisamine.	100	16-19. aastased	53	47
Kuusik, Laura (2016)	Tartu Ülikool	Magistritöö	6. ja 9. klassi õpilaste küberkuisamise tajumine küberkuisajate ja ohvrite võrdluses küberkuisamise kriteeriumidest lähtuvalt	Küberkuisamine	Küberkuisamine on uus kuisamise viis, mis võib toimuda tekstisõnumite, piltide ja videote, telefonikõnede, e-kirjade, erinevate kiirsuhtlusprogrammide (nt MSN, Skype) jututubade, blogide, veebilehekülgede, veebis toimuvate rollimängude ja sotsiaalvõrgustike (nt Facebook) vahendusel. Küberkuisamiseks peetakse seda, kui kübermaailmas levitatakse ebameeldiva ja solvava sisuga tekstisõnumeid, e-kirju, pilte, videoid või muud informatsiooni, kas teiste või siis Sinu kohta.	441	6. ja 9. klass (12-19. aastased)	216	225
Kuusk, Kerli (2010)	Tartu Ülikool	Magistritöö	Küberkuisamine ja sellega seotud karakteristikud Tallinna koolide 7.-9. klasside õpilaste seas	Küberkuisamine	Küberkuisamine on kuisamise üks vorm, kus õpilane või mitu õpilast kasutavad informatsiooni ja kommunikatsiooni vahendeid nagu e-mail, mobiiltelefon, MSN, kodulehed, sotsiaalvõrgustikud (Rate.ee, Orkut.com), et tahtlikult ja korduvalt teha kellegi haiget (kasutades selleks teksti, pilti või videot).	410	7., 8. ja 9. klass	197	213
Naruskov, Karin (2007)	Tartu Ülikool	Bakalaureusetöö	Internetis toimuv kuisamine kui küberkuisamise alaliik kahe Tartu linna kooli näitel	Küberkuisamine		76	6.-9. klass	38	38
Naruskov, Karin (2009)	Tartu Ülikool	Magistritöö	Küberkuisamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel	Küberkuisamine		196	6.-9. klass	97	99
Naruskov, Karin; Luik, Piret; Nocentini Annalaura; Menesini Ersilia (2012)*	Tartu Ülikool	teaduslik artikkel	Estonian Student's Perception and Definition of Cyberbullying			336	6.-9. klass		
Naruskov, Karin; Luik, Piret (2015)*	Tartu Ülikool	teaduslik artikkel	Küberkuisamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kuisamise kriteeriumite ja liikide alusel	Kuisamine	<i>uurimuses osalejad pidid defineerima</i>	336	11-17. aastased	173	163
Paal, Diana (2010)	Tartu Ülikool	Magistritöö	Küberkuisamise levik õpetajate seas Tartumaa ja Viljandumaa õpetajate hinnangul	Küberkuisamine	Küberkuisamine leiab aset sellises olukorras, kus üks või mitmed inimesed pikema perioodi jooksul mobiiltelefonide ja/ või interneti vahendusel kahjustavad teist inimest. Küberkuisata saab teksti, pildi, video ning heli/ hääle vahendusel.	107	õpetajad	13	94
Pöder, Kati (2015)	Tallinna Ülikool Pedagoogiline Seminar	Lõputöö	Koolikuisamise tagajärjed ja nende mõju täiskasvanuale	Küberkuisamine	-	78	Täiskasvanud	24	55
Tamm, Lisanna (2015)	Tartu Ülikool	Bakalaureusetöö	Küberkuisamise ja tavakuisamise seoses ja erinevused ühe Eesti kutsekooli 16-aastaste noorte ja nende lapsevanemate arvamuste põhjal	Küberkuisamine	<i>uurimuses osalejad pidid defineerima</i>	8	16-aastased (2 poissi, 2 tüdrukut, 2 ema, 2 isa)		
Tuuling, Tiia (2013)	Tartu Ülikool	Bakalaureusetöö	Küberkuisamise toimetulekustrategiad 14-15 aastaste õpilaste hinnangul kolme Tartu kooli näitel	Küberkuisamine	Küberkuisamine on kuisamine internetis või mobiiltelefoni teel. See käitumine on enamasti tahtlik ja korduv ning kuisamise ohvril on ennast raske kaitsta.	48	8. klass (14-15-aastased)	14	34
Tänava, Taavi (2014)	Tallinna Ülikool Pedagoogiline Seminar	Lõputöö	Hinnangud küberkuisamisele ja selle tagajärgedele keskkooli õpilaste näitel	Küberkuisamine	Küberkuisamist käsitatakse kui korduvat või tahtlikku kahjustamist läbi virtuaalse maailma, kus kõik kuisamise liigid seisnevad ohvrile kahju tekitamises. Kõige levinumad viisid küberkuisamisel on sõimamine, mõnitamine ning mustamine. Teiste liikide seas võib välja tuua privaatsuse rikkumise, identiteedi varguse ning pettuse.	100	15-19-aastased		
Uustal, Helen (2015)	Tartu Ülikool	Magistritöö	6. ja 9. klassi õpilaste hinnangud küberkuisamise ja tavakuisamise tõsidusele küberkuisamise kriteeriumite ja liikide lõikes	Küberkuisamine	Kübermaailmas (internetis ja mobiiltelefonide vahendusel) toimuv kuisamine	441	6. ja 9. klass (12-19. aastased)	216	225
Varik, Anneli (2016)	Tartu Ülikool	Magistritöö	I kooliastme lapsevanemate arusaamad küberkuisamisest	Küberkuisamine	Küberkuisamine on käitumine, mis on korduv, tahtlik ning ohvril on raske end kaitsta. Küberkuisamine toimub elektrooniliste suhtlusvahendite kaudu (telefon, arvuti jne).	138	lapsevanemad	11	127
Vassijeva, Anita (2016)	Tallinna Ülikool	Magistritöö	Viktiivse nooruki psühholoogilised eripärad internetivõrgu ohtudega kokkupuutumisel: Ida-Virumaa põhikooli õpilaste näitel	Küberkuisamine	-	100	12-15- aastased	50	50
* aluseks sama uurimus									

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Iris Kumari,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

KÜBERKIUSAMINE EESTIS JA SELLE ÕIGUSLIK REGULATSIOON,

mille juhendaja on PhD Marianne Paimre,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **02.05.2017**